

Finansiell kunnskap i den norske befolkning

Rapport

Juni 2023

Ellen Katrine Nyhus
Handelshøyskolen ved UiA

Prosjekttittel:	Finansielt kunnskapsnivå og finansiell atferd i Norge og Finansiell kunnskap og mestringstro blant nordmenn 2022
Institusjon:	Handelshøyskolen ved UiA
Oppdragsgiver:	Finansmarkedsfondet
Rapporttittel	Finansiell kunnskap i den norske befolkning
ISBN:	978-82-8427-134-7
Forfatter	Ellen Katrine Nyhus
Kvalitetssikrer:	Dekan Roger Henning Normann
Antall sider:	109
Publiseringsmåned:	Juni 2023
Sitering:	Nyhus, Ellen K. (2023) Finansiell kunnskap i den norske befolkning. Rapport. Handelshøyskolen ved UiA, Kristiansand.

Copyright UiA

Universitetet i Agder
Handelshøyskolen
Postboks 422
4604 KRISTIANSAND

Forord

Denne rapporten inneholder resultater fra to undersøkelser av nordmenns finansielle kunnskap. I 2018 gjennomførte NORCE AS og Universitetet i Agder (UiA) en undersøkelse av nivået på finansiell kunnskap i den norske befolkning. Prosjektet var ledet av seniorforsker Ellen K. Nyhus ved NORCE/professor UiA og det var finansiert av Finansmarkedsfondet (prosjektnummer 290117) og Econa. Undersøkelsen var en del av et internasjonalt samarbeid initiert av professor Gianni Nicolini ved Universitetet Tor Vergata, Roma Italia. Spørreskjemaet som ble brukt, var utviklet av professor Nicolini og hans kolleger, og det ble oversatt og tilpasset norske forhold av det norske prosjektteamet. Tilsvarende undersøkelser ble også gjennomført i flere andre land. Målet med det norske prosjektet var å få en oversikt over kunnskapsnivået i den norske voksne befolkningen (i aldersgruppen 18-90) for å undersøke sammenhengen mellom finansiell kunnskap og finansiell atferd. I denne rapporten gis en oversikt over hva respondentene svarte på de ulike kunnskapsspørsmålene og ulikheter i kunnskap mellom ulike grupper. Undersøkelsen dekket generelle finansielle begreper, som rente, inflasjon og risiko og kunnskap om og bruk av spesifikke finansielle produkter som bankkonti, kredittkort og boliglån. I tillegg inkluderte undersøkelsen spørsmål om ulike typer finansiell atferd.

I 2022 ble en ny undersøkelse av nivået på finansiell kunnskap blant nordmenn gjennomført av Handelshøyskolen ved UiA. Prosjektleder var professor Ellen K. Nyhus og undersøkelsen ble finansiert av Finansmarkedsfondet (prosjektnummer 332085). Hensikten med den nye kartleggingen var å finne ut mer om hvilken betydning selvtillit/finansiell mestringstro har for svar på spørsmål om finansiell kunnskap. Her ble 25 av de 50 kunnskapsspørsmålene som brukt i 2018-undersøkelsen tatt med. Utvalget ble tilfeldig inndelt i to grupper, og de fikk ulike svarkategorier da de svarte på kunnskapsspørsmålene. Halvparten fikk de samme svarkategoriene som ble brukt i 2018, der respondentene kunne svare «vet ikke» eller «ønsker ikke å svare». Den andre halvparten fikk ikke disse svaralternativene. Dette ble gjort for å teste om kjønnsforskjeller i antall riktige svar blir redusert når respondentene ikke kan svare «vet ikke». Undersøkelsen fra 2018 viste at kvinner hadde høyere tendens enn menn til å svare «vet ikke» på kunnskapsspørsmål om finans, og dette medførte at menn fikk høyere score og at kjønnsforskjellene i målt kunnskapsnivå ble relativt store. Ved å teste betydningen av å ha med «vet ikke»-alternativet, kan vi få et bedre bilde av om de relativt store kjønnsforskjellene i finanskunnskap i Norge skyldes ulik kunnskap eller om det helt eller delvis skyldes kjønnsforskjell i finansiell mestringstro/selvtillit.

Et annet formål med 2022-undersøkelsen var å undersøke videre hvilken betydning finansiell kunnskap og finansiell mestringstro har for individers økonomiske atferd.

Finansmarkedsfondets formål er å bidra til økt kunnskap om og forståelse for finansielle markeds virkemåte, herunder regulering av markeder og markedsaktører, samt å fremme innsikt og øke bevissthet med hensyn til etikk på finansmarkedsområdet. Finansmarkedsfondet skal bidra til forskning, utdanning og allmenn opplysning knyttet til finansmarkeds-spørsmål.

De to prosjektene beskrevet i denne rapporten bidrar i så måte til å øke innsikt om nordmenns kunnskap om finans og deres finansielle adferd. Det er viktig kunnskap for politiske aktører og regulatorer som skal bidra til at finansmarkedet fungerer effektivt, og for aktører som er opptatt av forbrukerbeskyttelse.

Econa er en fagforening for kandidater med høyere utdanning innenfor økonomi og administrasjon. Econa har engasjert seg i arbeidet for å øke den generelle økonomikunnskapen blant nordmenn. Blant annet gjennomførte Econa i perioden 2017-2020 prosjektet «Økonomiglede». Dette var et undervisningsopplegg for ungdomstrinnet som hadde som mål å gi ungdom grunnleggende kunnskap om personlig økonomi og bevissthet om konsekvenser av egne økonomiske beslutninger.

Ellen K. Nyhus har vært involvert i fire kartlegginger av nordmenns økonomikunnskaper. Det første prosjektet ble gjennomført i 2011 i samarbeid med Statens Institutt for Forbruksforskning ved seniorforsker Christian Poppe. Prosjektet ble gjennomført som en del av OECDs pilot studie¹ av måling av finansiell kunnskap og var finansiert av Finansmarkedsfondet (prosjektnr 207862 og 210967), Finanstilsynet, Odnfondene og Skipskredittfondet. Det andre prosjektet ble gjennomført i 2015 i samarbeid med AksjeNorge ved Lene Refvik. Dette prosjektet var også en del av OECDs internasjonale kartlegging og var finansiert av Finansmarkedsfondet². Den tredje kartleggingen ble gjort ved NORCE/UiA i 2018 og den fjerde i regi av UiA i 2022. Det er utvalgte resultater fra de to siste undersøkelsene som beskrives i denne rapporten.

Takk til Econa og Finansmarkedsfondet for finansieringen av prosjektene og Roar Hind ved TNS Gallup for samarbeid i forbindelse med datainnsamling. Takk til Gianni Nicolini (Universitetet Tor Vergata) for utvikling spørreskjemaet og bistand til tilpasning av skjemaet til Norge. Takk også til Mette Seldal (UiA), Roy Ranyard (Universitet i Leeds), Simon McNair (Universitetet i Leeds), Joakim Østbye (Econa), Elise Furrebøe (UiA) og Steen Koekebakker (UiA) for innspill til utforming av den norske utgaven spørreskjemaet. Takk til Steinar Nyhus for korrekturlesing og takk til dekan Roger Normann for kvalitetssikring og gode innspill. Til slutt fortjener alle respondenter som har svart på de relativt lange spørreskjemaene også en stor takk.

Kristiansand, juni, 2023

Ellen K. Nyhus
Professor UiA

¹ Noen av dataene fra undersøkelsen er publisert i dette arbeidsnotatet: MEASURING FINANCIAL LITERACY: RESULTS OF THE OECD INFE PILOT STUDY* by Adele Atkinson and Flore-Anne Messy (2013).
<https://doi.org/10.1787/5k9cfs90fr4-en>

² Data fra dette prosjektet er publisert i rapporten: OECD (2016), "OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies", OECD, Paris, www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf og i AksjeNorges rapport [Nasjonal kartlegging av finansiell kompetanse - På bakgrunn av OECDs internasjonale undersøkelse](#)

1. Innhold

FORORD.....	I
FIGURFORTEGNELSE	VI
TABELLFORTEGNELSE.....	IX
SAMMENDRAG	X
1. FINANSIELL KUNNSKAP	1
Fokus på forståelse av finansielle begreper	1
Hvorfor er finansiell kunnskap viktig?	1
2. NORDMENNS FINANSIELLE KUNNSKAP.....	4
2018-undersøkelsen.....	4
2022-undersøkelsen.....	9
Mer om kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap.....	13
Kvinnerns større tendens til å svare «vet ikke»	18
Oppfatning av egen finansiell kunnskap	20
Finansiell mestringstro.....	22
3. INTERNASJONALE SAMMENLIGNINGER.....	24
Standard & Poor sin globale undersøkelse	24
De «tre store» finanskunnskapsspørsmålene	24
OECDs kartlegging.....	26
Oppsummering.....	27
4. NORDMENNS KUNNSKAP OM ULIKE FINANSIELLE TEMA	28
Tema 1: Rente	29
2018-undersøkelsen.....	29
2022-undersøkelsen.....	31

Tema 2: Inflasjon	33
2018-undersøkelsen	33
2022-undersøkelsen	35
Tema 3: Boliglån	37
2018-undersøkelsen	37
2022-undersøkelsen	39
Tema 4: Investeringer	41
2018-undersøkelsen	41
2022-undersøkelsen	43
Tema 5: Obligasjoner	45
2018-undersøkelsen	45
2022-undersøkelsen	47
Tema 6: Bankkonti	48
2018-undersøkelsen	48
2022-undersøkelsen	50
Tema 7: Betalinger	51
2018-undersøkelsen	51
2022-undersøkelsen	53
Tema 8: Sparing og investering	54
2018-undersøkelsen	54
2022-undersøkelsen	56
Tema 9: Lån og gjeld	57
2018-undersøkelsen	57
2022-undersøkelsen	59
Tema 10: Pensjon og planlegging	61
2018-undersøkelsen	61
2022-undersøkelsen	63
Oppsummering	64
5. FINANSIELL KUNNSKAP OG ATFERD	67
Finansiell sårbarhet	67
Sparebuffer	67
Lån og gjeld	68
Betalingsproblemer	69
Finansiell sårbarhet og finansiell kunnskap	70
Investeringsatferd	75
Kunnskap om aksjer og aksjefond	79
Informasjonskilder	84

Finansiell kunnskap og investeringsatferd	85
Oppsummering.....	90
REFERANSER	93
Appendix: Oversikt over andel «vet ikke» og gale svar.	97

Figurfortegnelse

Figur 2.1: Gjennomsnittlig antall riktige svar blant nordmenn på 50 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper (2018-undersøkelsen). N=2209	5
Figur 2.2: Gjennomsnittlig antall riktige svar på 50 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper for norske kvinner og menn (2018-undersøkelsen)	6
Figur 2.3: Gjennomsnittsscore for alle spørsmål, for kjønn og aldersgrupper (2018-undersøkelsen)	6
Figur 2.4: Gjennomsnittsscore for alle 50 kunnskapsspørsmål, etter utdanningsnivå og kjønn (2018-undersøkelsen).....	7
Figur 2.5: Gjennomsnittsscore og kjønnsforskjell for 50 kunnskapsspørsmål fordelt på region og kjønn (2018-undersøkelsen)	8
Figur 2.6: Gjennomsnittsscore og kjønnsforskjell for 10 finansielle tema (2018-undersøkelsen)	9
Figur 2.7: Gjennomsnittlig antall riktige svar blant nordmenn på 25 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper for henholdsvis Gruppe 1 og Gruppe 2 (2022-undersøkelsen).....	10
Figur 2.8: Gjennomsnittlig antall riktige svar på 25 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper for norske kvinner og menn for henholdsvis Gruppe 1 og Gruppe 2 (2022-undersøkelsen) ...	11
Figur 2.9: Gjennomsnittsscore for alle 25 kunnskapsspørsmål, etter utdanningsnivå, kjønn og gruppe (2022-undersøkelsen)	12
Figur 2.10: Gjennomsnittsscore og kjønnsforskjell for 6 finansielle tema (2022-undersøkelsen)	13
Figur 2.11: Forholdet mellom nivå på finansiell kunnskap, kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap og likestillingsindeksen for utvalgte land.....	14
Figur 2.12: Kunnskap score for henholdsvis kvinner i parforhold, kvinnelige aleneforsørgere og kvinnelige enslige (2018-undersøkelsen).....	15
Figur 2.13: Kunnskap score for henholdsvis kvinner som sier de tar pengeavgjørelse alene og de som sier de tar slike avgjørelser sammen med andre (2022-undersøkelsen)	16
Figur 2.14: Fordeling av antall rette svar på 50 finansspørsmål for henholdsvis kvinner (rosa+lilla) og menn (blå + lilla) (2018-undersøkelsen).....	17
Figur 2.15a: Fordeling av svar for kvinner og menn på spørsmål om vurdering av egen generell finansiell kunnskap (i prosent). 2018-undersøkelsen.	21
Figur 2.15.b: Fordeling av svar for kvinner og menn på spørsmål om vurdering av egen generell finansiell kunnskap (i prosent). 2022-undersøkelsen.	21
Figur 2.16: Fordeling av gjennomsnittsscore for finansiell mestringstro for kvinner og menn (i prosent). 2022-undersøkelsen.....	23
Figur 3.1: Andel med 5 eller flere riktige svar på 7 spørsmål på OECDs kartlegging av finansiell kunnskap.....	27
Figur 4.1: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på rentespørsmålene.....	29
Figur 4.2: Gjennomsnittlig prosent rette svar for kvinner og menn på fem rentespørsmål.	30
Figur 4.3: Gjennomsnittlig andel riktige svar for rentespørsmål i ulike regioner.....	30
Figur 4.4: Prosentvis gjennomsnittlig andel riktige svar på rentespørsmål i ulike aldersgrupper	31
Figur 4.5a: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på rentespørsmålene (Gruppe 1)	32
Figur 4.5b: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på rentespørsmålene (Gruppe 2)	32
Figur 4.6: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på inflasjonsspørsmål	33

Figur 4.7: Gjennomsnittlig prosent rette svar for kvinner og menn på fem inflasjonsspørsmål.....	34
Figur 4.8: Gjennomsnittlig andel riktige svar på inflasjonsspørsmål i ulike regioner	34
Figur 4.9: Prosentvis gjennomsnittlig andel riktige svar på inflasjonsspørsmål i ulike aldersgrupper	35
Figur 4.10a: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på inflasjonsspørsmålene (Gruppe 1).....	36
Figur 4.10b: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på inflasjonsspørsmålene (Gruppe 2).....	36
Figur 4.11: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på boliglånsspørsmål	37
Figur 4.12: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på boliglånsspørsmål.....	38
Figur 4.13: Gjennomsnittlig andel riktige svar på boliglånsspørsmål i ulike regioner	38
Figur 4.14: Prosentvis gjennomsnittlig andel riktige svar på boliglånsspørsmål i ulike aldersgrupper	39
Figur 4.15a: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på boliglånsspørsmålene (Gruppe 1).....	40
Figur 4.15b: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på boliglånsspørsmålene (Gruppe 2).....	40
Figur 4.16: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på investeringsspørsmål	41
Figur 4.17: Gjennomsnittlig andel riktig svar for menn og kvinner på investeringsspørsmål ...	42
Figur 4.18: Gjennomsnittlig andel riktige svar på investeringsspørsmål i ulike regioner.....	42
Figur 4.19: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på investeringsspørsmål i ulike aldersgrupper	43
Figur 4.20a: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på investeringsspørsmålene (Gruppe 1)..	44
Figur 4.20b: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på investeringsspørsmålene (Gruppe 2) .	44
Figur 4.21: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på obligasjonsspørsmål	45
Figur 4.22: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på obligasjonsspørsmål .	46
Figur 4.23: Gjennomsnittlig andel riktige svar på obligasjonsspørsmål i ulike regioner	46
Figur 4.24: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på obligasjonsspørsmål i ulike aldersgrupper	47
Figur 4.25: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på bankkontispørsmål	48
Figur 4.26: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på bankkontispørsmål ...	49
Figur 4.27: Gjennomsnittlig andel riktige svar på bankkontispørsmål i ulike regioner	49
Figur 4.28: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på bankkontispørsmål i ulike aldersgrupper	50
Figur 4.29: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på betalingspørsmål.....	51
Figur 4.30: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på betalingspørsmål	52
Figur 4.31: Gjennomsnittlig andel riktige svar på betalingspørsmål i ulike regioner	52
Figur 4.32: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på betalingspørsmål i ulike aldersgrupper	53
Figur 4.33: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på sparing- og investeringsspørsmål	54
Figur 4.34: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på sparing- og investeringsspørsmål	55
Figur 4.35: Gjennomsnittlig andel riktige svar på sparing- og investeringsspørsmål i ulike regioner	56
Figur 4.36: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på sparing- og investeringsspørsmål i ulike aldersgrupper	56
Figur 4.37: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på spørsmål om lån og gjeld.....	57
Figur 4.38: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på spørsmål om lån og gjeld.	58
Figur 4.39: Gjennomsnittlig andel riktige svar på spørsmål om lån og gjeld i ulike regioner....	58

Figur 4.40: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på spørsmål om lån og gjeld i ulike aldersgrupper	59
Figur 4.41a: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på kredittspørsmålene (Gruppe 1)	60
Figur 4.41b: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på kredittspørsmålene (Gruppe 2)	60
Figur 4.42: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på spørsmål om pensjon	61
Figur 4.43: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på spørsmål om pensjon.	62
Figur 4.44: Gjennomsnittlig andel riktige svar på spørsmål om pensjon i ulike regioner	62
Figur 4.45: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på spørsmål om pensjon i ulike aldersgrupper	63
Figur 4.46a: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på pensjonsspørsmålene (Gruppe 1).....	64
Figur 4.46b: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på pensjonsspørsmålene (Gruppe 2)	64
Figur 5.1 Utvikling i antall menn og kvinner som eier aksjer (basert på tall fra SSB, 2022). Kilde: https://www.ssb.no/statbank/table/11290/	76
Figur 5.2 Utvikling i prosentandel av befolkningen som eide aksjer (basert på tall fra SSB, 2022). Kilde: https://www.ssb.no/statbank/table/11290/	77
Figur 5.3 Utvikling av pålydende verdi av aksjer eid av personer i Norge (tall i tusen) Kilde: https://www.ssb.no/statbank/table/11290/	78
Figur 5.4 Utvikling i utbetalt utbytte av aksjer eid av personer i Norge (tall i tusen) Kilde: https://www.ssb.no/statbank/table/11290/	78
Figur 5.5 Viktigste årsaker til ikke å eie aksjefondsandeler (prosentvis andel blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eier andeler)	80
Figur 5.6: Forhold som kan øke sannsynlighet for investering i aksjefond. Andel svar blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eide aksjefond (2022-undersøkelsen).....	81
Figur 5.7 Gjennomsnittlig score for kjennskap til ulike faktorer knyttet til aksjeinvesteringer i 2015.....	82
Figur 5.8 Gjennomsnittlig score for kjennskap til ulike faktorer knyttet til aksjeinvesteringer i 2022.....	82
Figur 5.9: Viktigste årsaker til ikke å eie aksjer (prosentvis andel blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eier andeler).....	83
Figur 5.10: Forhold som kan øke sannsynlighet for investering i aksjer. Andel svar blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eier aksjer i dag.	84
Figur 5.11: Viktigste informasjonskilde ved investering i aksjer eller aksjefond. Andel svar blant henholdsvis menn og kvinner som eier aksjer eller fond	85

Tabellfortegnelse

Tabell 2.1: Sammenheng mellom finansiell mestringstro og objektiv og subjektiv finanskunnskap for henholdsvis menn og kvinner.....	23
Tabell 3.1: Andel rette svar på «De tre store finanskunnskapsspørsmålene» i ulike land.....	26
Tabell 4.1: Antall riktige svar på rentespørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».....	31
Tabell 4.2: Antall riktige svar på inflasjonsspørsmål for hhv. kvinner og menn med (Gruppe 1) og uten (Gruppe 2) mulighet til å svare «vet ikke».....	35
Tabell 4.3: Antall riktige svar på boliglånsspørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».....	39
Tabell 4.4: Antall riktige svar på investeringsspørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».....	43
Tabell 4.5: Antall riktige svar på kredittspørsmål for hhv. kvinner og menn med (Gruppe 1) og uten (Gruppe 2) mulighet til å svare «jeg vet ikke».....	59
Tabell 4.6: Antall riktige svar på kredittspørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».....	63
Tabell 5.1: Finansiell buffer og sparenivå i henholdsvis 2018 og 2022.....	67
Tabell 5.2: Bruk av kreditt og nivå på boliggjeld i 2018 og 2022.....	69
Tabell 5.3: Vurdering av egen økonomisk situasjon i 2018 og 2022.....	70
Tabell 5.4: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap og ulike indikatorer for finansiell sårbarhet. (2018-undersøkelsen).....	71
Tabell 5.5: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap, finansiell mestringstro og ulike indikatorer for finansiell sårbarhet. (2022-undersøkelsen).....	74
Tabell 5.6: Oversikt over aktuelle investeringsalternativer, totalt og for henholdsvis menn og kvinner i 2018 og 2022.....	76
Tabell 5.7: Gjennomsnittlig score for kjennskap til ulike faktorer knyttet til aksjefondsinvesteringer for henholdsvis menn og kvinner (2022-undersøkelsen).....	79
Tabell 5.8: Kjønnforskjeller i gjennomsnittlig antall riktige svar på finanskunnskapsspørsmål for henholdsvis for eiere/ikke eiere av aksjer og aksjefond.....	86
Tabell 5.9: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap og ulike typer investeringsatferd (2018-undersøkelsen).....	87
Tabell 5.10: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap, finansiell mestringstro og ulike typer investeringsatferd (2022-undersøkelsen).....	88
Tabell A1: Oversikt over andel gale svar og «vet ikke»-svar for henholdsvis menn og kvinner i 2018.....	97
Tabell A2: Oversikt over andel gale svar og «vet ikke»-svar for hhv menn og kvinner i 2022 ..	98

1.

Sammendrag

I denne rapporten presenteres funn fra to kartlegginger av nordmenns finansielle kunnskap. Begge undersøkelsene er representative for den norske befolkning med hensyn til region, alder og kjønn. Data ble i begge undersøkelsene samlet inn av TNS Kantar. Undersøkelsene ble foretatt henholdsvis i 2018 og 2022. I 2018 ble det brukt 50 spørsmål for å måle finansiell kunnskap, mens et utvalg på 25 av disse spørsmålene ble brukt i 2022. De to undersøkelsene er nærmere beskrevet i kapittel 2.

I kapittel 2 finnes også en oppsummering av hovedfunn fra undersøkelsene. Finansiell kunnskap er høyest blant de som har universitet- og høyskoleutdanning og kunnskapsnivået øker med alderen. Det er små forskjeller i finansiell kunnskap mellom regioner. Begge undersøkelsene viser at det er betydelige kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap i den norske befolkning, og kjønnsforskjellene er store sammenlignet med andre land. Kjønnsforskjellene er størst for tema som omhandler investering, inflasjon, boliglån og sparing og minst for tema som omhandler betaling og bankkonti. En sammenligning av resultatene fra de to undersøkelsene viser at det ikke har vært noen signifikant endring i nivået på finanskunnskap mellom målingene i 2018 og 2022.

I 2022-undersøkelsen ble det testet om kvinners lavere score på tester av finansiell kunnskap kan forklares med at de har lavere tro på egen kunnskap enn menn. Kvinner har en større tendens enn menn til å svare «vet ikke» på spørsmål om finansielle begreper, og det har blitt diskutert om dette skyldes at de har lav selvtillit og svarer «vet ikke» selv om de egentlig vet svaret. For å teste denne teorien fikk kun halve utvalget i 2022-undersøkelsen anledning til å svare «vet ikke». Den andre halvdel av utvalget fikk ikke mulighet til å svare «vet ikke», og for denne gruppen ble kjønnsforskjellene i antall riktige svar på kunnskapsspørsmålene redusert. Kjønnsforskjellene er imidlertid fortsatt betydelige, og noe av økningen i antall riktige svar når «vet ikke»-alternativet ble fjernet kan skyldes gjetning i stedet for kunnskap. Det ble også forsøkt å måle finansiell mestringstro ved bruk av en egen skala. Menn hadde signifikant høyere mestringstro enn kvinner, men kjønnsforskjellene er små for denne faktoren. Kjønnsforskjeller i selvtillit kan forklare noe av kjønnsforskjellen i finansiell kunnskap, men dette er antakelig ikke den viktigste årsaken til kjønnsforskjellene vi finner i finanskunnskap i Norge. Årsakene til disse kjønnsforskjellene er et viktig tema for fremtidig forskning.

I kapittel 3 sammenlignes resultater fra de to norske studiene med resultater fra andre land. Nordmenns finansielle kunnskap er høy sammenlignet med andre land. Flere internasjonale undersøkelser viser at nordmenn scorer relativt høyt i tester av forståelse for finansielle begreper.

En detaljert oversikt over kunnskap om ulike finansielle tema gis i kapittel 4. Vi finner relativt store og signifikante kjønnsforskjeller for alle finansielle tema det spørres om, bortsett fra temaene betaling og bankkonti. For noen tema finner vi også signifikante forskjeller mellom aldersgrupper og regioner. Undersøkelsen viser at det er unge voksne i alderen 18-30 år som har lavest kunnskapsnivå, mens det er aldersgruppen 45-60 som har høyest kunnskapsnivå for

nesten alle de ti temaene. Respondenter fra Oslo/Akershus har signifikant høyere kunnskap enn respondenter fra resten av Østlandet for temaene rente, inflasjon, boliglån, investeringer og sparing. For de to sistnevnte temaene har også respondenter fra Sør-Vestlandet høyere kunnskap enn de fra Østlandet utenfor Oslo og Akershus.

I kapittel 5 finnes resultater av analyser av sammenheng mellom finansiell kunnskap og to typer finansiell atferd: Atferd som indikerer finansiell sårbarhet og investeringsatferd. Resultatene viser at det er noen husholdninger som er finansielt sårbare, selv om de fleste husholdninger i Norge tilsynelatende har en robust økonomi og kan håndtere uforutsette utgifter eller et midlertidig inntektsbortfall. Resultatene fra 2022 viser imidlertid at det var en relativt stor gruppe på 20 prosent som oppgir at de ikke har en buffer som tilsvarer minst tre måneders utgifter. Det var også i overkant av 20 prosent som sa de hadde mindre enn tre ganger sin månedslønn i oppsparte midler. Omtrent 15 prosent oppga at de har brukt kreditt eller forbrukslån til å kjøpe forbrugsgoder de siste fem år. Under 10 prosent av utvalget hadde rentebærende kredittkortgjeld på tidspunktet da undersøkelsen ble gjennomført, og for de fleste av disse utgjorde denne gjelden mindre enn tre ganger månedlig nettoinntekt. Andelen som sa de hadde fire eller fem ganger årsinntekten i boliglån, var på omtrent 10 prosent.

Analyser basert på begge datasett viser at finansiell kunnskap er relatert til positiv finansiell atferd. Høyere finansiell kunnskap er assosiert med høyere sannsynlighet for å ha en sparebuffer, lavere sannsynlighet for betalingsproblemer og større tilfredshet med egen privatøkonomiske situasjon. Analyse av data fra 2022-undersøkelsen viser også at finansiell mestringstro er assosiert med lavere finansiell sårbarhet.

Det er også en positiv sammenheng mellom finansiell kunnskap og investeringsatferd. Undersøkelsene viser at det har vært en vekst i interessen for å investere i aksjer og aksjefond i perioden 2018-2022 både blant kvinner og menn. Høyere kunnskapsnivå øker sannsynligheten for investering i aksjemarkedet. Dette ser vi både ved å sammenligne kunnskapsnivået for de som eier og de som ikke eier aksjer eller fond, og ved å gjennomføre flere regresjonsanalyser der effekten av finansiell kunnskap på investeringsatferd analyseres. Analysene viser også at finansiell kunnskap er positivt relatert både til å synes aksjer og aksjefond er relevante investeringsalternativer og til faktisk eierskap av aksjer og aksjefond.

I kapittel fem finnes også en oversikt over årsaker kvinner og menn oppgir for ikke å eie aksjer eller aksjefond, hva som skal til for at de som ikke eier aksjer eller fond skal bli interesserte i å investere i slike produkter og hvilke informasjonskilder menn og kvinner oppgir som viktigst når de skal investere i aksjer og/eller fond. Også her finnes det klare kjønnsforskjeller for årsaker til ikke å eie fond eller aksjer, blant annet i forhold til vektlegging av risiko og manglende kunnskap forbundet med investeringer i aksjemarkedet. Kvinner og menn bruker også ulike informasjonskilder når de investerer i aksjer eller aksjefond. Mens autoriserte finansrådgivere var viktigste informasjonskilde for kvinner, er finansstoff i aviser og magasiner den viktigste for menn. En typisk trend i kildene som henholdsvis menn og kvinner oppgir er at kvinner i større grad henter informasjon fra rådgivere eller venner, mens menn i større grad bruker skriftlige kilder som finansstoff i aviser/magasiner, anbefalinger fra meglerhus og diskusjonsfora og blogger på internett. Nesten dobbelt så mange menn som kvinner oppgir at de gjør egne analyser.

Finansiell kunnskap er også positivt relatert til å ha undersøkt hvor mye en bør spare til egen pensjon, men det ble ikke funnet en signifikant relasjon med sannsynligheten for å spare til pensjon på eget initiativ. Finansiell mestringstro var positivt relatert til sannsynligheten for å eie aksjer, men denne variabelen var ikke relatert til eierskap av aksjefond, egensparing til pensjon eller undersøkelse av hvor mye en bør spare til pensjonsalderen. Finansiell mestringstro ser ut til å være viktigere for styring av egen økonomi slik at en unngår økonomiske problemer enn for investeringsatferd.

1. Finansiell kunnskap

Fokus på forståelse av finansielle begreper

I internasjonale studier brukes ofte begrepet «*financial literacy*» når en skal kartlegge finansielt kunnskapsnivå. Så langt er det ikke en klar definisjon på dette begrepet, og hva som legges i begrepet varierer mellom ulike studier. Noen setter likhetstegn mellom «*literacy*» og kunnskap, mens andre har med flere dimensjoner i *financial literacy*-begrepet og inkluderer, for eksempel, evne til å bruke kunnskapen, holdninger til ulike typer økonomisk atferd, tro på egen evne til å håndtere penger i definisjonen av *financial literacy* (se for eksempel Huston, 2010).

Siden spørsmålene som brukes i de to undersøkelsene denne rapporten bygger på, kartlegger kunnskapsdimensjonen av «*literacy*», brukes begrepet finansiell kunnskap her. Definisjonen som legges til grunn er *kjennskap til grunnleggende økonomiske/finansielle begreper som er nødvendig for å ta fornuftige spare- og investeringsbeslutninger*. Undersøkelsene dekker antakelig ikke alle områder en bør ha kunnskap om for å forvalte egne penger på en god måte. Det er heller ikke slik at kunnskap nødvendigvis blir riktig anvendt, slik at et høyere kunnskapsnivå automatisk fører til en mer positiv finansiell atferd. Atferd vil også bli påvirket av situasjon, motivasjon og holdninger. Internasjonale undersøkelser viser likevel at relativt enkle mål på finansiell kunnskap kan brukes til å predikere mange typer finansiell atferd. Det er derfor nyttig å gjøre slike kartlegginger også i Norge.

Hvorfor er finansiell kunnskap viktig?

Heving av det generelle finansielle kunnskapsnivået i befolkningen har blitt satt på dagsorden av blant annet OECD³, Verdensbanken⁴ og G20-landene⁵ (OECD, 2016b; Klapper, Lusardi & Oudheusden, 2015). Etter hvert har mange land utviklet nasjonale strategier for å sikre at befolkningen har et minimum av finansiell kunnskap⁶. Denne satsingen er basert på en antakelse om at jo høyere finansiell kunnskap en person har, jo bedre vil hen være til å kontrollere, styre og planlegge sin personlige økonomi. Et høyere kunnskapsnivå i finans/personlig økonomi blir derfor sett på som et bidrag til å øke velferd, fordi det vil forebygge økonomiske problemer for individer og husholdninger. Finansiell kunnskap er derfor definert som en kjernekompetanse nødvendig for å myndiggjøre forbrukere og for å sikre økonomisk stabilitet (OECD, 2017). Undersøkelser, som har til hensikt å kartlegge nivået på kunnskap, er derfor nødvendig for å vite hva slags opplæringstiltak som bør iverksettes. Kartlegginger kan bidra til å identifisere grupper med lavere kunnskap enn andre og som

³ Se <http://www.oecd.org/finance/financial-education/>

⁴ Se: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9322>

⁵ Se OECD (2016b), "G20/OECD INFE Core Competencies framework on Financial Literacy for Adults" <http://www.oecd.org/finance/Core-Competencies-Framework-Adults.pdf>

⁶ Se: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/nationalstrategiesforfinancialeducation.htm>

derfor kan være sårbare i møtet med finansmarkedet. Kartlegginger er derfor viktig for de som har ansvar for forbrukervern i finansmarkedet.

En årsak til at finansiell kunnskap blir stadig viktigere, er at finansmarkedene blir mer komplekse og uoversiktlige. Det blir stadig flere typer tilbydere av finansielle tjenester og flere typer finansielle tjenester og distribusjonskanaler. Det har blitt vanskeligere å ha oversikt over alle muligheter som finnes. Mange forbrukere må også forholde seg til tjenester de tidligere ikke hadde behov for, for eksempel i forbindelse med pensjonssparing. Etter at EU, gjennom det nye betalingstjenestedirektivet (PSD2), har åpnet opp for at tredjepartsaktører (andre tilbydere enn bankene) kan tilby betalingstjenester, kan antallet tilbydere og distributører av finansielle tjenester øke ytterligere.

En annen grunn til at finansiell kunnskap blir stadig viktigere, er at pensjonsordningene i de fleste land endres, slik at den enkelte arbeidstaker får mer ansvar for sin egen pensjonssparing enn tidligere. Pensjonssystemene er nå basert på flere pilarer, der pensjonen vil avhenge både av offentlige ordninger, tjenstepensjon og individuell pensjonssparing. Dette fordrer at den enkelte selv er aktiv når det gjelder å sikre at en har tilstrekkelig inntekt eller sparing til dekning av utgifter i pensjonisttilværelsen. Det kan være krevende å sette seg inn i pensjonsordninger, planlegge for fremtiden og forvalte oppspart formue på en best mulig måte dersom en ikke har et minimum av finansiell kunnskap. Det er spesielt viktig for kvinner å kunne planlegge og forberede pensjonsalderen siden de i gjennomsnitt har høyere levealder, men lavere pensjonsgivende inntekt, enn menn.

I de siste årene har rentenivået vært lavt, og dette gjorde at avkastning på sparepenger har vært lav, og i noen tilfeller også negativ, dersom en har hatt pengene plassert i en sparekonto i banken. Dette er ikke positivt for de som sparer til pensjon. Et alternativ til banksparing som kan gi høyere avkastning er derfor å investere pengene i aksjer eller fond. Da kan en oppnå høyere avkastning, men en må også ta mer risiko. Det er viktig at private investorer forstår risikoen forbundet med de ulike finansielle produktene slik at de velger produkter som er i tråd med sine egne risikopreferanser. Det er også nødvendig at de forstår prisstrukturen forbundet med slike produkter, slik at de tar informerte valg ved valg av, for eksempel, aksjefond og forvalter.

Deregulering av kredittmarkedet har ført til lettere tilgang til lån og kreditt, og husholdninger bruker ulike typer kreditt i større grad nå enn det som var vanlig tidligere. Gjeldsbyrden til norske husholdninger har økt betydelig det siste ti-året, og dette skyldes stigende boligpriser og at flere tar opp forbrukslån og/ eller bruker kredittkort til betaling (Finanstilsynet, 2022a). Vekst i antall inkassokrav tyder på at mange sliter med å forstå hvilke forpliktelser de har tatt på seg ved å signere en låneavtale. En høy gjeldsbyrde kan true velferden til den enkelte låntaker og hans/hennes familie når rentenivået stiger, og det er derfor viktig at låntakere har tilstrekkelig kunnskap til å håndtere forpliktelsene og kan planlegge for økt rentebelastning.

I de siste årene har det blitt et økt søkelys på nye digitale svindelmetoder og stadig flere privatpersoner utsettes for økonomisk bedrageri. Bankene rapporterer om en kraftig økning i antallet svindelsaker. Dette omfatter både svindel som er gjort mulig gjennom ID-tyveri og svindel ved at privatpersoner har blitt lurt til å foreta falske investeringer. Økt digital og finansiell kompetanse hos forbrukerne vil være ett av flere tiltak som kan redusere antall ofre for svindelforsøkene.

Det er altså mange grunner til at det er viktig å sikre at hele befolkningen har en viss minimumskunnskap om økonomi og finans. Det vil bidra til at flere tar informerte privatøkonomiske beslutninger som igjen kan gi større økonomisk trygghet og høyere velferd.

2. Nordmenns finansielle kunnskap

I denne rapporten gis en oversikt over hva representative utvalg av nordmenn har svart på spørsmål om ulike finansielle begreper. De to undersøkelsene som danner grunnlag for rapporten, beskrives under. Noen overordnede resultater om nordmenns finansielle kunnskap presenteres også. Mer detaljerte resultater for hvert av temaene som inngår i undersøkelsen, finnes i kapittel 4.

2018-undersøkelsen

Undersøkelsen fra 2018 inneholdt 50 kunnskapsspørsmål. Dette prosjektet var initiert av professor Gianni Nicolini ved Universitetet Tor Vergata, Roma Italia som ønsket å utvikle et bedre mål på finansiell kunnskap enn de som tidligere hadde vært brukt (Nicolini, 2019). For eksempel bruker OECD (2016a) åtte spørsmål i sine internasjonale kartlegginger for å måle finansielt kunnskapsnivå, mens det i mange andre undersøkelser kun brukes tre spørsmål (se kapittel 3). Nicolinis kartlegging med 50 spørsmål har blitt gjennomført i flere land, blant annet i Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Sverige og Spania, for å forsøke å utvikle et måleinstrument som omfatter flere finansielle tema enn det som hittil har vært vanlig å bruke (Nicolini, 2019)⁷. Ved å bruke en mer omfattende indeks for måling av finansiell kunnskap, vil en kunne undersøke om noen spørsmål er bedre til å predikere noen typer atferd enn andre, og om en bør bruke ulike spørsmål/tema i ulike land.

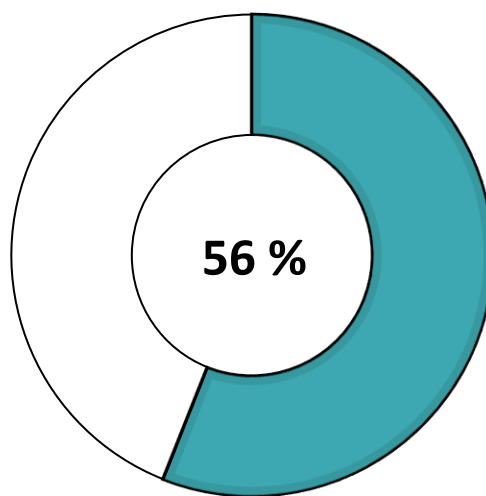
Datainnsamlingen ble gjennomført av TNS Kantar i perioden 25. juni -8. juli 2018. Utvalget som deltok i undersøkelsen, besto av 2209 nordmenn. Utvalget ble vektet slik at eventuelle skjevheter i forhold til region, alder og kjønn blir korrigert i analysene. Utvalget er dermed representativt for den norske befolkning i forhold til disse faktorene. Det vektete utvalget besto av respondenter i aldersgruppen 18 – 89 år, med en gjennomsnittlig alder på 46 år. 49,6 prosent var kvinner og 50,4 prosent var menn. 3,9 prosent hadde grunnskole som sin høyeste utdanning, 31,6 prosent hadde videregående eller yrkesfaglig utdanning mens 64,3 prosent hadde fullført utdanning ved høyskole eller universitet.

Undersøkelsen inneholdt 50 spørsmål om 10 ulike finansielle tema. Som en første indikasjon på kunnskapsnivået til nordmenn, presenteres en oversikt over hvor mange som svarte riktig på alle kunnskapsspørsmålene i undersøkelsen. Svarfordeling for hvert enkelt tema presenteres i kapittel 4. For hvert spørsmål kunne respondentene velge mellom to eller tre svaralternativer, eller svare «vet ikke» eller «jeg foretrekker ikke å svare». Det høyeste totale antall riktige svar blant respondentene var 48 rette. Figur 2.1 illustrerer hvor mange spørsmål de norske respondentene i gjennomsnitt svarte riktig på. I gjennomsnitt klarte hver respondent litt over halvparten av spørsmålene, og dette utgjør 56 prosent andel riktige svar.

I de andre landene der disse 50 spørsmålene er brukt, er gjennomsnittlig andel riktige svar som følger: Storbritannia: 43%, Tyskland: 49%, Frankrike: 39%, Italia: 47%, Sverige: 39% og Spania: 62% (Nicolini 2019). Sammenlignet med disse undersøkelsene, ser det ut til at nordmenn har relativt høy finansiell kompetanse. Tallene er imidlertid ikke direkte

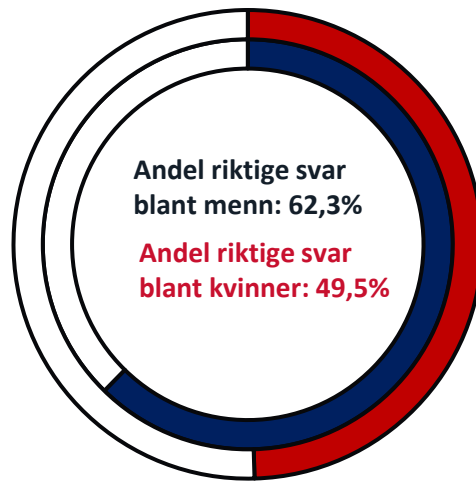
⁷ Se: <http://www.consumer-finance.org/CFRC/Research.htm>

sammenlignbare siden utvalgene som ble brukt i den andre landene, ikke var representative for befolkningen i landene de ble samlet inn i. De andre undersøkelsene er også basert på relativt små utvalg på mellom 500 og 600 respondenter. Den spanske undersøkelsen er basert på svar fra kun 148 personer og det er en klar overrepresentasjon av respondenter fra Barcelona (Nicolini, 2019). I den svenske undersøkelsen er noen av rentespørsmålene oversatt feil, slik at et par av spørsmålene ikke hadde noen riktige svaralternativer. Svenskene får av den grunn antakelig en for lav score enn den de hadde fått med riktige svaralternativer. Dersom en likevel bruker resultatene fra de andre undersøkelsene som sammenligningsgrunnlag, kommer nordmenn relativt godt ut, noe som er i samsvar med andre internasjonale kartlegginger (se kapittel 3).

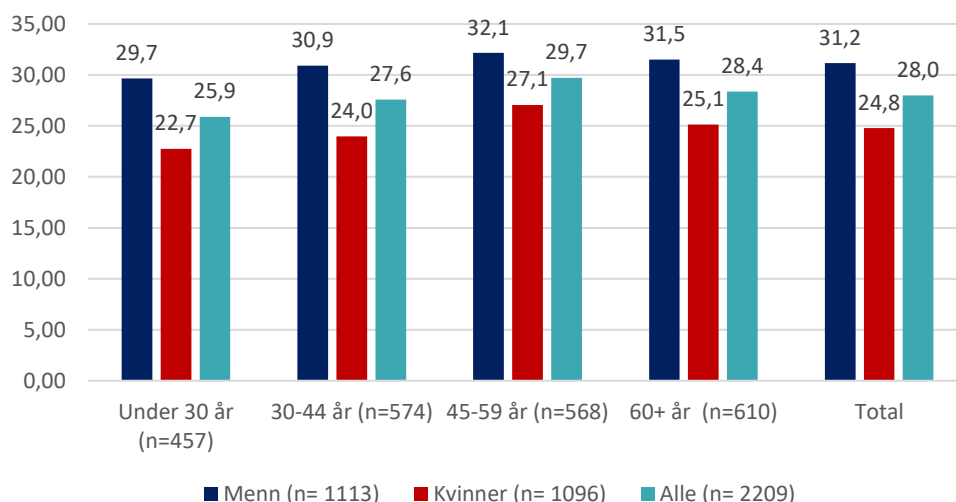
Figur 2.1: Gjennomsnittlig antall riktige svar blant nordmenn på 50 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper (2018-undersøkelsen). N=2209

Figur 2.2 illustrerer forskjeller i kunnskapsnivå for henholdsvis menn og kvinner målt antall riktige svar på de 50 spørsmålene. Som i mange andre land, finner vi en betydelig kjønnsforskjell i kunnskapsnivå, der kvinner har et signifikant lavere antall riktige svar enn menn. Denne tendensen finner vi for alle temaene i undersøkelsen bortsett fra temaet som handler om bankkonti og betaling (se figur 2.6). I Norge er forskjellen i andel riktige svar på 12,5 prosentpoeng. I de seks andre landene som har brukt de samme spørsmålene er kjønnsforskjellene i prosentpoeng slik: Storbritannia: 7, Tyskland: 11, Frankrike: 6, Italia: 9, Sverige: 12 og Spania: 15 (Nicolini 2019). Kjønnsforskjellen ser altså ut til å være omtrent like store i Norge og Sverige, og dersom vi ser bort fra den spanske undersøkelsen, er kjønnsforskjellene størst hos oss.

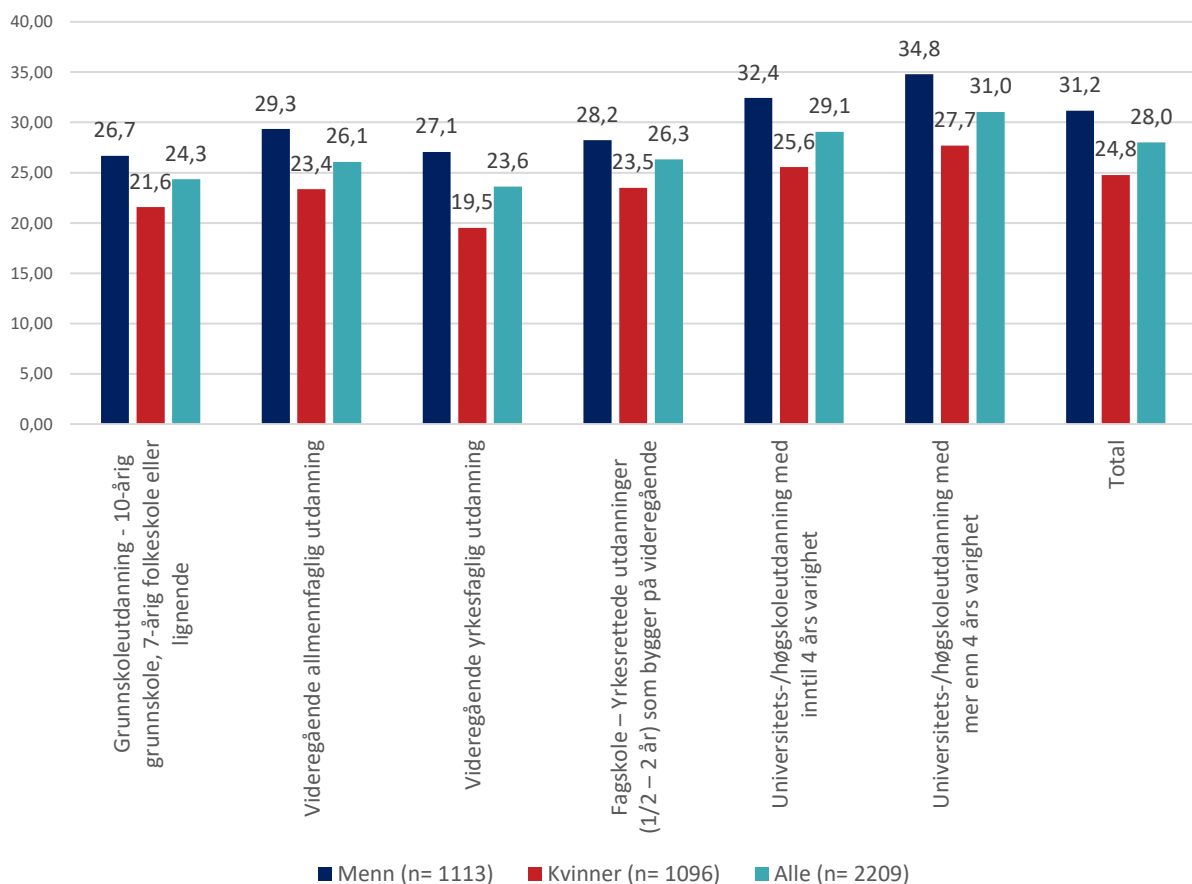
Figur 2.2: Gjennomsnittlig antall riktige svar på 50 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper for norske kvinner og menn (2018-undersøkelsen)

Figur 2.3 viser gjennomsnittlig score for ulike aldersgrupper og kjønn. Kunnskapsnivået øker med alder opp til aldersgruppen 45-59 år for så å avta svakt. Kunnskapsnivået er lavest i den yngste aldersgruppen, noe som tyder på at en tilegner seg kunnskap om finansielle tema etter hvert som en får erfaring med dem eller etter hvert som en har behov for kunnskapen. Figur 2.3 viser også at det er relativt store kjønnsforskjeller i kunnskapsnivå i alle aldersgrupper. Kjønnsforskjellen er størst i de to yngste aldersgruppene, mens den er lavest i aldersgruppen 45-59 år. Figuren viser at endringene i kunnskapsnivå mellom aldersgrupper er størst for kvinner, men selv i aldersgruppen der kvinner i gjennomsnitt har høyest kunnskapsnivå (45-60 år), er nivået lavere enn menns gjennomsnittlige kunnskapsnivå uansett aldersgruppe.

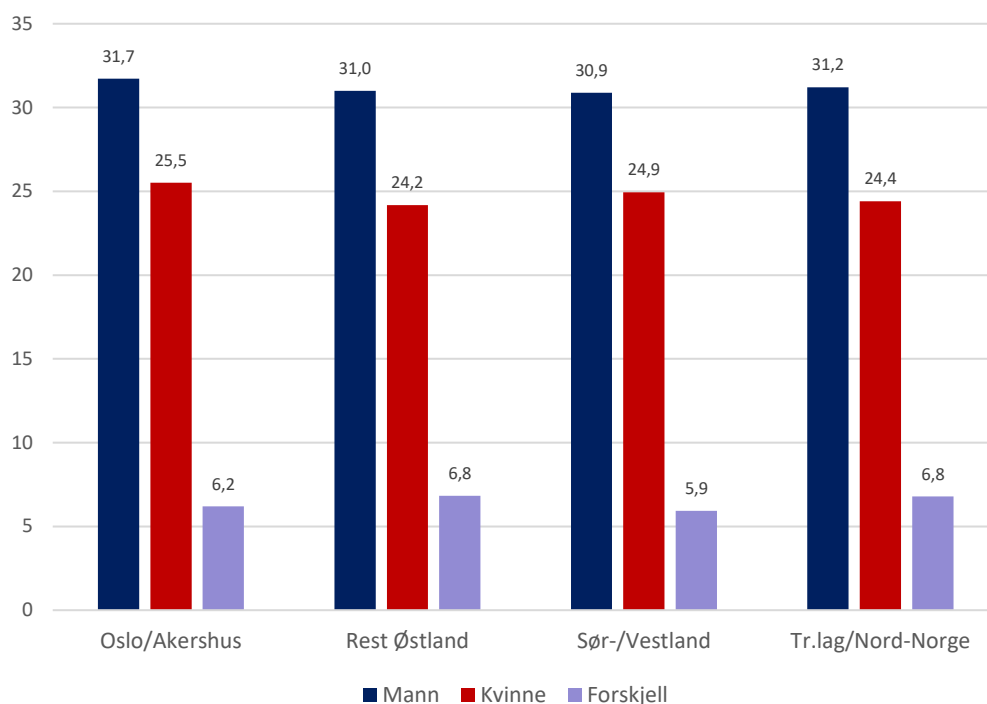
Figur 2.3: Gjennomsnittsscore for alle spørsmål, for kjønn og aldersgrupper (2018-undersøkelsen)

Figur 2.4 viser gjennomsnittsscore for de 50 kunnskapsspørsmålene etter utdanningsnivå og kjønn. For både menn og kvinner er det finansielle kunnskapsnivået høyest blant de som har mer enn fire års utdanning på høyskole/universitetsnivå, og nest høyest blant de med inntil 4 år på høyskole/universitet. Blant kvinnene er de de med fagskole som har lavest kunnskapsnivå, mens det blant menn er lavest blant de med kun grunnskoleutdanning. Kjønnforskjellene i kunnskap er minst blant de med fagskole (4,7 prosentpoeng i forskjell), mens den er størst blant de med videregående yrkesfaglig utdanning (7,6 prosentpoeng i forskjell) og med mer enn 4-årig høyskole/ universitets-utdanning (7,1 prosentpoeng i forskjell). Dersom vi sammenligner kunnskapsnivået mellom de som har lavest utdanning (kun grunnskole) med de som har den lengste utdanningen, øker det finansielle kunnskapsnivået mer blant menn (8,1 poeng) enn blant kvinner (6,7 poeng). Kvinner med fire eller flere års utdanning har tilnærmet samme kunnskapsnivå som menn med kun grunnskoleutdanning eller yrkesfaglig utdanning.

Figur 2.4: Gjennomsnittsscore for alle 50 kunnskapsspørsmål, etter utdanningsnivå og kjønn (2018-undersøkelsen)

Figur 2.5 viser andel rette svar på alle kunnskapsspørsmålene fordelt på kjønn og region. Det er ubetydelige forskjeller i kunnskap på tvers av de fire regionene, og kjønnsforskjellene er også relativt like. Den største kjønnsforskjellen finner vi på rest-Østlandet (Østlandet minus Oslo/Akershus) og i Trøndelag/Nord-Norge, mens den er noe lavere i de to andre regionene.

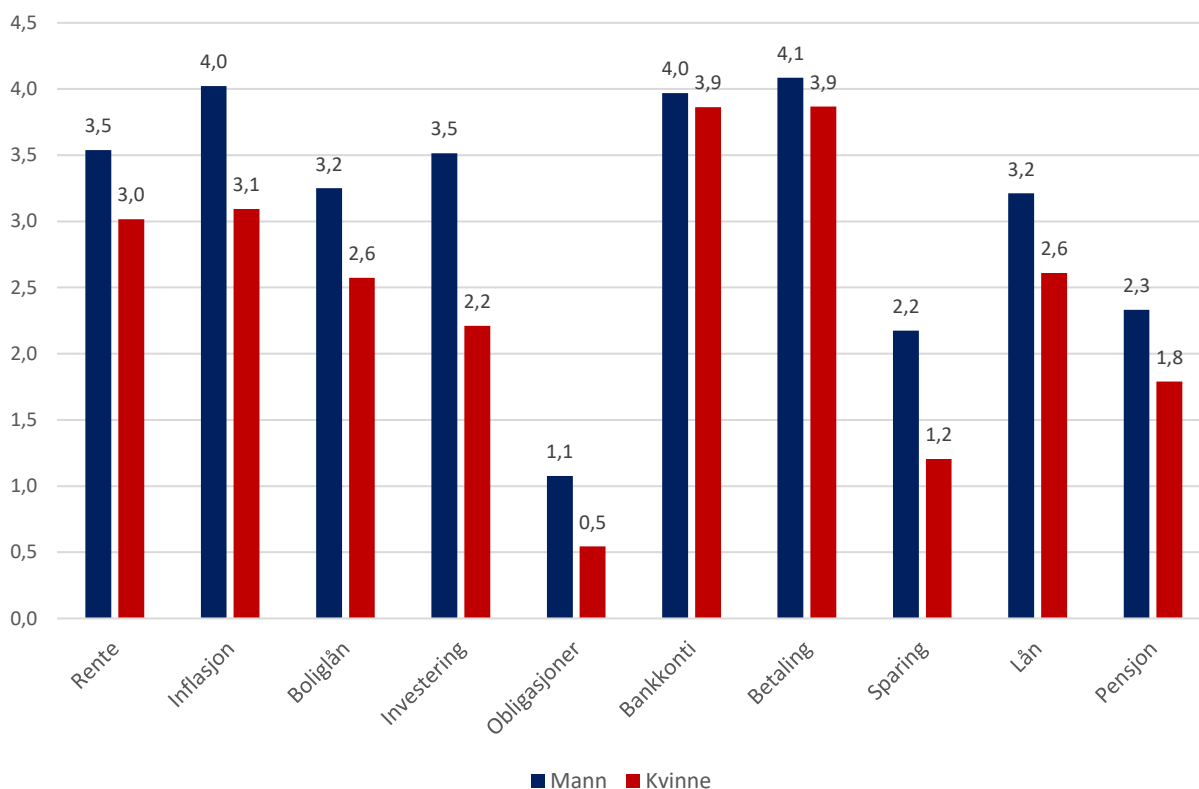

Figur 2.5: Gjennomsnittsscore og kjønnsforskjell for 50 kunnskapsspørsmål fordelt på region og kjønn (2018-undersøkelsen)

Figur 2.6 viser hvor mange rette svar kvinner og menn ga for hver av de 10 temaene som det ble spurt om i undersøkelsen. Maksimal score en kunne oppnå for hvert tema var 5 (spørsmålene finnes i kapittel 4). Figuren viser at både kvinner og menn kan svare relativt godt på spørsmål om bankkonti og om betaling, og det er små kjønnsforskjeller for disse temaene. Menn svarer også godt på spørsmål om inflasjon, men for dette temaet er kjønnsforskjellen relativt stor og kvinner scorer signifikant⁸ dårligere enn menn. Nordmenn kan generelt lite om obligasjoner, og det er få som har fått mange riktige svar på obligasjonsspørsmålene. Grunnen til at det er relativt få riktige svar også for temaet «sparing», er at tre av spørsmålene knyttet til dette temaet også handlet om obligasjoner.

⁸ I rapporten brukes et signifikansnivå på 5 prosent. En signifikanstest er en statistisk metode som brukes til å vurdere om en forskjell eller sammenheng mellom to grupper er statistisk signifikant. I en signifikanstest formuleres to hypoteser: Nullhypotesen antar at det ikke er noen forskjell eller sammenheng mellom gruppene, mens alternativhypotesen antar at det er en forskjell eller sammenheng. P-verdien er sannsynligheten for å observere minst like store sammenhenger eller forskjeller som de vi observerer i dataene, gitt at nullhypotesen er sann. Hvis p-verdien er mindre enn eller lik 0,05 (5 prosent), forkaster vi nullhypotesen til fordel for alternativhypotesen. Vi sier da at forskjellene mellom gruppene er statistisk signifikante på 5 prosent nivået.

Figur 2.6 viser at kjønnsforskjellene i finanskunnskap er størst for tema som omhandler investering, inflasjon og sparing. Det er for disse temaene kjønnsforskjellene er størst også i de andre landene som har gjennomført undersøkelsen (Nicolini, 2019). I tillegg finner man en stor kjønnsforskjell for rente i de andre landene.

Figur 2.6: Gjennomsnittscore og kjønnsforskjell for 10 finansielle tema (2018-undersøkelsen)

2022-undersøkelsen

Undersøkelsen fra 2022 inneholdt 25 kunnskapsspørsmål. Denne undersøkelsen var inspirert av en nederlandsk studie (Bucher-Koenen, Alessie, Lusardi, og van Rooij, 2021) der effekten av å fjerne «vet ikke»-alternativet blant svarkategoriene på finansielle kunnskapsspørsmål ble testet. Bucher-Koenen et al. brukte tre kunnskapsspørsmål i sitt eksperiment og konkluderte med at ca 1/3 av gapet i kvinner og menns score på kunnskapsspørsmål, skyldes ulikhet i selvtillit. De fant at både finansiell kunnskap og selvtillit påvirker investeringsatferd og at begge faktorer kan være viktige for å forklare kvinner og menns ulike investeringsatferd.

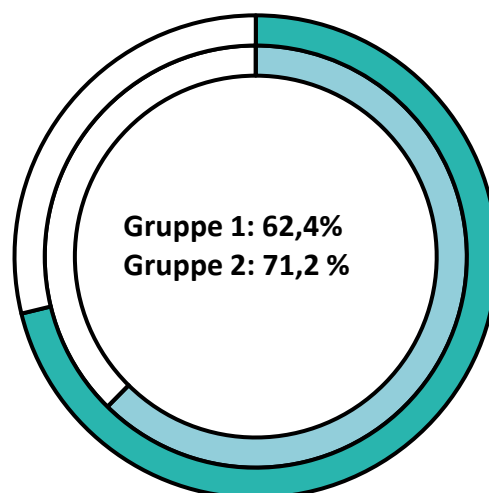
Datainnsamlingen i Norge ble gjennomført av TNS Kantar i perioden 10. februar -7. mars 2022. Utvalget besto av 2278 nordmenn. I likhet med 2018-undersøkelsen blir utvalget vektet slik at eventuelle skjevheter i forhold til region, alder og kjønn blir korrigert. Utvalget er dermed representativt for den norske befolkning i forhold til disse faktorene. Det vektete utvalget besto av respondenter i aldersgruppen 17-89 år, med en gjennomsnittlig alder på

48,5 år. 49,6 prosent var kvinner og 50,4 prosent var menn. 4,6 prosent hadde grunnskole som sin høyeste utdanning, 33,5 prosent hadde videregående eller yrkesfaglig utdanning mens 61,9 prosent hadde fullført utdanning ved høyskole eller universitet.

Undersøkelsen inneholdt 25 spørsmål som var plukket blant de 50 som ble brukt i 2018 undersøkelsen. Noen spørsmål ble valgt bort fordi de i liten grad er relevante for nordmenn. Dette gjelder spørsmål om obligasjoner og spørsmål som omhandler betaling med sjekk. Erfaring fra 2018 tilsa også at noen spørsmål var lette å misforstå, og disse ble valgt bort. Til sist ble spørsmål som tilnærmet alle hadde svart riktig på i 2018 og som hadde små kjønnsforskjeller, utelatt i denne undersøkelsen.

Som en første indikasjon på kunnskapsnivået vi målte i denne undersøkelsen, presenteres en oversikt over hvor mange som svarte riktig på de 25 spørsmålene. Svarfordeling for hvert spørsmål presenteres i kapittel 4. For hvert spørsmål kunne respondentene velge mellom 2-3 svaralternativer. Men i denne undersøkelsen ble utvalget tilfeldig tilordnet i to grupper, der den ene gruppen (Gruppe 1) kunne svare «vet ikke» eller «jeg foretrekker ikke å svare», mens den andre gruppen (Gruppe 2) ikke fikk disse svaralternativene. Resultater presenteres i det videre separat for disse gruppene. Gruppe 1 besto av 1126 respondenter, der 51,5 prosent var kvinner og 48,5 prosent var menn. Aldersspennet var 17-89, og gjennomsnittlig alder var 48. 4,2 prosent hadde grunnskoleutdanning, 35,1 hadde videregående/yrkesrettet utdanning og 60,7 prosent hadde høyskole/universitetsutdannelse. Gruppe 2 besto av 1152 respondenter. 47,7 prosent var kvinner og 52,3 prosent var menn. Gjennomsnittsalder var 48,7 år og aldersspennet var 19-89. 4,9 prosent hadde grunnskoleutdanning, 32,1 prosent hadde videregående/yrkesrettet utdanning og 63,0 prosent hadde høyskole/universitetsutdannelse.

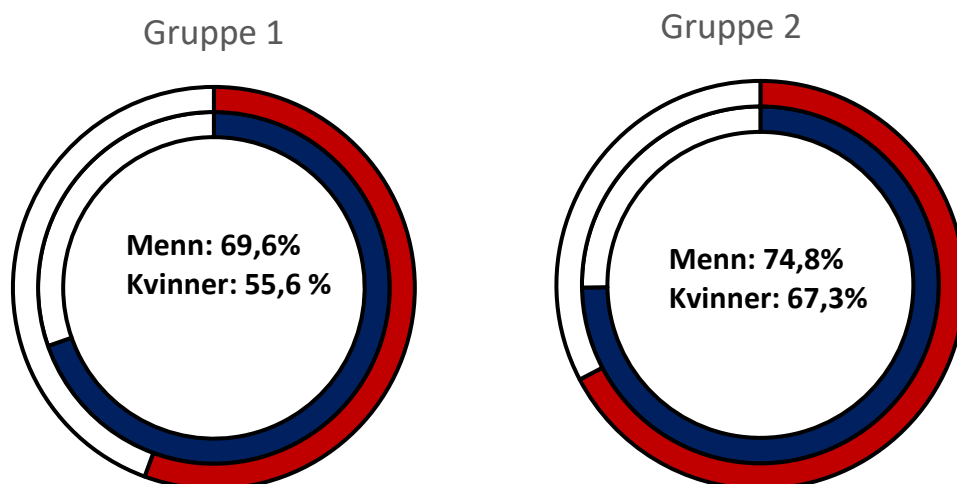
I begge grupper var det høyeste totale antall riktige svar blant respondentene 25 (alle riktige). Gjennomsnittlig antall riktigere svar var høyere i Gruppe 2 (17,8) enn i Gruppe 1 (15,6). Figur 2.7 illustrerer hvor mange spørsmål respondentene i gjennomsnitt svarte riktig på.

Figur 2.7: Gjennomsnittlig antall riktige svar blant nordmenn på 25 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper for henholdsvis Gruppe 1 og Gruppe 2 (2022-undersøkelsen).

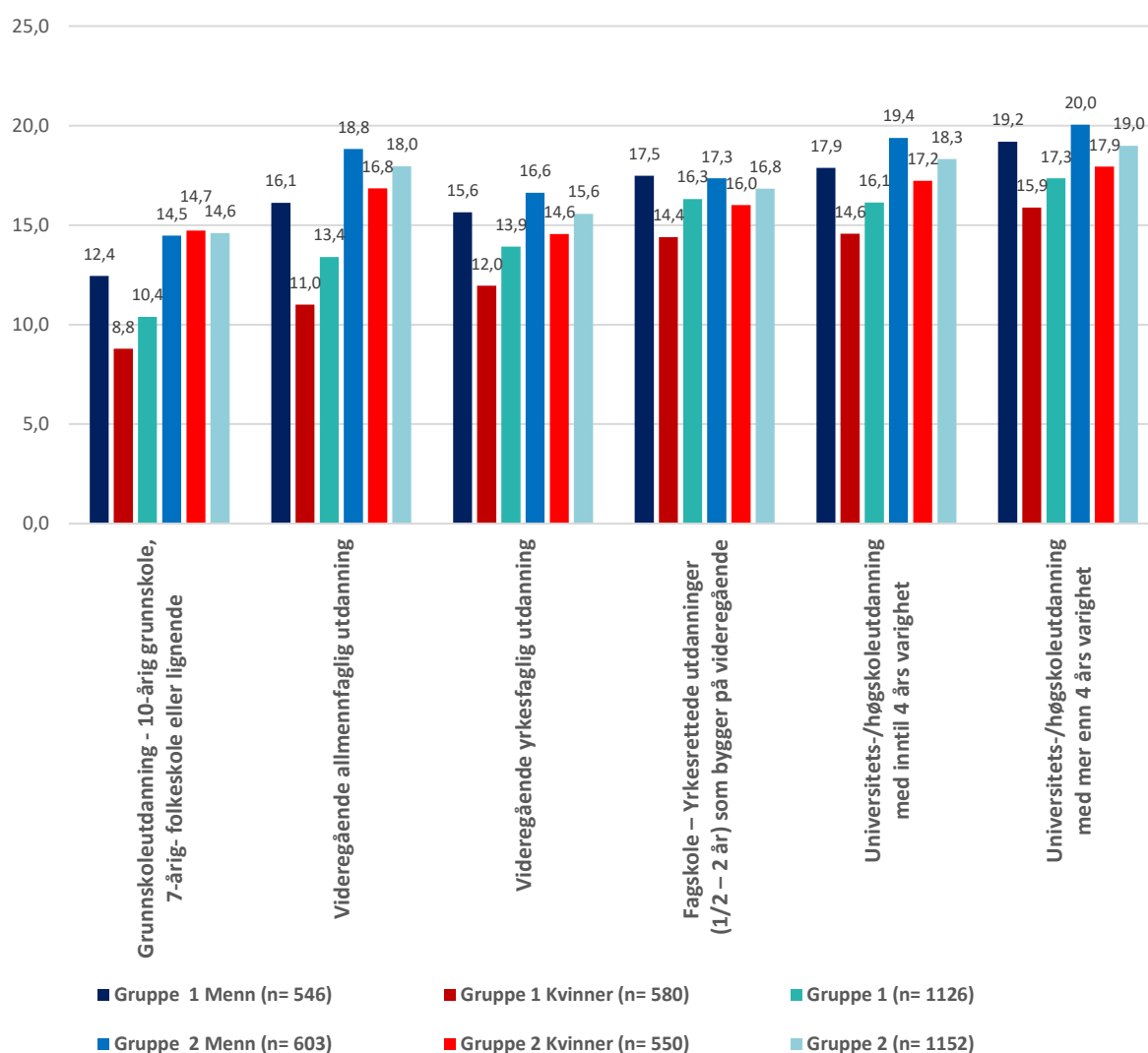
En sammenligning med resultatene fra 2018-undersøkelsen viser at det ikke har vært noen signifikantendring i nivået på finanskunnskap mellom de to målingene. Dersom vi ser på antall riktige svar i 2018 på de samme 25 spørsmålene som ble brukt i 2022, finner vi at respondentene klarte 63,2 prosent av spørsmålene i 2018. Dette tallet må sammenlignes med gruppen som fikk mulighet til å svare «vet ikke» i 2022 (Gruppe 1), og i denne gruppen var tilsvarende tall 62,4 prosent. En sammenligning av andel gale svar og andel vet-ikke svar gitt i de to undersøkelsene (Se tabell A1- Gruppe 1 og A2 i appendiks), viser en generell nedgang i 2022 i tilbøyeligheten til å svare «vet ikke» på de 25 kunnskapsspørsmålene, men samtidig var der en økning i andelen gale svar. For menn gikk andelen vet-ikke svar ned for 20 av 25 spørsmål, mens andelen gale svar økte for 19 av spørsmålene. For kvinner gikk andelen «vet-ikke»-svar ned for 19 av de 25 spørsmålene, mens andelen gale svar gikk opp for 16 av spørsmålene. Det var altså en mindre andel som valgte «vet-ikke»- alternativet i Gruppe 1 i 2022 enn i 2018, men andelen gale svar gikk opp. Til sammen gir dette relativt lik score for antall rette for de to målingene. I kapittel 6 rapporteres også en sammenligning av kunnskap om aksjemarkedet for målingene gjort i henholdsvis 2015 og 2022. Heller ikke for dette temaet kan det spores en signifikant endring i gjennomsnittlig kunnskap i befolkningen, til tross for at antallet som eier aksjer og aksjefond har økt betraktelig mellom målingene. Tallene fra disse sammenligningene tyder på at kunnskapsnivået om finans har vært forholdsvis stabilt de siste årene.

Figur 2.8 illustrerer forskjeller i kunnskapsnivå for henholdsvis menn og kvinner målt med de 25 spørsmålene. Som i 2018, finner vi en betydelig kjønnsforskjell i kunnskapsnivå, der kvinner har et signifikant lavere antall riktige svar enn menn, men kjønnsforskjellene er lavere i gruppen som ikke hadde svaralternativet «vet-ikke» (Gruppe 2).

Figur 2.8: Gjennomsnittlig antall riktige svar på 25 kunnskapsspørsmål om finansielle begreper for norske kvinner og menn for henholdsvis Gruppe 1 og Gruppe 2 (2022-undersøkelsen)

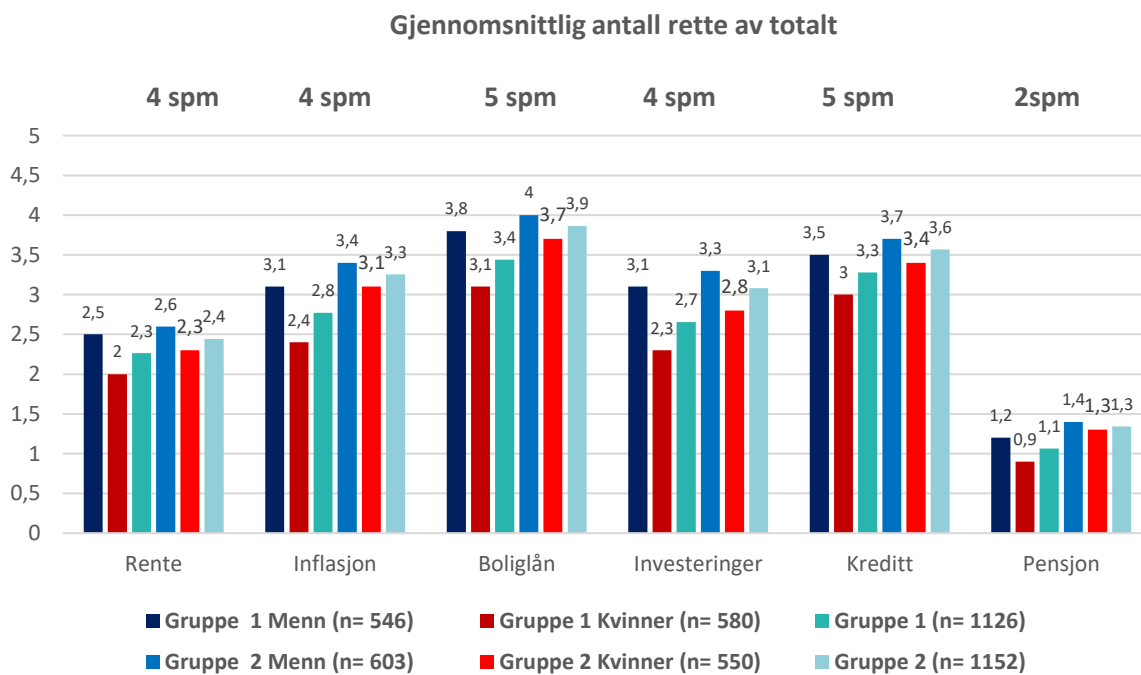
Figur 2.9 viser gjennomsnittlig antall rette på de 25 kunnskapsspørsmålene for kvinner og menn for ulike utdanningsnivåer. Gruppe 1 (kunne svare «vet ikke») og Gruppe 2 (kunne ikke svare «vet ikke») presenteres hver for seg, med mørkere farge for Gruppe 1. De med lavest utdanning har lavest finansiell kunnskap, og særlig lavt kunnskapsnivå finnes blant kvinner med grunnskole som høyeste utdanning i Gruppe 1. I gjennomsnitt svarte denne gruppen riktig på kun 8,8 av 25 spørsmålene. For kvinner i denne utdanningsgruppen ser vi imidlertid en stor økning i antall riktige svar når «vet-ikke»-alternativet tas bort, og i Gruppe 2 er kunnskapsnivået mellom kvinner og menn med kun grunnskoleutdanning tilnærmet likt. Det kan tyde på at kvinner med lav utdanning har lav mestringstro i forhold til egen finanskunnskap. Også for andre utdanningsgrupper er det kvinner som får den største økningen i antall riktige svar når vet-ikke alternativet tas bort, slik at kjønnsforskjellene blir mindre. Dette er også tilfelle for de med høyest utdanningsnivå, selv om kjønnsforskjellene generelt er mindre i disse gruppene.

Figur 2.9: Gjennomsnittsscore for alle 25 kunnskapsspørsmål, etter utdanningsnivå, kjønn og gruppe (2022-undersøkelsen)

Figur 2.9 viser at det finansielle kunnskapsnivået øker med økende utdanning, både for kvinner og menn. Menn med videregående utdanning som sitt høyeste utdanningsnivå, har tilnærmet likt nivå på finansiell kunnskap som kvinner med mer enn fire års utdanning på universitets/høgskole. Kjønnsforskjellene er imidlertid mindre for de med høyere utdanningsnivå enn for de med videregående utdanning som høyeste utdanningsnivå.

Figur 2.10 viser kunnskapsnivå for ulike finansielle tema. Disse er ikke sammenlignbare med 2018-undersøkelsen fordi de ulike spørsmålene har blitt gruppert på en annerledes måte (se kapittel 4). Figuren viser at kjønnsforskjellene i kunnskap er størst for temaene inflasjon, boliglån og investeringer, men kjønnsforskjellen blir mindre når «vet-ikke» alternativet er fjernet (Gruppe 2). Kjønnsforskjellene er mindre for alle finansielle tema i Gruppe 2.

Figur 2.10: Gjennomsnittsscore og kjønnsforskjell for 6 finansielle tema (2022-undersøkelsen)

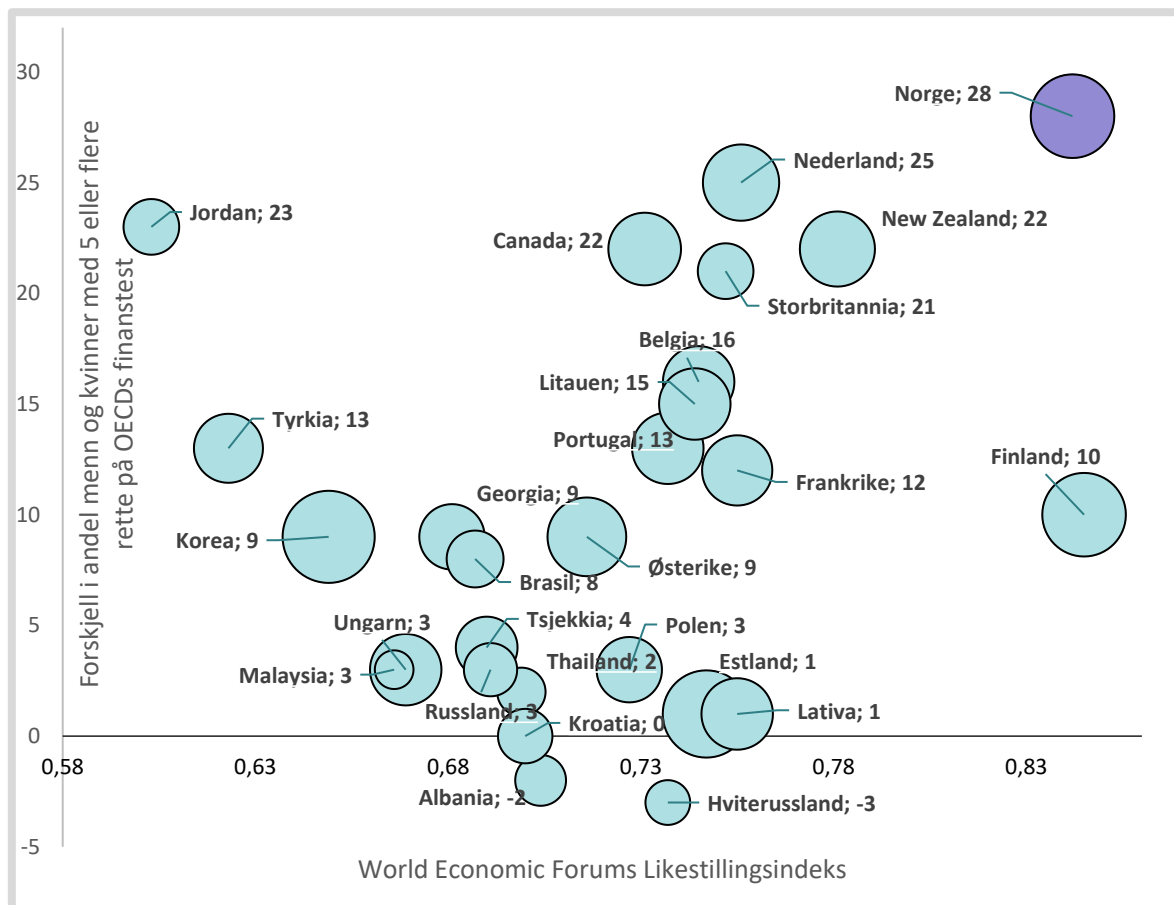
Mer om kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap

Ulikheter i finansiell kunnskap mellom kvinner og menn finner man nesten i alle land slik kunnskap har blitt målt (Xu & Zia, 2012). En gjennomgang av data samlet inn til Standard & Poor sin undersøkelse, viste at kvinner fikk lavere score enn menn i 135 av de 144 landene som var med i undersøkelsen (Grosman, 2016). I OECD-kartleggingen oppnådde 61 prosent av mennene som deltok fem eller flere riktige svar på de syv kunnskapsspørsmålene, mens kun 51 prosent av kvinnene gjorde det samme. Kjønnsforskjellen i kunnskap var statistisk signifikant i 19 av de 30 landene som deltok.

Det er foreslått mange ulike forklaringer for at kvinner systematisk gjør det dårligere enn menn når det gjelder å forstå finansielle begreper. For eksempel har kjønnsforskjeller i matematikkunnskaper blitt foreslått som en forklaring, siden det er positiv sammenheng mellom matematikkunnskap og finansiell kunnskap (Skagerlund et al, 2018). Studier viser at

det er en positiv sammenheng mellom likestilling mellom kjønn og kjønnsforskjeller i matematikk og leseferdigheter (Balducci, 2023). Dette kalles likestillingsparadokset: Der en hadde forventet at kjønnsforskjeller reduseres med mer likestilling, finner en altså at forskjellene øker. Men både PISA-undersøkelsene (UHdir, 2016) og IEA (2015) viser at det ikke er eller har vært signifikante kjønnsforskjeller i gjennomsnittlig prestasjoner i matematikk blant skoleelever i Norge siden 1995, så det er usannsynlig at kjønnsulikhetene i finansiell kunnskap skyldes ulikhet i matematikkunnskaper. En faktor som bør studeres videre er kjønnsforskjeller i holdninger til matematikk og matteangst, siden dette også kan ha en betydning for finansiell kunnskap (Skagerlund et al, 2018).

Ulik tilgang til utdanning og arbeidsmarked har også blitt foreslått som en årsak til forskjellene i finansiell kunnskap. Figur 2.11 viser imidlertid at slike forklaringer ikke passer for Norge. Figuren illustrerer sammenhengen mellom World Economic Forums Likestillingsindeks (x-aksen), som er basert på blant annet ulikheter i kvinner og menns tilgang til utdanning og økonomiske muligheter og deltakelse, og kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap (y-aksen).

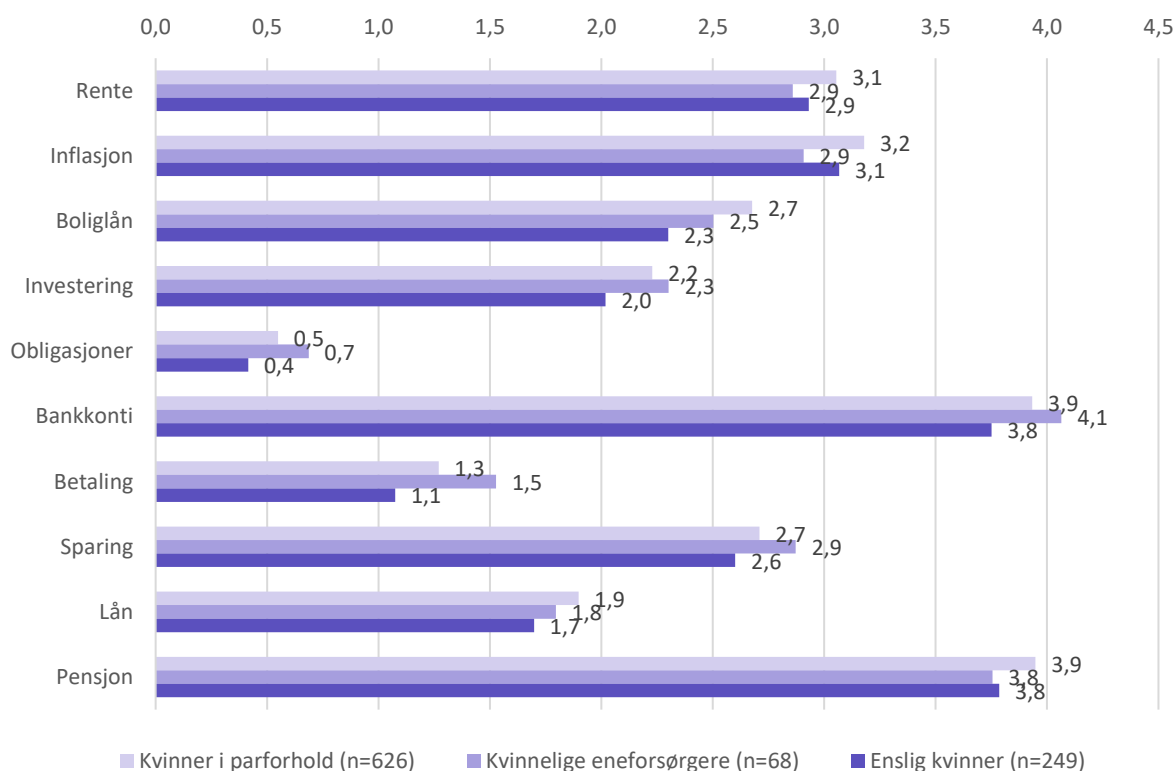

Figur 2.11: Forholdet mellom nivå på finansiell kunnskap, kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap og likestillingsindeksen for utvalgte land

Kjønnsforskjellene i finansiell kunnskap er beregnet ved å regne ut differansen mellom andel kvinner og menn som fikk 5 eller flere riktige svar på OECDs kunnskapstest i den

internasjonale kartleggingen foretatt i 2015 (se OECD, 2016a, figur 4, side 32). Her ble finansiell kunnskap målt med syv spørsmål, og en person med fem eller flere riktige svar ble vurdert som å ha god finansiell kunnskap. Kjønnsforskjellen i prosentpoeng er oppgitt ved siden av hver boble. Størrelsen på boblene illustrerer gjennomsnittlig andel som fikk 5 eller flere riktige i hvert av landene. Jo større boble, jo høyere andel av befolkningen regnes som å ha god finansiell kunnskap. Figuren viser at Norge skiller seg ut med å ha den høyeste kjønnsforskjellen i finansiell kunnskap, på tross av at Norge også har en av de høyeste scorene på likestillingsindeksen. I land som er plassert under x-aksen, som for eksempel Albania og Hviterussland, er det en større andel kvinner enn menn med høy kunnskap.

Hsu (2011) foreslo at kvinners lavere finansielle kunnskap er et tegn på at medlemmer av en husholdning spesialiserte seg på ulike arbeidsoppgaver, og at det mest vanlig at menn håndterer husholdningens økonomi. Hsu sin studie av eldre amerikanske par støttet denne teorien om at kjønnsforskjeller skyldes spesialisering, ved at hun fant at kvinners finansielle kunnskap økte når de nærmet seg tiden da de sannsynligvis ville bli enker. Denne teorien er basert på en antakelse om at enslige kvinner, som må ta hånd om sin egen økonomi, vil tilegne seg nødvendig finansiell kunnskap for å håndtere dette. Denne antakelsen finner vi ikke støtte for i de norske dataene fra 2018.

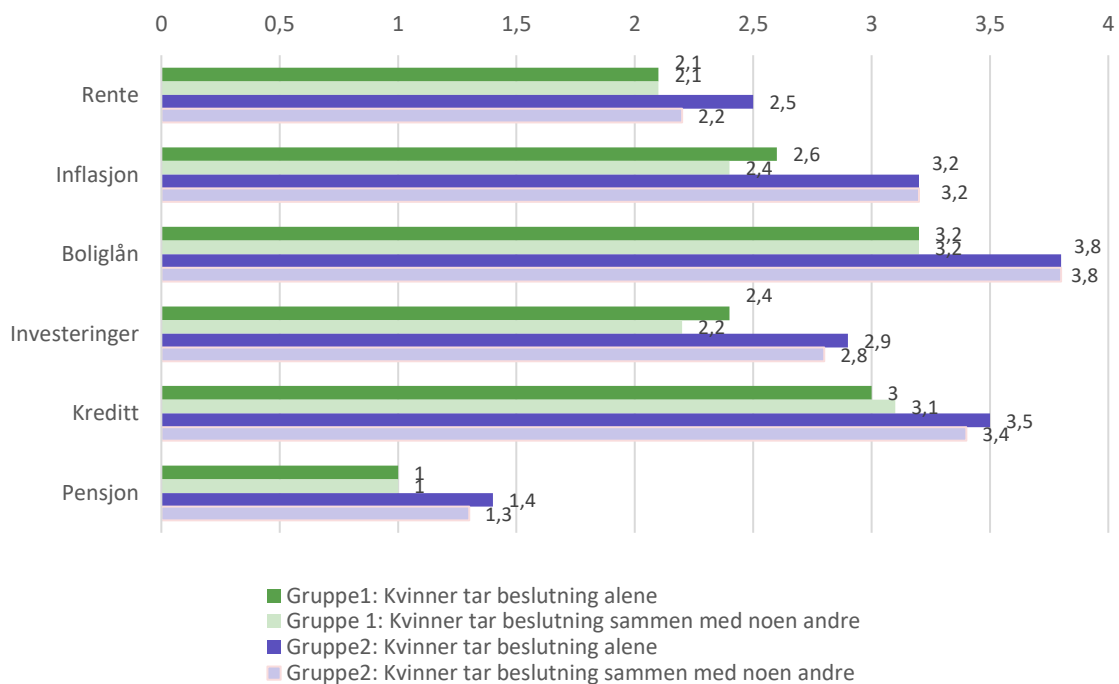
Figur 2.12: Kunnskap score for henholdsvis kvinner i parforhold, kvinnelige aleneforsørgere og kvinnelige enslige (2018-undersøkelsen)

Figur 2.12 viser gjennomsnittlig score for finansiell kunnskap for de ti finansielle temaene for henholdsvis kvinner som lever i parforhold, kvinnelige enslige forsørgere og enslige kvinner. Figuren viser at enslige kvinner ikke får høyest score i noen kategori. Derimot får kvinner som er enslige forsørgere, høyest score for betaling, bankkonti, sparing, obligasjoner, investering,

mens kvinner i parforhold scorer høyest i de øvrige kategorier. Her kunne en få opptil fem rette svar for alle tema.

De fleste forskjeller mellom gruppene er imidlertid ikke signifikante, bortsett fra kunnskap om boliglån dersom vi sammenligner kvinner i parforhold med enslige kvinner. Det er også en signifikant forskjell i totalt antall riktige svar for alle 50 spørsmål for kvinner i parforhold og enslige kvinner. Kvinner i parforhold får høyere score enn de enslige kvinnene, selv om det hadde vært naturlig å forvente at de enslige kvinnene, som må styre egen økonomi, kan mest. Kvinner i parforhold får i gjennomsnitt 25,5 riktige svar, mens enslige kvinner får 23,6.

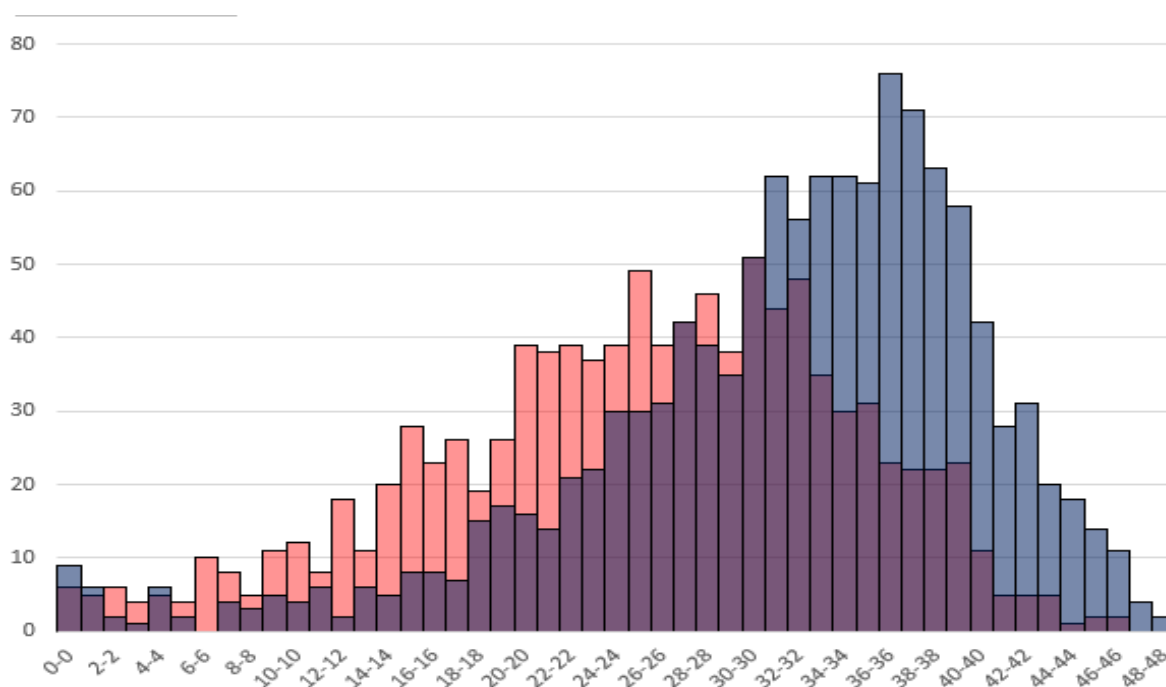
I 2022-undersøkelsen ble respondentene spurt om hvem som tok de daglige avgjørelsene angående penger i husstanden. 51,9 prosent av kvinnene og 48,1 prosent av mennene svarte at de tar disse beslutningene selv, mens 47,8 prosent av kvinnene og 52,5 prosent av mennene svarte at de tar slike beslutninger sammen med noen andre. Svært få, kun 3 prosent av kvinnene og 2,3 prosent av mennene svarer at noen andre enn dem selv tar disse beslutningene. Blant kvinner som sier at de tar finansielle beslutninger selv, oppgir 26,8 prosent at de bor sammen med en ektefelle eller samboer. De fleste kvinner som sier at de tar beslutningene selv, har altså ikke en partner. Blant kvinner som sier de tar beslutninger om penger sammen med andre, oppgir 92,4 prosent at de bor sammen med en samboer eller ektefelle.

Figur 2.13: Kunnskap score for henholdsvis kvinner som sier de tar pengeavgjørelse alene og de som sier de tar slike avgjørelser sammen med andre (2022-undersøkelsen)

Figur 2.13 viser at det er små forskjeller i kunnskap⁹ mellom kvinner som tar beslutninger alene og de som sier de tar beslutninger sammen med andre, bortsett fra i ett tilfelle: I Gruppe 2 (kunne ikke svare «vet-ikke» er det en signifikant ulikhet i kunnskap om rente, i favør av de som tar beslutninger om penger selv. Ellers er ikke forskjellene i kunnskapsnivå mellom de som sier de tar avgjørelser selv og de som tar dem sammen med andre, signifikante. Resultatene støtter ikke teorien om at det er spesialisering som gjør at kvinner har lavere finansiell kunnskap enn menn. Da burde enslige kvinner hatt høyere kompetanse enn kvinner i parforhold.

Det er viktig å understreke at tallene som oppgis i rapporten om kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap, er gjennomsnittstall. Det er en feilslutning om en tenker at alle kvinner har lav finanskunnskap og alle menn har høy. Det finnes kvinner og menn både i topp og bunn av fordelingen av antall rette på kunnskapsspørsmålene. I figur 2.14 illustreres dette med to overlappende histogrammer basert på data fra 2018-undersøkelsen. Det lilla området viser overlapp i fordelingen av antall rette mellom menn og kvinner. Fordelingen av antall rette for menn representeres av blått + lilla område, mens fordelingen for kvinner representeres av rødt + lilla område. Vi ser at det finnes menn med få eller ingen rette svar og kvinner med riktig svar på nesten alle spørsmålene. Det er også en stor overlapp mellom antall rette blant menn og kvinner.

Figur 2.14: Fordeling av antall rette svar på 50 finansspørsmål for henholdsvis kvinner (rosa + lilla) og menn (blå + lilla) (2018-undersøkelsen)

⁹ Antall spørsmål for hver kategori: Rente: 4, Inflasjon: 4, Boliglån: 5, Investeringer: 4, Kreditt: 5 og Pensjon: 2.

Kvinneres større tendens til å svare «vet ikke»

En av grunnene til at kvinner får lavere kunnskapsscore enn menn, er at de svarer «vet ikke» mye oftere enn menn. Denne større tendensen til å svare «vet ikke» blant kvinner er også funnet i internasjonale undersøkelser av finansiell kunnskap (Lusardi & Mitchell, 2008).

Tabell A1 i appendikset viser en oversikt over andel gale svar og andel «vet ikke»/«foretrekker ikke å svare» fra 2018-undersøkelsen (generelt var det 2-3 prosent blant både menn og kvinner som valgte alternativet «foretrekker ikke å svare» for hvert spørsmål). Tabellen viser at den lavere andelen rette svar blant kvinner skyldes en kombinasjon av flere gale svar enn blant menn og/eller flere «vet ikke»-svar. For de spørsmålene der andel gale svar blant kvinner er betydelig lavere enn hos menn, er andelen «vet ikke»-svar blant kvinner signifikant høyere enn blant menn, slik at kvinner likevel kommer ut med færre riktige svar totalt. Det er kun for ett av spørsmålene kvinner ikke har høyere andel «vet ikke»-svar enn menn. For noen spørsmål, for eksempel, om inflasjon, er det mer enn tre ganger flere kvinner som har svart «vet ikke» enn menn, og for en stor andel spørsmål er det dobbelt så mange kvinner enn menn som svarer «vet ikke». For flere spørsmål hadde kvinnene både høyere andel feil svar og høyere andel «vet ikke»-svar.

Den høyere andelen «vet ikke»-svar blant kvinner kan tolkes på flere måter. Ettersom andelen som svarer «vet ikke» varierer med vanskelighetsgrad på spørsmålet, kan en anta at de som svarer «vet ikke» faktisk ikke vet svaret. Men en kan også tenke at den høyere andelen «vet ikke»-svar blant kvinner er et uttrykk for manglende selvtillit med hensyn til finansiell kunnskap, og at kvinner av den grunn velger dette alternativet oftere enn menn. Menn som er usikre på svaret, men som likevel velger ett av svaralternativene fordi de har høyere selvtillit, vil ha 33-50 prosent sjanse for å velge riktig svar, avhengig av om det er ett eller to svaralternativer å velge blant. Dermed vil mennene sannsynligvis velge noen rette alternativer selv om de er usikre på svaret. Dårligere selvtillit hos kvinner vil imidlertid ikke kunne forklare hele kjønnsforskjellen siden kvinner også svarer oftere feil.

I 2022-undersøkelsen ble betydningen av å fjerne vet-ikke alternativet for måling av kvinners finanskunnskap testet. I tillegg ble flere spørsmål som skulle måle finansiell mestringstro inkludert, for å undersøke om det er forskjeller i norske kvinner og menns tro på egen finansiell kunnskap. Tabell A2 i appendikset viser en oversikt over andel gale svar og andelen som valgte «vet-ikke» eller «foretrekker ikke å svare» fra 2022-undersøkelsen.

Figur 2.8 viste at måling av finanskunnskap blir påvirket av hvilke svaralternativer respondentene får. Men det er ikke rett frem å si om det er målingen i Gruppe 1 (kunne svare «vet ikke») eller Gruppe 2 (kunne ikke svare «vet ikke») som er mest riktig. For mange vil «jeg vet ikke» være det riktige svaralternativet. Når dette alternativet ikke er tilgjengelig, tvinges respondenten til å velge ett av de to eller tre andre svaralternativene. Det er i slike tilfeller 33 eller 50 prosent sjanse for å gjette riktig avhengig av hvor mange svaralternativer et spørsmål har, og kjønnsforskjellen vil bli redusert også på grunn gjetning. Det er vanskelig å estimere hvor mange av de som hadde svart «vet ikke» om de fikk mulighet, velger riktig svar fordi de likevel vet svaret eller om de har gjettet riktig svar. Dette kan illustreres ved å se på data for to av inflasjonsspørsmålene:

Eksempel 1:

Tenk deg at du har satt inn 1000 kroner på en sparekonto og etter ett år er saldoen på kontoen 1040 kroner. Inflasjonen i den samme perioden var på 5%. Hvor mye kan du kjøpe for dine sparepenger i forhold til året før?

- 1. Mer enn for ett år siden*
- 2. Like mye som for ett år siden*
- 3. Mindre enn for ett år siden*

Blant mennene i Gruppe 1 (n=546) svarte 9,7 prosent (53 personer) alternativ 1 eller 2 som er gale svar. 79,3 prosent (433 personer) svarte alternativ 3, som er riktig. 11 prosent svarte vet ikke eller ville ikke svare (61 personer fordelt på 51 vet ikke, 7 ønsket ikke svare, 2 ikke besvart).

Blant kvinner i Gruppe 1 (n=580) svarte 14,7 prosent (85 personer) alternativ 1 eller 2. 59 prosent (342 personer) svarte det riktige alternativet. Hele 25,6 prosent svarte vet ikke eller ville ikke svare (153 personer fordelt på 132 vet ikke, 16 ønsket ikke svare og 5 ubesvarte).

Gruppe 2 fikk ikke mulighet til å svare at de ikke vet eller at de ikke ønsker å svare. Gruppen består av 603 menn og 550 kvinner. Om vi *antar at fordelingen av svar hadde vært den samme i denne gruppen som i Gruppe 1 dersom de hadde fått de samme svaralternativene*, ville 11 prosent av mennene (66 personer) og 25,6 prosent av kvinnene (141 personer) valgt å svare vet ikke/ønsker ikke svare. 478 menn og 356 kvinner ville ha svart riktig.

Dersom vi videre tenker oss at personene i Gruppe 2 som ville svart vet ikke/ønsker ikke svare dersom de kunne velge disse svaralternativene, faktisk ikke visste svaret og derfor valgte tilfeldig mellom de tre svaralternativene, kan vi forvente at 1/3 av dem likevel ville svare riktig (22 av mennene og 47 av kvinnene), mens 2/3 ville velge ett av de gale alternativene. Dersom vi forutsetter at kunnskapsnivået er likt i Gruppe 1 og i Gruppe 2, kan vi forvente at 500 menn (478 + 22) og 403 (356+47) kvinner skal svare riktig i Gruppe 2 dersom en tredjedel av som antas å ville ha svart «vet ikke» , har gjettet seg til riktig svar.

Dersom vi ser på de faktiske svarene for Gruppe 2, finner vi at 513 menn og 392 kvinner har svart riktig, altså flere menn og færre kvinner enn vi kan forvente dersom de vi antar at de som ville svart «vet ikke» valgte tilfeldig blant de tre svarkategoriene. Vi finner derfor ikke grunnlag for å si at en større del av kvinnene enn mennene som har svart «vet ikke», likevel visste svaret ved analyse av dette spørsmålet. Da burde antall riktige svar blant kvinnen vært høyere. Økningen i andel riktige svar ved fjerning av «vet ikke»- alternativet er ikke høyere enn det vi kan forvente fra ren gjetning.

Dersom vi gjentar denne øvelsen med et annet inflasjonsspørsmål, blir imidlertid konklusjonen en annen.

Eksempel 2:

Tenk deg at renten på din sparekonto er 4% i året og den årlige inflasjonen også er på 4%. Hvor mye vil du være i stand til å kjøpe for disse pengene etter ett år?

- 1. Mer enn i dag*
- 2. Like mye som i dag*
- 3. Mindre enn i dag*

Ved å gjøre samme regneøvelse og anta at kunnskapen er lik i Gruppe 1 og Gruppe 2 som i eksempel 1, ville vi forventet at 484 menn og 381 kvinner i Gruppe 2 svarte riktig på spørsmålet (svaralternativ 2). Men for dette spørsmålet har 497 menn og 435 kvinner i Gruppe 2 svart riktig. Her ser det ut til at flere av de kvinnene som vi antar hadde svart «vet ikke» dersom de hadde fått muligheten, faktisk vet svaret. Ved analyse av dette spørsmålet, ser det altså ut til at manglende selvtillit kan forklare noen av kjønnsforskjellen i andel riktige svar.

En sammenligning av svarene til de to gruppene for disse to spørsmålene viser at det er vanskelig å konkludere i spørsmålet om «vet-ikke-svar» skyldes manglende kunnskap eller manglende selvtillit. For noen spørsmål ser det ut til at manglende selvtillit kan forklare noen av «vet-ikke» svarene, men dette gjelder ikke for alle.

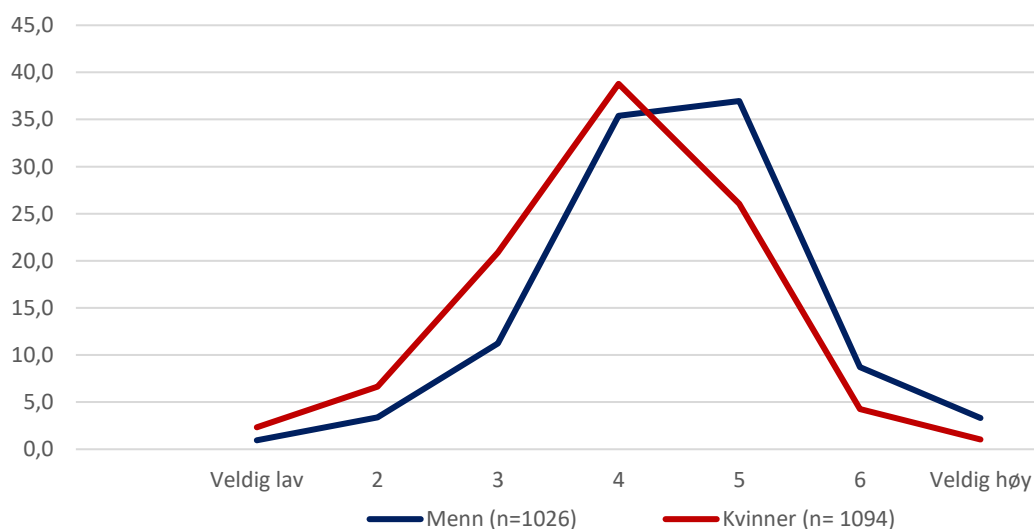
Oppfatning av egen finansiell kunnskap

Figur 2.15a viser svarfordeling for kvinner og menns svar på spørsmålet om hvordan de selv vil vurdere sin egen finansielle kunnskap i 2018-undersøkelsen. Svarene ble gitt ved å bruke en 7-punkts skala der 1= veldig lav og 7= veldig høy. Figuren viser at det er flere kvinner enn menn som har valgt ett av alternativene som tilsvarer lav kunnskap, mens flere menn enn kvinner har valgt svaralternativer som indikerer at de mener de har høy kunnskap. Gjennomsnittlig svar for menn var 4.3 mens den var 3.9 for kvinner. Denne forskjellen er statistisk signifikant. Korrelasjonen mellom egenvurdering og antall rette på de 50 kunnskapsspørsmålene er .34 (også signifikant på 5 prosent nivå). Det er altså en positiv sammenheng mellom hvor god den enkelte selv mener han/hun er, og antall rette de får på kunnskapsspørsmålene. Det er imidlertid også kjønnsforskjeller i hvor sterk denne sammenhengen er. For menn er korrelasjonskoeffisienten mellom egenevaluering og antall rette .35, mens den er .24 for kvinner, noe som tyder på at menn i større grad har en riktigere vurdering av eget kunnskapsnivå. Tilsvarende resultater finner vi også for antall «vet ikke»-svar. Korrelasjonen mellom antall «vet ikke»-svar og egenevaluering er -.29 for kvinner og -.42 for menn (-.38 for alle). I hvilken grad kvinner har lavere selvtillit og dermed både evaluerer sin egen kunnskap som lav og lar være å svare på spørsmålene, er vanskelig å vurdere basert på svarene gitt i undersøkelsen. Lavere selvevaluering og flere «vet ikke»-svar kan begge være resultat av faktisk lavere kunnskap.

Figur 2.15a: Fordeling av svar for kvinner og menn på spørsmål om vurdering av egen generell finansiell kunnskap (i prosent). 2018-undersøkelsen.

Figur 2.15b viser tilsvarende tall fra 2022. Også her er snittet blant menn høyere: I gjennomsnitt gir menn egen finanskunnskap en score på 4,4, mens kvinner i snitt gir seg selv en score på 4,0. Sammenhengen med faktisk kunnskap (målt ved antall rette på de 25 spørsmålene) er svakere i dette utvalget enn i 2018, men også her finner vi at sammenhengen er høyere for menn enn for kvinner. I Gruppe 1 var korrelasjonen mellom oppfattelse av egen kunnskap og faktisk kunnskap .25 for kvinner og .29 for menn. I Gruppe 2 var korrelasjonen .19 for kvinner og .22 for menn. Fjerning av «vet-ikke»-alternativet førte altså til en reduksjon i samvariasjonen mellom score på kunnskapstesten og egevalueringen, og det kan være et tegn på at målinger uten «vet-ikke»-alternativet er mindre pålitelig.

Figur 2.15.b: Fordeling av svar for kvinner og menn på spørsmål om vurdering av egen generell finansiell kunnskap (i prosent). 2022-undersøkelsen.

Finansiell mestringstro

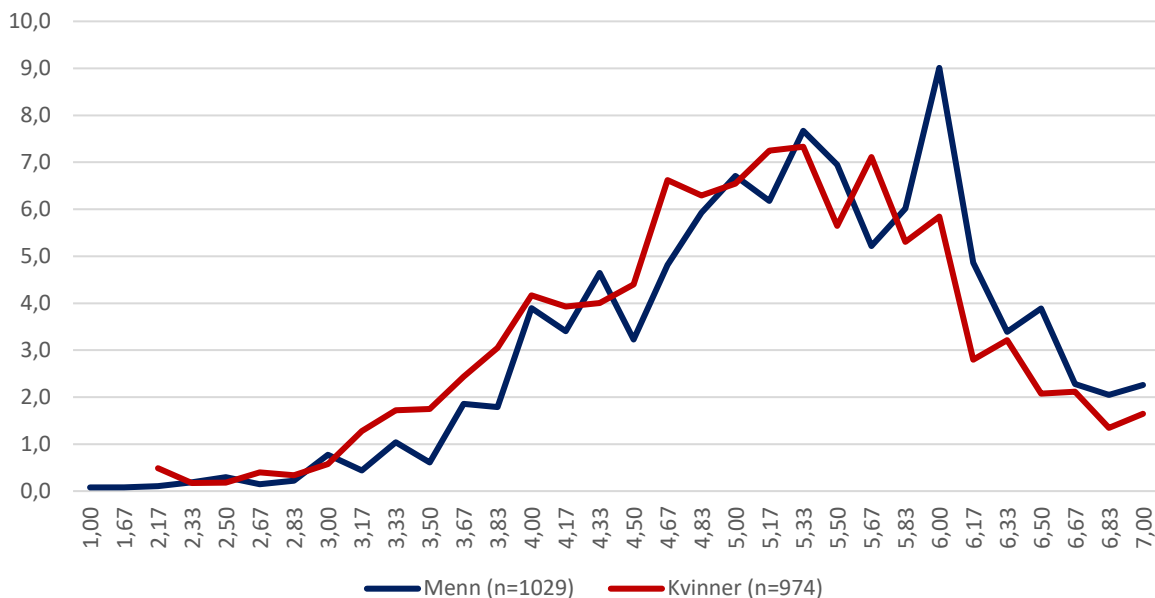
Finansiell mestringstro er en tilpasset versjon av det mer generelle begrepet «mestringstro» (Bandura, 1982) eller *self efficacy* på engelsk. En høy mestringstro vil typisk motivere atferd og gjøre at en presterer bedre, mens lav mestringstro virker demotiverende og kan derfor ha en negativ innvirkning på prestasjoner. Finansiell mestringstro handler om tro på egne evner i forhold til å ta finansielle valg (Lown, 2011), og tidligere forskning har vist at finansiell mestringstro er relatert til sparing, finansiell risikotaking, bruk av kredittkort og oppbygging av formue (Furrebøe og Nyhus, 2022). Farrell, Fry og Risse (2016) fant for eksempel at kvinner som har en høy finansiell mestringstro, har større sannsynlighet for å investere i eiendom eller aksjer, og de er mindre tilbøyelige til å ha gjeld. Flere internasjonale studier har også funnet en kjønnsforskjell i finansiell mestringstro, og siden kvinner typisk har lavere mestringstro enn menn (e.g. Rothwell & Wu, 2019), kan dette være en mulig faktor for å forklare kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap og atferd.

Respondentene ble spurt seks spørsmål for å måle nivå på finansiell mestringstro. Spørsmålene har vært brukt i tidligere internasjonale undersøkelser (Lown, 2011 og Rothwell & Wu, 2019), og de ble oversatt til norsk. Respondentene ble bedt om å svare på hvor enig eller uenig de er i følgende utsagn:

- Det er uproblematisk å holde oversikt over egne penger
- Jeg er flink til å få endene til å møtes
- Det er uproblematisk å finne de beste finansielle produktene, som for eksempel rente på lån eller forsikring
- Jeg klarer fint å holde meg informert om finansielle saker
- Når jeg står overfor finansielle utfordringer, finner jeg en løsning
- Jeg bekymrer meg ikke for å ha dårlig råd som pensjonist

Svar ble gitt ved å si seg enig eller uenig ved bruk av en 7-punkt skala der 1= meget uenig og 7= veldig enig. Figur 2.16 viser fordeling av gjennomsnittlig score for de seks spørsmålene for henholdsvis kvinner og menn.

Kvinner dominerer de lavere verdiene, mens menn dominerer de høyere verdiene, selv om det er god spredning i mestringstro både blant menn og kvinner. Snittscore for menn var 5,3, mens den var 5,1 for kvinner. Dette er en relativt liten forskjell, men den er statistisk signifikant, og viser den samme tendensen som er funnet i internasjonale undersøkelser: Menns finansielle mestringstro er høyere enn kvinners.

Figur 2.16: Fordeling av gjennomsnittsscore for finansiell mestringstro for kvinner og menn (i prosent). 2022-undersøkelsen.

Tabell 2.1 viser at finansiell mestringstro korrelerer relativt høyt med egen vurdering av finansiell kunnskap. Korrelasjonen er mellom ,41 og ,44 for både kvinner og menn i begge grupper. Mestringstro har en svakere samvariasjon med faktisk kunnskap, sammenhengen er sterkere i Gruppe 1 (kunne svare «vet-ikke») og den er sterkere for menn enn for kvinner. Det kan tyde på at høy kunnskap i mindre grad gir høy mestringstro for kvinner enn for menn. Den svakere sammenhengen mellom mestringstro og kunnskapsscore i Gruppe 2, er også en indikasjon på at kunnskapstester uten «vet-ikke» alternativet er mindre pålitelige.

	Gruppe 1		Gruppe 2	
	Finansiell kunnskap score	Egenvurdering finansiell kunnskap	Finansiell kunnskap score	Egenvurdering finansiell kunnskap
Finansiell mestringstro				
Menn	,38 (n=491)	,42 (n=489)	,29 (n=538)	,44 (n=531)
Kvinner	,32 (n=499)	,44 (n=490)	,23 (n=474)	,41 (n=464)

Note: Tabellen viser Pearson korrelasjonskoeffisienter. Alle er signifikante på 0,01-nivå

Tabell 2.1: Sammenheng mellom finansiell mestringstro og objektiv og subjektiv finanskunnskap for henholdsvis menn og kvinner.

3. Internasjonale sammenligninger

Siden det brukes ulike målemetoder for å måle finansiell kunnskap i ulike undersøkelser, kan det være vanskelig å sammenligne resultater på tvers av land. Ideelt sett bør både ordlyden i spørsmålene og datainnsamlingsmetoden (f.eks intervju vs. web-survey) være like, og undersøkelsene må være basert på et representativt utvalg av befolkningen i landene som sammenlignes. Det er gjennomført noen slike studier for å sammenligne nivået på finanskunnskap på tvers av land, og resultatene fra disse er kort gjengitt under. I alle undersøkelsene er konklusjonen at den norske befolkning har relativt høy finansiell kunnskap sammenlignet med andre land.

Standard & Poor sin globale undersøkelse

I 2014 ble det gjennomført en stor internasjonal survey i regi av Standard & Poor (ofte referert til som *The S&P Global FinLit Survey*). Undersøkelsen ble gjort i 144 land og 150 000 personer over 15 år ble intervjuet¹⁰. I undersøkelsen ble det brukt fire spørsmål som handlet om rente, rentes rente, inflasjon og diversifisering av risiko.

I denne undersøkelsen ble en person definert som å ha høy finansiell kunnskap dersom minst tre av de fire spørsmålene ble riktig besvart. Dersom en ser på hele utvalget under ett, var det kun 1 av 3 personer som svarte riktig på minst 3 av de 4 spørsmålene, og det var store variasjoner mellom land. Landene med den høyeste andel respondenter med høy kunnskap var Østerrike, Canada, Danmark, Finland, Tyskland, Israel, Nederland, Norge, Sverige og Storbritannia. I disse landene svarte mer enn 65 prosent av respondentene riktig på 3 av 4 spørsmål. Norge kom ut som ett av de landene med høyest finanskunnskap i befolkningen (Klapper, Lusardi & Oudheusden, 2015).

De «tre store» finanskunnskapsspørsmålene

Lusardi og Mitchell (2014) har utviklet tre spørsmål for å måle finansielt kunnskapsnivå som kalles «de tre store»¹¹. Selv om en kan hevde at disse spørsmålene ikke er tilstrekkelig for å måle finansiell kunnskap, er fordelene med denne indeksen at det er så få spørsmål at det er lettere å få dem inkludert i store representative surveys. De tre spørsmålene har vist seg å kunne predikere mange typer finansiell atferd, og har blitt brukt i undersøkelser i mange land (se Tabell 3.1). Disse tre spørsmålene inngår også i de 50 (25) spørsmålene brukt i undersøkelsene i Norge i 2018 og 2022. Det gjør det mulig å sammenligne nordmenns kunnskap med andre land der det er gjennomført representative undersøkelser med de samme tre spørsmålene. De tre spørsmålene er:

¹⁰ Se: <https://gflec.org/initiatives/sp-global-finlit-survey/>

¹¹ Se: <https://gflec.org/education/questions-that-indicate-financial-literacy/>

Rentes rente

Tenk deg at du har 100 kroner på en sparekonto og at renten er 2% per år. Hvor mye har på kontoen etter 5 år, dersom du ikke tar noe ut eller setter noe inn på kontoen?

- Mer enn 102 kroner
- Nøyaktig 102 kroner
- Mindre enn 102 kroner
- Vet ikke
- Foretrekker ikke å svare

Inflasjon

Tenk deg at renten på sparekontoen din er 1% per år mens årlig inflasjon er 2%. Hvor mye vil du kunne kjøpe med pengene som står på denne kontoen etter ett år?

- Mer enn i dag
- Det samme som i dag
- Mindre enn i dag
- Vet ikke
- Foretrekker ikke å svare

Diversifikasjon

Å kjøpe en enkeltaksje gir vanligvis mindre risiko enn å investere i et aksjefond

- Riktig
- Galt
- Vet ikke
- Foretrekker ikke å svare

Tabell 3.1 viser andel riktige svar på de tre spørsmålene i Norge og i noen andre land der data fra representative utvalg er tilgjengelige (data fra Norge fra de to undersøkelsene omtalt i denne rapporten). Mange av disse landene er blant landene som Standard & Poor fant hadde den mest kunnskapsrike befolkningen i forhold til finans, men det veksler litt hvilket land som får best score. Norge er blant landene med høyest score på alle spørsmålene, så også disse sammenligningene viser at nordmenns finanskunnskap er relativt høy i internasjonal sammenheng. Til tross for at TNS Kantars panel er brukt i de to norske undersøkelsene og at samme vektning er brukt for at utvalgene skal være representative med hensyn på utvalgte variabler, er resultatene for rente og diversifikasjon relativt ulike for de to undersøkelsene. Det ser ut til at kunnskap om rentes rente har gått ned, mens den har gått opp for diversifikasjon. Tall fra Norge i 2022 er basert på resultater fra gruppen som kunne svare «vet ikke» (Gruppe 1), siden «vet ikke» alternativet ble gitt i de andre undersøkelsene listet i tabellen.

Land	Spørsmål om rentes rente	Spørsmål om inflasjon	Spørsmål om diversifikasjon	Kilde
Norge 2018 N=2209	90,8%	79,4%	61,6%	Nyhus (2023)
Norge 2022 (Gruppe 1) N=1126	84,3%	78,1%	71,9%	Nyhus (2023)
USA N=1488	64,9%	64,3%	51,8%	Lusardi og Mitchell (2011)
Canada N=6805	77,9%	66,2%	59,4%	Boisclair, Lusardi og Michaud (2017)
Nederland N=1508	90,8%	82,6%	48,2%	Van Rooij, Lusardi, og Alessie et al (2011)
Sverige N=1302	Et annet spørsmål ble brukt	59,5%	68,4%	Almenberg og Säve-Söderbergh (2011)
Finland N=1477	58,1%	76,5%	65,8%	Kalmi og Ruuskanen (2017)
Japan N=5268	70,5%	58,8%	39,5 %	Sekita (2011)
New Zealand N=850	86%	81%	Et annet spørsmål ble brukt	Crossan et al. (2011)
Tyskland N= 1059	82,4%	78,4%	61,8%	Bucher-Koenen og Lusardi, 2011
Australia N=1024	83,1%	69,3%	54,7%	Agnew, Bateman, og Thorp (2013)

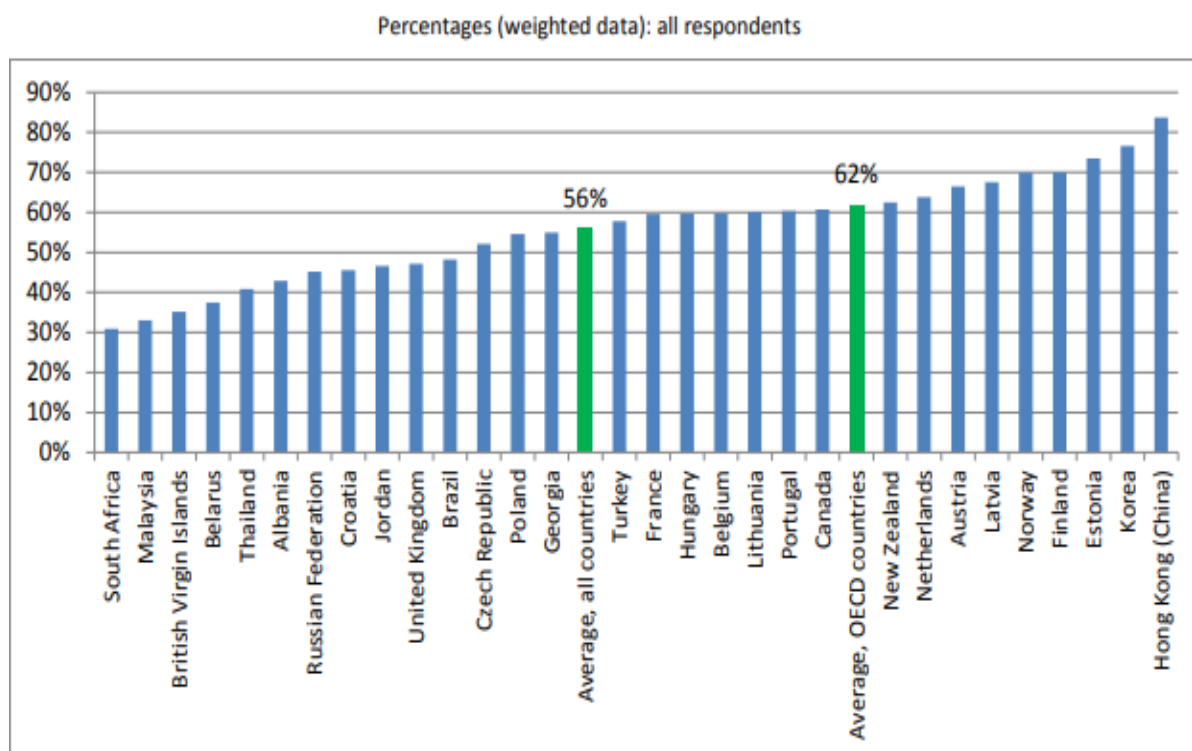
Tabell 3.1: Andel rette svar på «De tre store finanskunnskapsspørsmålene» i ulike land

OECDs kartlegging

I 2015 gjennomførte OECD en stor internasjonal kartlegging av finansiell kunnskap (OECD, 2016a). Norge deltok i denne kartleggingen sammen med 29 andre land gjennom et prosjekt ledet av AksjeNorge. I OECD sin kartlegging ble det brukt syv spørsmål for å måle kunnskapsnivå. Dersom vi ser på gjennomsnittsscoren for denne testen for representative utvalg av de ulike landene, kommer Norge på en delt fjerde plass, sammen med Finland og etter Hong Kong, Korea og Estland (se figur 3.1).

Det er resultatene fra denne undersøkelsen som er grunnlaget for tallene presentert i figur 2.11 som viser at Norge har den største kjønnsforskjellen i finansiell kunnskap til tross for en høy score på likestillingsindeksen. OECDs tall viser at 84 prosent av norske menn som var med i undersøkelsen hadde minst 5 av 7 mulige riktige svar, og ble karakterisert som å ha høy finansiell kunnskap. Dette var nest høyest blant menn i undersøkelsen, bak Hong Kong der 89 prosent av mennene hadde minst fem rette. Blant norske kvinner var det 56 prosent som hadde 5 eller flere riktige svar, og dette er det samme som gjennomsnittlig andel med høy

kunnskap blant kvinner i alle OECD-landene som var med i undersøkelsen (se side 32 i OECD rapporten, OECD, 2016a).

Notes: Average, all countries and Average, OECD countries report the mean of the country/economy percentages. Each country/economy is therefore given equal weight.

Note: Figur er hentet fra: OECD, 2016a. side 26

Figur 3.1: Andel med 5 eller flere riktige svar på 7 spørsmål på OECDs kartlegging av finansiell kunnskap

Oppsummering

Internasjonale undersøkelser viser at nordmenn har relativt høy finansiell kunnskap sammenlignet med mange andre land, men det er norske menn som drar opp gjennomsnittet. Det er derfor viktig at også Norge utvikler en nasjonal strategi for å heve det generelle kunnskapsnivået i finans, slik OECD oppfordrer alle land til å gjøre. Dette for å sikre at også norske kvinner tilegner seg høy finansiell kunnskap og for å heve kunnskapsnivået blant andre grupper med lav finansiell kunnskap.

4. Nordmenns kunnskap om ulike finansielle tema

2018-undersøkelsen ble gjort i samarbeid med Gianni Nicolini, som har initiert og leder prosjektet «Financial Literacy in Europe» (Nicolini, 2019). Det italienske prosjektteamet fra *the Consumer Finance Research Center* (CFRC) i Roma gjennomgikk tidligere målinger av finansiell kunnskap og brukte disse som utgangspunkt når de utviklet de 50 spørsmålene som er brukt i denne undersøkelsen. Spørsmålene dekker 10 ulike finansielle tema: Rente, inflasjon, boliglån, investeringer, obligasjoner, bankkonti, betaling, sparing og investering, lån og gjeld og pensjon og planlegging.

I forbindelse med prosjektet har det blitt samlet inn data i Italia, Tyskland, Frankrike, Sverige, Spania og Storbritannia. Disse har lagt ut oversatte og tilpassede spørreskjema på egen web-plattform og oppfordret beboere i de respektive land om å fylle ut spørreskjemaet. I de fleste land har de hatt som mål å få inn 500 svar. Det har i liten grad vært forsøkt å samle inn data fra representative utvalg av de ulike lands befolkning, og de innsamlede data er derfor ikke sammenlignbare med de norske. En oversikt over resultatene fra disse andre målingene finnes i Nicolini (2019).

For hvert tema gis fem spørsmål som er ment skal ha økende vanskelighetsgrad. Svarene som rapporteres under, tyder på en ikke helt har lyktes med det ettersom det for mange temaer ikke er slik at det blir færre riktige svar på de siste av de fem spørsmålene. Dette kan sees i tabell A1 ved at andel gale svar eller vet ikke svar ikke er jevnt økende for de fem spørsmålene for hver kategori. Det kan derfor være behov for å videreutvikle måleinstrumentet for å sikre at spørsmålene faktisk har stigende vanskelighetsgrad. Det kan også være behov for å se på kategoriene i indeksen. Indeksen inneholder, for eksempel, åtte spørsmål om obligasjoner. Dette er en lite brukt investeringsform blant privatpersoner i Norge, og det vil derfor være av mindre betydning om folk flest forstår hvordan priser på obligasjoner beveger seg. Det kan hende at det vil være mer nyttig å inkludere spørsmål om, for eksempel, forsikring, i Norge. Det er også noen spørsmål som kan misforstås, slik at riktig svar vil avhenge av respondentens tolkning av informasjonen i spørsmålet. Dette er forhold som vil bli vurdert i videre forskning, men i det følgende presenteres svar på spørsmålene som har blitt brukt i de to gjennomførte undersøkelsene.

Spørsmål og svar om rente

Tenk deg at du har 100 kroner på en sparekonto og at renten er 2% per år. Hvor mye har på kontoen etter 5 år, dersom du ikke tar noe ut eller setter noe inn på kontoen?

- Mer enn 102 kroner (korrekt)
- Nøyaktig 102 kroner
- Mindre enn 102 kroner

Tenk deg at du låner 200 kroner i to år fra en bank. Renten er 2% i året. Dersom du skal tilbakebetale hele lånet + renter etter to år, hvor mye må du betale?

- Mer enn 204 kroner (korrekt)
- Nøyaktig 204 kroner
- Mindre enn 204 kroner

Tenk deg at du har 100 kroner på en sparekonto og at renten er 2% i året. Hvor mye har du på kontoen etter 5 år dersom du ikke tar ut noen penger fra kontoen?

- Mer enn 110 kroner ((korrekt)
- Nøyaktig 110 kroner
- Mindre enn 110 kroner

Tenk deg at du har 100 kroner på en sparekonto og at renten er 10% per år. Hvor mye tror du du har på kontoen etter 2 år dersom du ikke tar ut penger fra kontoen?

- 110 kroner
- 120 kroner
- 121 kroner ((korrekt)

Hva er den årlige effektive renten på et lån hvor långiver gir deg 1000 kroner og du må tilbakebetale 1100 kroner etter en måned?

- 10 %
- ca 120 %
- Over 200 % (korrekt)

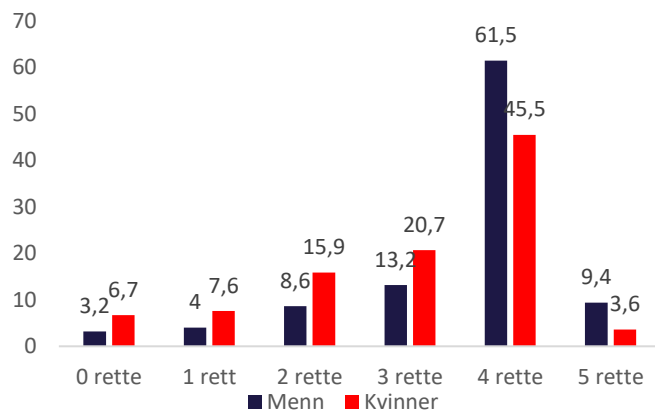
Tema 1: Rente

2018-undersøkelsen

De første fem kunnskapsspørsmålene handlet om rente og rentes rente og er listet opp i marginen. Det er spesielt betydningen av rentes rente som har blitt målt. I tillegg til de oppgitte svaralternativene, kunne respondentene velge å svare «vet ikke» eller «foretrekker ikke å svare».

Det er viktig å forstå rentes-rente effekten når en tar finansielle beslutninger. Dersom en ikke forstår hvilken effekt rentes rente har over tid, kan en lett undervurdere både kostander ved å låne og fordeler ved å spare. En kan også undervurdere gevinsten en går glipp av ved ikke å velge sparealternativene med den høyeste forventede avkastning.

Figur 4.1 viser hvor mange prosent av henholdsvis menn og kvinner som hadde 1-5 rette svar på de fem spørsmålene. Relativt få klarte det siste og vanskeligste spørsmålet, og andelen med full pott er derfor lav. 9,4 prosent av mennene svarte riktig på alle spørsmålene, mens 61,5 prosent svarte riktig på fire. Blant kvinnene var det 3,6 prosent som svarte riktig på alle spørsmålene, mens 45,5 prosent svarte riktig på fire av dem.

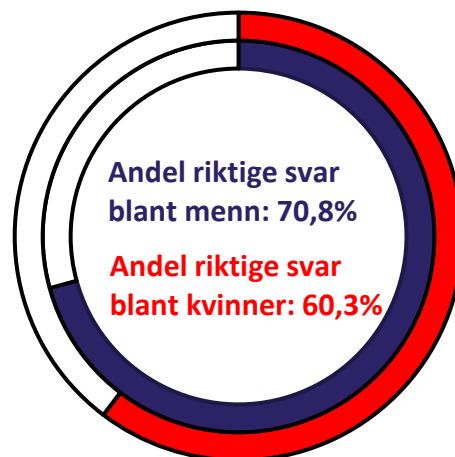

Figur 4.1: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på rentespørsmålene

Den store andelen gale svar på det femte spørsmålet skyldes antakelig at de fleste respondenter ikke har tolket spørsmålet slik at rente skulle tillegges lånet hver måned, slik at rentes rente effekten gjør at den årlige rente blir mer enn 200 prosent. Mange har svart ca 120

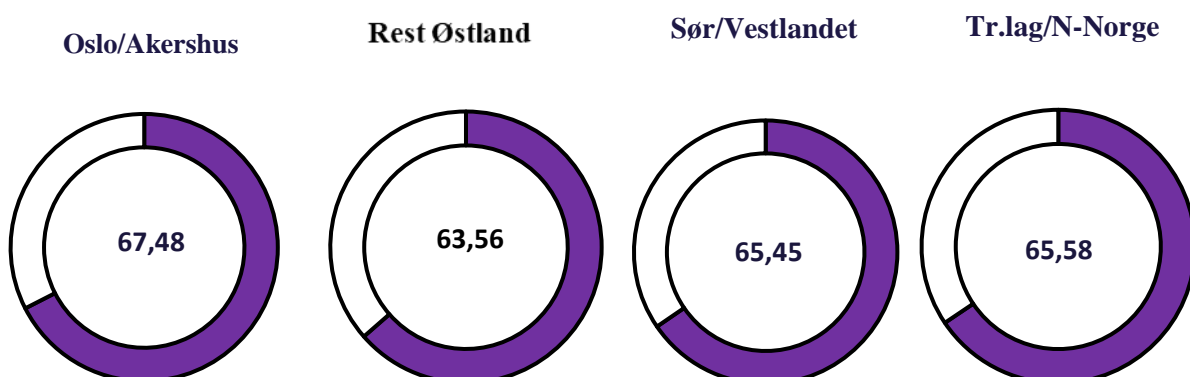
prosent, noe som tyder på at de har tolket spørsmålet slik at renten på 100 kroner etter en måned er et resultat av en årlig rente på 120 prosent. Dette er ikke en urimelig tolkning av spørsmålet slik det er formulert, men vi følger angivelse av rett og galt svar i samsvar med instruksjoner fra utviklerne av kunnskapstesten.

Figur 4.2 viser gjennomsnittlig prosent rette svar for henholdsvis kvinner og menn for de fem rentespørsmålene. Forskjellen i gjennomsnittet for kvinner og menn er på 10,5 prosentpoeng og dette er en statistisk signifikant forskjell.

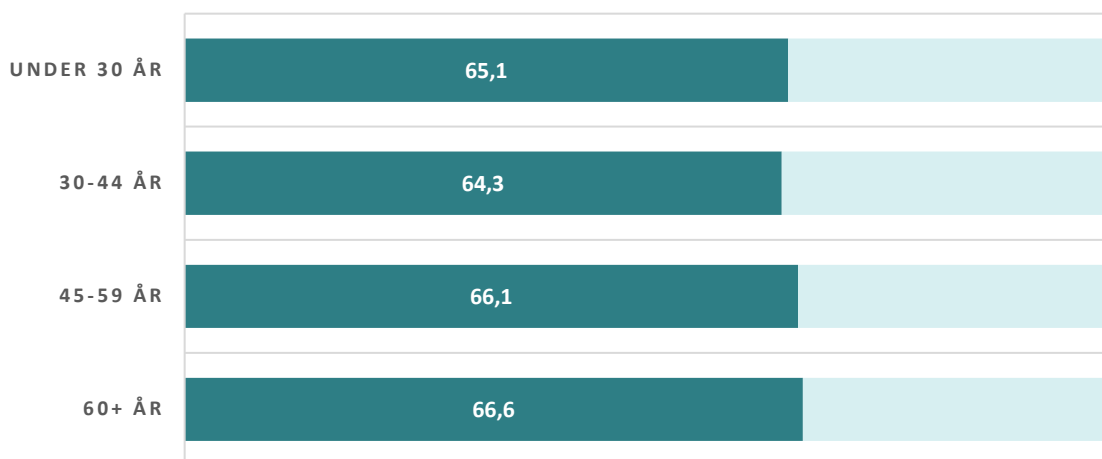
Figur 4.2: Gjennomsnittlig prosent rette svar for kvinner og menn på fem rentespørsmål.

Figur 4.3 viser at det er relativt små forskjeller mellom regioner i gjennomsnittlig prosentvis andel rette svar på rentespørsmålene. Mønsteret som vises her for rentespørsmålene, er de samme som for svarene på mange av de andre temaene i testen. Kunnskapsnivået er høyest i Oslo/Akershus og lavest i resterende kommuner på Østlandet, og forskjellen i kunnskapsnivå mellom disse to regionene er den eneste som er signifikant når en sammenligner regionene. Respondenter fra Sør- og Vestlandet og Trøndelag / Nord-Norge har tilnærmet like mange riktige svar i gjennomsnitt.

Figur 4.3: Gjennomsnittlig andel riktige svar for rentespørsmål i ulike regioner

Figur 4.4 viser andel riktige svar på rentespørsmålene (i prosent) i ulike aldersgrupper. Her er det små forskjeller mellom aldersgruppene, og det er gruppen 30-44 år som har den laveste scoren. Forskjellene mellom aldersgruppene er ikke signifikante, som betyr at vi ikke kan avvise at forskjellene mellom aldersgruppene skyldes tilfeldighet.

Figur 4.4: Prosentvis gjennomsnittlig andel riktige svar på rentespørsmål i ulike aldersgrupper

På bakgrunn av resultatene av undersøkelsen kan kunnskapsnivået om rente og rentes rente i den norske befolkning vurderes som relativt høyt. Omtrent 60% hadde fire eller fem rette på de fem spørsmålene. Det er ikke signifikante forskjeller i kunnskapsnivå mellom regioner eller aldersgrupper, bortsett fra at kunnskapsnivået er litt høyere i Oslo/Akershus enn i resten av Østlandet. Det er imidlertid en betydelig kjønnsforskjell. Blant menn hadde 71 prosent fire eller fem rette, mens 49 prosent av kvinnene hadde det.

2022-undersøkelsen

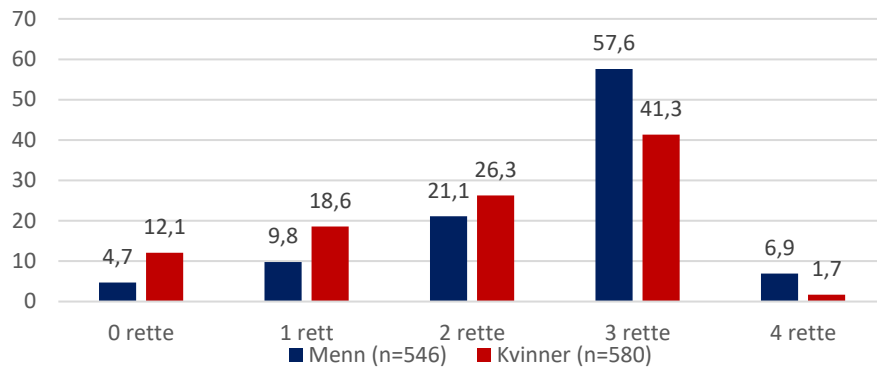
I 2022-undersøkelsen spurte vi spørsmål 1,2,4 og 5 av de 5 rentespørsmålene. Halvparten fikk mulighet til å svare «vet ikke» (Gruppe 1), mens halvparten ikke gjorde det (Gruppe 2). Tabell 4.1. viser at andelen med riktig svar på spørsmålene øker både for menn og kvinner når muligheten til å svare «jeg vet ikke» er fjernet. Andelen øker mest for kvinner, slik at kjønnsforskjell i andel riktige svar reduseres når respondentene blir utfordret til å gi et svar.

	Antall riktige svar Gruppe 1		Antall riktige svar Gruppe 2	
	Menn (N=546)	Kvinner(N=580)	Menn (N=603)	Kvinner (N=550)
Rentespm 1	88,9	79,9	91,8	86,3
Rentespm 2	77,4	61,9	79,5	73,6
Rentespm 4	75,9	55,5	77,0	60,9
Rentespm 5	10,0	4,5	10,7	7,1

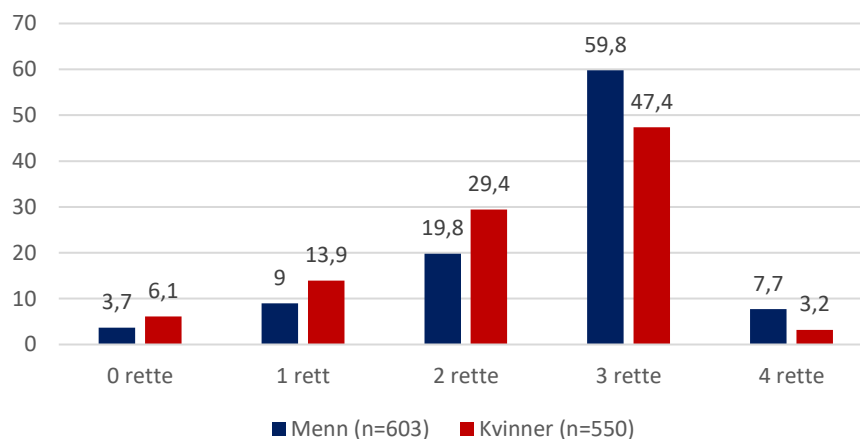
Tabell 4.1: Antall riktige svar på rentespørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».

Tabell A2 i Appendix 1 viser at også andelen med gale svar øker for både menn og kvinner når «vet ikke»-alternativet er tatt bort. Som i 2018 er det spørsmålet om årlig effektiv rente (spørsmål 5) der renteutgifter er oppgitt pr måned som har færrest rette svar.

Figurene 4.5.a og 4.5b viser antall riktige svar for henholdsvis menn og kvinner for de fire rentespørsmålene. Også disse figurene illustrerer at, uavhengig av om «vet ikke» ble gitt som svaralternativ, er kjønnsforskjellen i forståelse av rente stor i mennenes favør.

Figur 4.5a: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på rentespørsmålene (Gruppe 1)

Figur 4.5b: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på rentespørsmålene (Gruppe 2)

Funnene fra 2022-undersøkelsen bekrefter at kunnskapsnivået om rente og rentes rente er relativt høyt i den norske befolkning, men at det er betydelige forskjeller i forståelse mellom kvinner og menn. Denne forskjellen er stor også når vi fjerner muligheten til å svare «vet ikke» fra svaralternativene.

Spørsmål og svar om inflasjon

Tenk deg at renten på sparekontoen din er 1% per år mens årlig inflasjon er 2%. Hvor mye vil du kunne kjøpe med pengene som står på denne kontoen etter ett år?

Mer enn i dag

Det samme som i dag

Mindre enn i dag (korrekt)

Tenk deg at renten på din sparekonto er 4% i året og den årlige inflasjonen også er på 4%. Hvor mye vil du være i stand til å kjøpe for disse pengene etter ett år?

Mer enn i dag

Det samme som i dag ((korrekt)

Mindre enn i dag

Tenk deg at du har satt inn 1000 kroner på en sparekonto og etter ett år er saldoen på kontoen 1040 kroner. Inflasjonen i den samme perioden var på 5%. Hvor mye kan du kjøpe for dine sparepenger i forhold til året før?

Mer enn for ett år siden

Like mye som for ett år siden

Mindre enn for ett år siden (korrekt)

Dersom banken betaler deg 4% rente i året på en sparekonto der du har satt inn 1000 kroner, hvor høy kan inflasjonen være for at du skal

bevare kjøpekraften etter 2 år?

0% i året

Ikke mer enn 4% (korrekt)

Ikke mer enn 8%

Tenk deg at inflasjonen det siste året var på 20%. Dersom en togbillett koster 240 kroner idag, hvor mye kostet den for ett år siden?

192 kroner

200 kroner (korrekt)

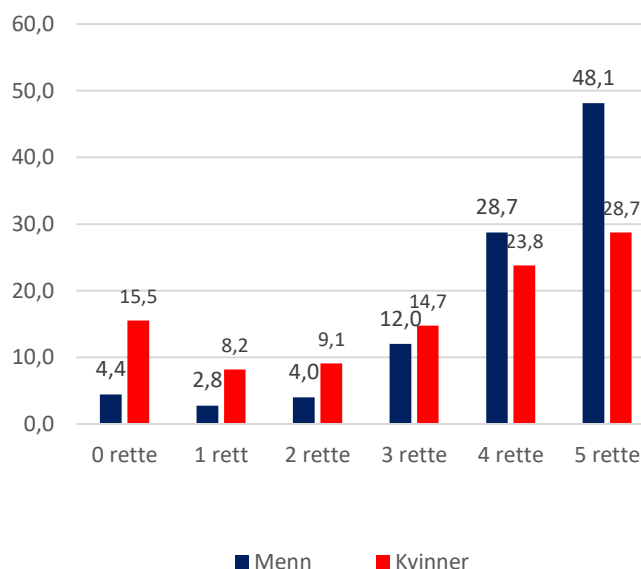
48 kroner

Tema 2: Inflasjon

2018-undersøkelsen

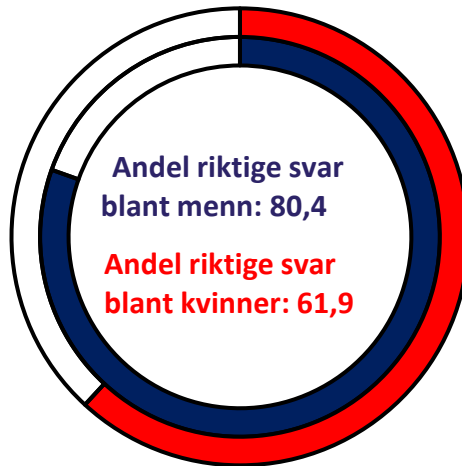
Det andre temaet i kunnskapsdelen av undersøkelsen er inflasjon. Også dette er et begrep det er viktig å forstå når en foretar beslutninger om låneopptak, sparing og investeringer. Dersom en ikke tar hensyn til prisstigning, kan en overestimere avkastning ved sparing.

Figur 4.6 viser at det er store og signifikante kjønnsforskjeller også når det gjelder kunnskap om inflasjon. Nesten 50 prosent av mennene svarer riktig på alle fem spørsmålene, mens det er knappe 30 prosent av kvinnene som får full pott. Blant de med 0 rette svar, dominerer kvinnene. 15,5 prosent av kvinnene svarte feil eller «vet ikke» på alle inflasjonsspørsmålene, mens tilsvarende andel blant menn var 4,4 prosent.

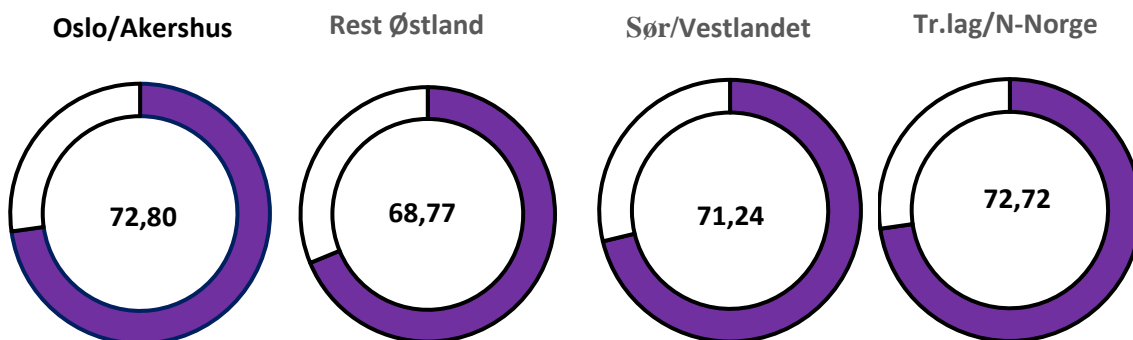
Figur 4.6: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på inflasjonsspørsmål

Figur 4.7 viser hvor mange prosent riktige svar menn og kvinner i gjennomsnitt fikk på spørsmålene om inflasjon. Ulikhetene mellom kvinner og menn er på hele 18,5 prosentpoeng.

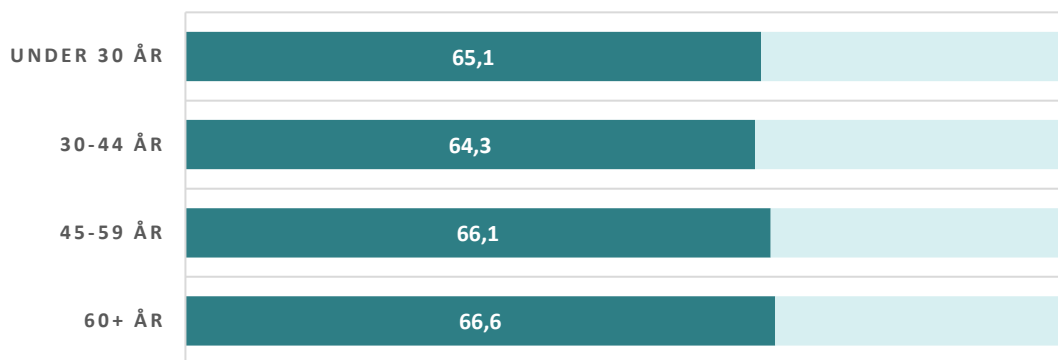
Figur 4.7: Gjennomsnittlig prosent rette svar for kvinner og menn på fem inflasjonsspørsmål.

Figur 4.8 viser at det er relativt små forskjeller mellom regioner i gjennomsnittlig prosentvis andel rette svar på inflasjonsspørsmålene. Kunnskapsnivået er høyest i Oslo/Akershus og lavest i resterende kommuner på Østlandet, og forskjellen mellom disse regionene er signifikant. Respondenter fra Sør- og Vestlandet og Trøndelag og Nord-Norge har tilnærmet like mange riktige svar i gjennomsnitt.

Figur 4.8: Gjennomsnittlig andel riktige svar på inflasjonsspørsmål i ulike regioner

Figur 4.9 viser at det små forskjeller i kunnskap om inflasjon for ulike aldersgrupper. Her er den den eldste aldersgruppen som får høyest snitt, noe som er naturlig, siden det spesielt er respondenter i disse aldersgruppen som, på tidspunktet for datainnsamlingen, hadde opplevd høy inflasjon i løpet av sin levetid. Forskjellene i gjennomsnittlig kunnskapsnivå mellom de 30-44 år og de som er eldre, er signifikant.

Figur 4.9: Prosentvis gjennomsnittlig andel riktige svar på inflasjonsspørsmål i ulike aldersgrupper

Også kunnskapsnivået om inflasjon er relativt høyt, men kjønnsforskjellene i kunnskap store. 77 prosent av mennene hadde minst fire riktige svar på de fem spørsmålene, mens andelen var 53 prosent blant kvinnene. Det er også signifikant forskjell i kunnskap mellom de under 44 år og de som er eldre. Det er få forskjeller i kunnskapsnivå om inflasjon mellom regioner, bortsett fra at det er en signifikant forskjell mellom Oslo/Akershus og resten av Østlandet.

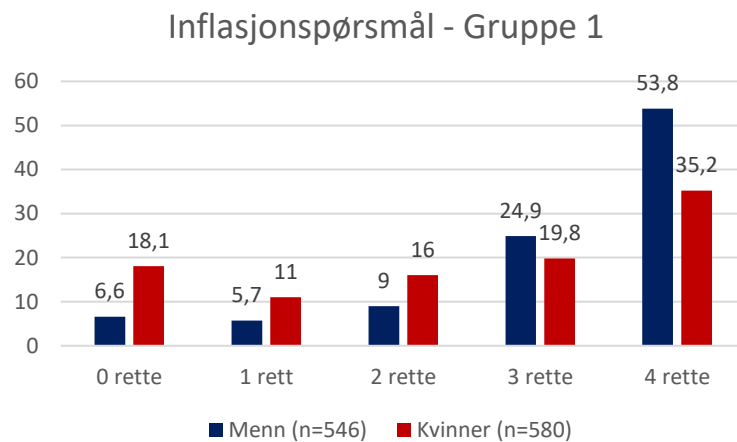
2022-undersøkelsen

I 2022 ble spørsmålene 1, 2, 4 og 5 om inflasjon tatt med i undersøkelsen. De store kjønnsforskjellene blir redusert når «vet-ikke» tas bort som svaralternativ, men forskjellene er fremdeles relativt store. Tabell 4.2 viser at det er spørsmål 4 som har størst kjønnsforskjell i antall riktige svar selv når «jeg vet ikke» alternativet er fjernet. For de andre spørsmålene har kjønnsforskjellene blitt betydelig reduserte når respondentene utfordres til å svare, spesielt for spørsmålene 2 og 5. Dette kan tyde på at for temaet inflasjon har mange kvinner større forståelse enn de selv tror. Når de ikke lenger kan svare «vet ikke», er ikke forskjellen i andel med riktig svar mellom kvinner og menn.

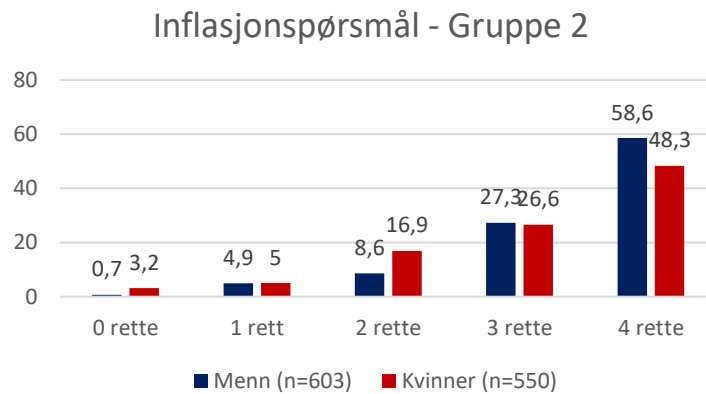
	Antall riktige svar Gruppe 1		Antall riktige svar Gruppe 2	
	Menn (N=546)	Kvinner(N=580)	Menn (N=603)	Kvinner (N=550)
Inflasjonspm 1	85,9	70,7	88,7	81,9
Inflasjonspm 2	78,6	62,5	82,5	79,1
Inflasjonspm 4	79,3	59,1	85,1	71,3
Inflasjonspm 5	69,8	50,6	82,0	79,4

Tabell 4.2: Antall riktige svar på inflasjonsspørsmål for hhv. kvinner og menn med (Gruppe 1) og uten (Gruppe 2) mulighet til å svare «vet ikke».

En sammenligning av figurene 4.10a og 4.10.b viser hvor mye kjønnsforskjellene reduseres for temaet inflasjon, der det ofte gis mange «vet ikke» svar. Andel kvinner med riktig svar på alle spørsmålene steg fra 35,2 prosent til 49,3 prosent når «vet ikke» alternativet ble fjernet. Dette er en økning på 14, 1 prosentpoeng. Økningen for menn var kun på 4,8 prosentpoeng.

Figur 4.10a: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på inflasjonsspørsmålene (Gruppe 1)

Figur 4.10b: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på inflasjonsspørsmålene (Gruppe 2)

Spørsmål og svar om boliglån

Et boliglån med løpetid på 15 år har høyere månedlige betalinger enn et like stort lån med løpetid på 30 år, men totale renter betalt for hele lånets løpetid vil være lavere for lånet med 15 års løpetid.

Riktig (korrekt)

Galt

Anta at du har et boliglån med 15 års løpetid. Dersom du vil redusere totale renteutgifter for hele låneperioden, hva bør du velge?

Et boliglån med løpetid på 30 år

Et boliglån med løpetid på 20 år

Et boliglån med løpetid på 10 år

(korrekt)

Tenk deg at du har et boliglån med 15 års løpetid. Hvilket av alternativene under vil minimere totale renteutgifter for hele låneperioden?

Årlig betaling

Halvårlig betaling

Månedlig betaling (korrekt)

Anta at du har et boliglån med 15 års løpetid, men at du etter 5 år bestemmer deg for å løse inn hele lånet før tiden. Da du tok opp lånet kunne du velge mellom månedlige og halvårlige betalinger på lånet. Hvilket alternativ vil gi det minste gjenstående lånebeløp ved innløsning?

Månedlig betaling på lånet (korrekt)

Halvårlig betaling på lånet

Det spiller ingen rolle

Anta at du har et boliglån med 15 års løpetid med halvårlige betalinger. Dersom du vil at beløpet du skal betale hver gang (terminbeløpene) skal være minst mulig, hvilke av de følgende alternativer er en god løsning?

Redusere løpetiden på lånet til 10 år

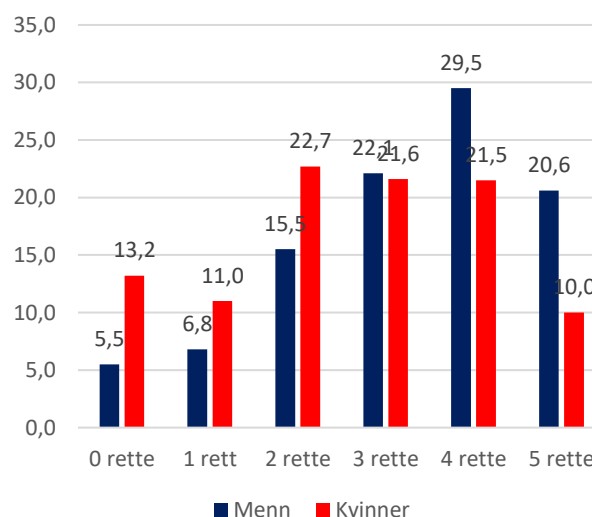
Endre til månedlige betalinger (korrekt)

Redusere sikkerheten for lånet

Tema 3: Boliglån

2018-undersøkelsen

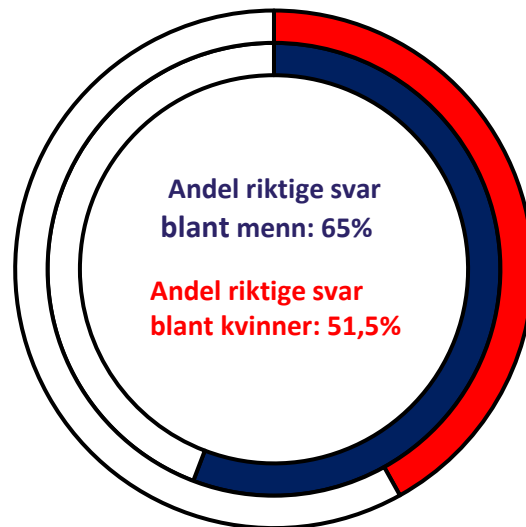
Undersøkelsen inneholdt noen spørsmål knyttet til forståelse for konsekvenser av ulike vilkår knyttet til boliglån. Spørsmålene skulle teste om respondentene forstår at lån med lengre løpetid har høyere totale rentekostnader og om de forstår betydningen av hyppigheten på betalingsterminer. Også for dette temaet fikk menn i gjennomsnitt høyere score enn kvinnene. Figur 4.11 viser hvor stor andel kvinner og menn som fikk 0-5 riktige svar. Menn dominerer gruppene som fikk 4 eller 5 riktige, mens det er flest kvinner i gruppene som fikk 0-2 riktige.

Figur 4.11: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på boliglåsspørsmål

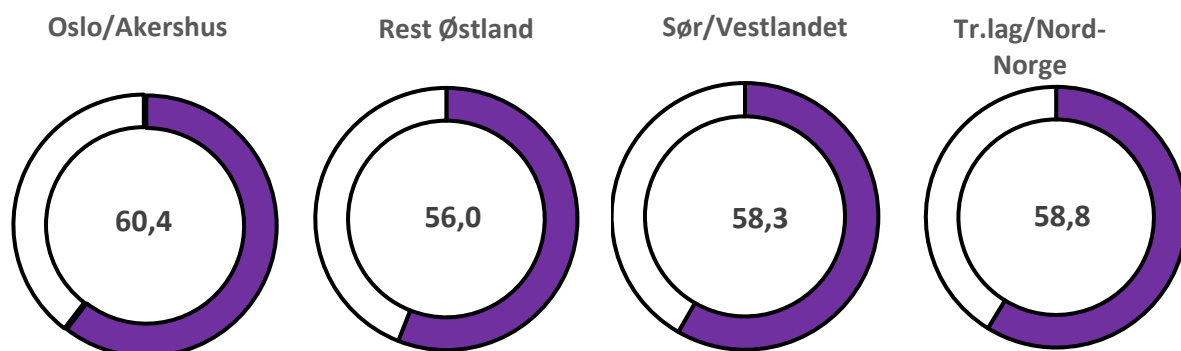
Figur 4.12 viser hvor mange riktige svar kvinner og menn fikk i prosent. Her er kjønnsforskjellen i kunnskap større enn for rente og inflasjon, og den er på hele 13,5 prosentpoeng. Ifølge tall fra DnB er rundt 70 prosent av hovedlåntakere menn, og menn utgjør 60 prosent av boliglånskundene (DnB 2019). Menns høyere kunnskap om boliglån kan dermed være en konsekvens av at de har mer erfaring med boliglån enn kvinner. Men

sammenhengen kan også være motsatt: Fordi menn har høyere kunnskap om boliglån, er det de som håndterer låneopptak til bolig.

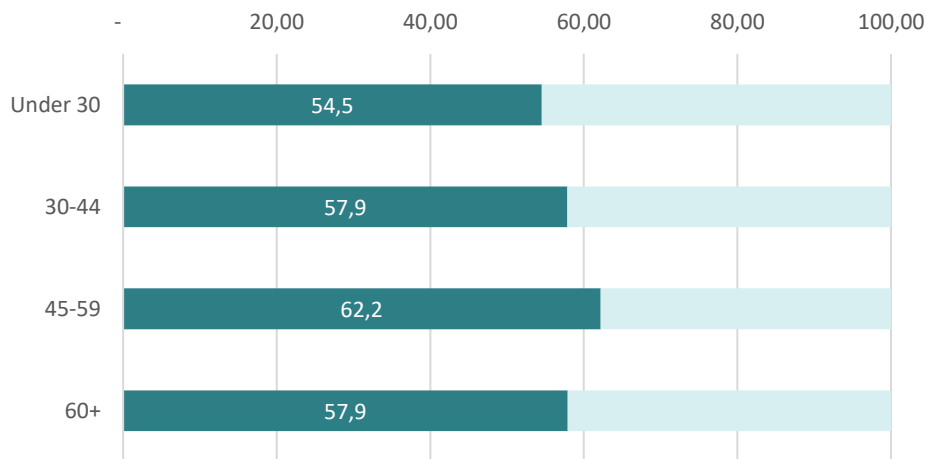
Figur 4.12: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på boliglåsspørsmål

Figur 4.13 viser forskjell i kunnskap mellom regioner, og som med renter og inflasjon, er det en signifikant forskjell i kunnskapsnivå mellom Oslo/Akershus og resten av Østlandet. Forskjell mellom de øvrige regioner er ikke signifikante, og vi kan derfor ikke avvise at forskjellene i score skyldes tilfeldigheter.

Figur 4.13: Gjennomsnittlig andel riktige svar på boliglåsspørsmål i ulike regioner

Figur 4.14 viser prosentvis andel riktige svar i ulike aldersgrupper. Det er aldersgruppen 45-59 år som skiller seg positivt ut når det gjelder kunnskap om boliglåsbetingelser, og denne aldersgruppen har signifikant høyere kunnskap enn de tre andre aldersgruppene. Det kan skyldes at det er respondenter i denne aldersgruppen som har størst erfaring med boliglån, siden mange av dem sannsynligvis har kjøpt bolig og tatt opp lån flere ganger. Det er gruppen under 30 år som har lavest kunnskap, noe som gir grunn til bekymring, siden det er disse som skal inngå avtaler om boliglån for første gang.

Figur 4.14: Prosentvis gjennomsnittlig andel riktige svar på boliglåns spørsmål i ulike aldersgrupper

Som for rente og inflasjon, er det også store og signifikante kjønnsforskjeller i kunnskap om boliglån. 50 prosent av mennene hadde 4-5 riktige svar på spørsmålene, mens 32 prosent av kvinnene hadde det samme. Det er signifikant forskjell i kunnskapsnivå mellom respondenter fra Oslo/Akershus og respondenter fra resten av Østlandet. Aldergruppen 45-49 har signifikant høyere kunnskap om boliglån er de øvrige aldersgruppene, og det er de unge voksne under 30 år som har lavest kunnskap.

2022-undersøkelsen

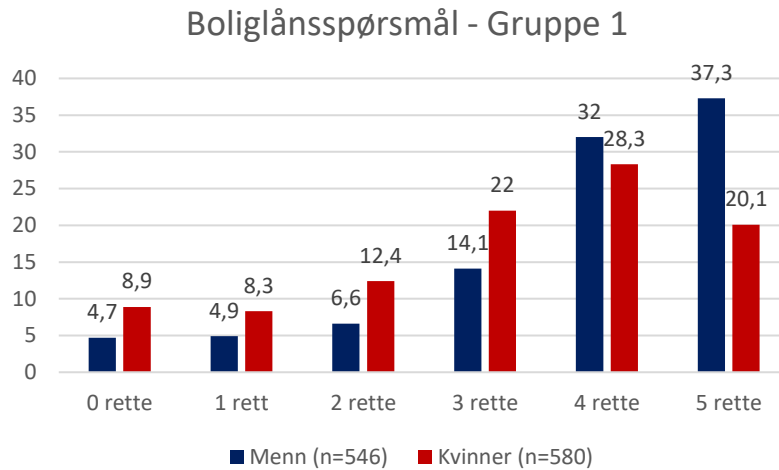
Siden antall kunnskapsspørsmål er redusert i 2022, har kategoriene blitt sammensatt annerledes enn i 2018. Flere kategorier i 2018-undersøkelsen inneholdt spørsmål om boliglån, og i 2022 tok vi med fem av disse: tre fra kategorien som het boliglån (spørsmålene 1,2 og 5) og to fra kategorien som het Lån og gjeld (spørsmålene 2 og 4) – se Tema 9.

Tall 4.3 viser at kjønnsforskjellen i andelen med riktig svar ble spesielt mye redusert for det første boliglåns spørsmålet. En årsak til det kan være at det var kun to svaralternativer for dette spørsmålet, slik at en kan forvente at halvparten av de som ellers ville svart «vet ikke» i Gruppe 2 vil få riktig svar selv om de velger ett av svaralternativene tilfeldig.

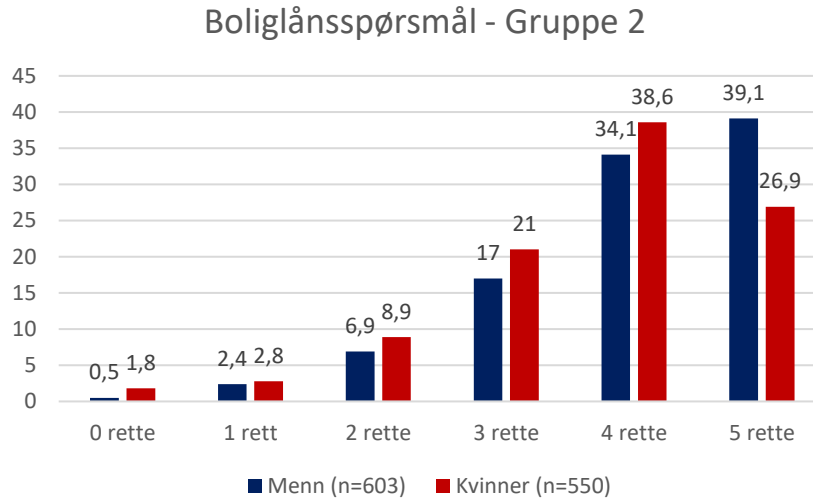
	Antall riktige svar Gruppe 1		Antall riktige svar Gruppe 2	
	Menn (N=546)	Kvinner(N=580)	Menn (N=603)	Kvinner (N=550)
Boliglånspm 1	79,0	65,1	83,5	81,2
Boliglånspm 2	87,4	76,3	91,5	84,8
Boliglånspm 5	69,7	53,5	74,3	70,3
Lån og gjeldspm 2	81,6	71,2	85,9	80,7
Lån og gjeldspm 4	59,3	46,6	63,8	55,3

Tabell 4.3: Antall riktige svar på boliglåns spørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».

Figurene 4.15a og 4.15b viser andel menn og kvinner med 0-5 rette svar på boliglånsspørsmålene. Her har kjønnsforskjellen blitt betydelig redusert når vet-ikke alternativet ble fjernet. I Gruppe 1 fikk 69,3 prosent av mennene og 48,4 prosent av kvinnene 4 eller 5 rette. I Gruppe 2 hadde 73,2 av mennene og 65,5 av kvinnene 4 eller 5 riktige svar. Forskjellen ble redusert fra 20,9 prosentpoeng til 7,7.

Figur 4.15a: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på boliglånsspørsmålene (Gruppe 1)

Figur 4.15b: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på boliglånsspørsmålene (Gruppe 2)

Spørsmål og svar om investeringer

Å kjøpe en enkeltaksje gir vanligvis mindre risiko enn å investere i et aksjefond

Riktig
Galt (korrekt)

Sammenlignet med investering i enkeltaksjer er risikoen ved å investere i aksjefond, ...

... like stor
... større
... mindre (korrekt)

Hva skjer med risikoen når antall aksjer i et aksjefond øker?

Risikoen øker
Risikoen reduseres (korrekt)
Risikoen er den samme

Hvilke av følgende investeringsalternativer passer for en investor som håper på å doble investeringsbeløpet sitt på kort sikt?

Pengemarkedsfond
Aksjefond
Enkeltaksje (korrekt)

Tenk deg at du investerte 10.000 kroner for ett år siden i et bredt diversifisert aksjefond. Dersom indeksen for det markedet som aksjefondet hadde investert i, har steget med 5% siste år, hvor mye avkastning kan du forvente på din investering?

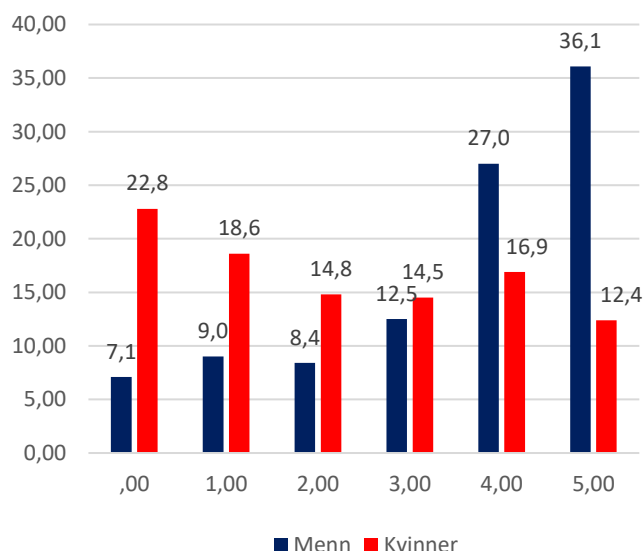
Mindre enn 50 kroner
Mer enn 5000 kroner
Ca 500 kroner (korrekt)

Tema 4: Investeringer

2018-undersøkelsen

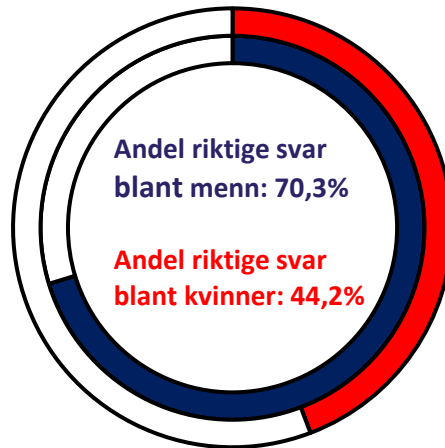
De fem spørsmålene som handlet om investeringer, omfattet kunnskap om risiko og diversifisering og forskjeller i risiko ved kjøp av en enkeltaksje versus aksjefond (se spørsmål i marginen).

Figur 4.16 viser at det er store kjønnsforskjeller når det gjelder kunnskap om investeringer. Nesten 23 prosent av kvinnene, tre ganger større andel enn blant menn, svarte feil eller lot være å svare på alle fem spørsmålene. Blant menn var det 36 prosent som svarte riktig på alle fem spørsmål, mens kun 12 prosent av kvinnene klarte alle.

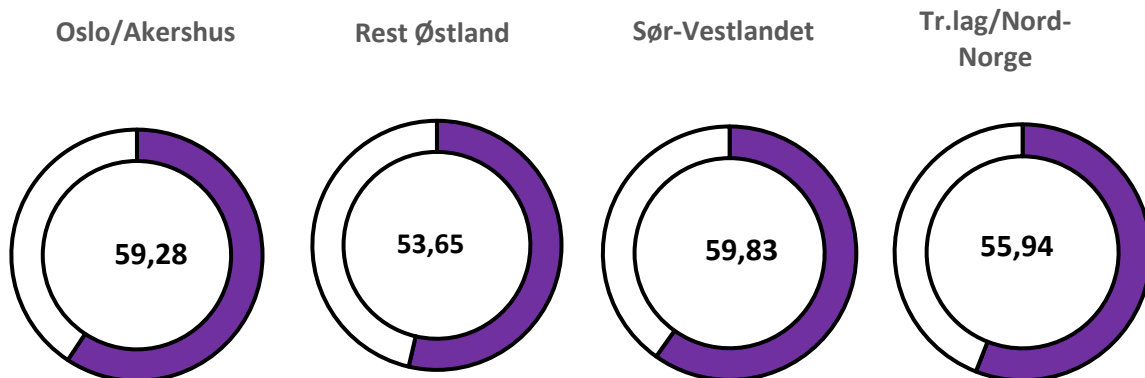
Figur 4.16: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på investeringsspørsmål

Den store kjønnsforskjellen i kunnskap knyttet til investeringer vises også godt i Figur 4.17, der andel gjennomsnittlig riktige svar blant henholdsvis menn og kvinner er angitt i prosent. I gjennomsnitt klarte menn 70 prosent av spørsmålene, mens kvinner klarte 44 prosent. Forskjellen er 26 prosentpoeng, nesten dobbelt så høy som for boliglån.

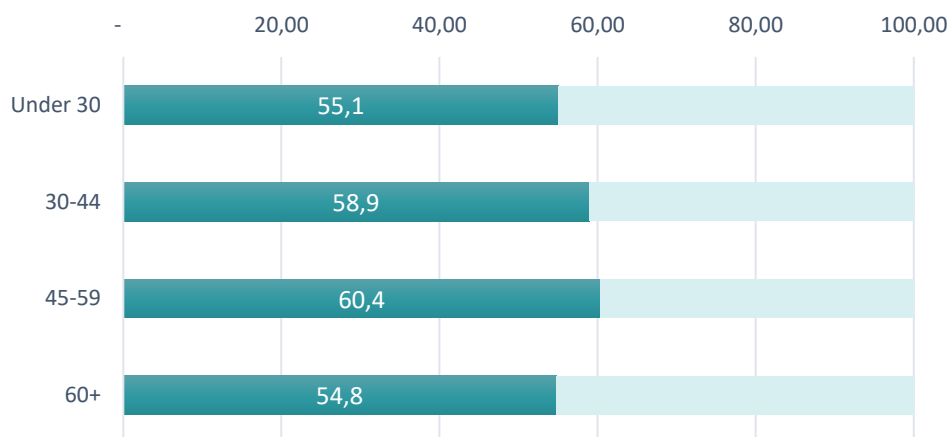
Figur 4.17: Gjennomsnittlig andel riktig svar for menn og kvinner på investerings spørsmål

Figur 4.18 viser at det er større forskjeller i kunnskap om investeringer mellom regioner enn det som har vært tilfelle for de andre temaene. Her er det Sør-Vestlandet og Oslo/Akershus som har høyest score, mens Rest-Østland har lavest score. Forskjellen mellom Oslo/Akershus/Sør-Vestlandet og resten av Østlandet er statistisk signifikant.

Figur 4.18: Gjennomsnittlig andel riktige svar på investerings spørsmål i ulike regioner

Figur 4.19 viser andel riktige svar i prosent mellom ulike aldersgrupper. Forskjellene er relativt små, og det er den eldste og yngste gruppen som har færrest riktige svar. Aldersgruppen 45-59 har signifikant høyere kunnskap enn den eldste og den yngste aldersgruppen. Aldersgruppen 30-44 har signifikant høyere kunnskap enn den eldste aldersgruppen.

Figur 4.19: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på investerings spørsmål i ulike aldersgrupper

Nesten halvparten av respondentene (46,3 prosent) hadde 4 eller 5 riktige på spørsmålene om investeringer. Det er signifikante forskjeller i kunnskapsnivå mellom ulike aldersgrupper, ulike regioner og kjønn. Det er de i aldersgruppen 45-59 som har høyest kunnskap, og folk i Oslo/Akershus og på Sør-Vestlandet kan mer enn de som bor på resten av Østlandet og i Trøndelag/Nord-Norge. Den største forskjellen finner vi for kjønn, og forskjellen er betydelig større for investeringer enn for andre temaer.

2022-undersøkelsen

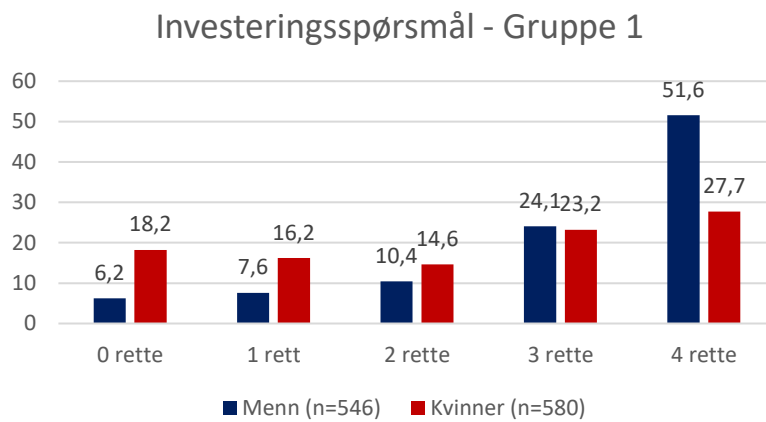
I 2022-undersøkelsen ble fire av de fem investerings spørsmålene gjentatt (spørsmålene 1,2,4 og 5). Tabell 4.4 viser hvor mange menn og kvinner som fikk riktig svar på de ulike spørsmålene. Antall riktige svar øker både for kvinner og menn når de ikke får mulighet til å svare «vet ikke» (Gruppe 2), og antallet øker mer for kvinner enn for menn slik at kjønnsforskjellene blir redusert.

	Antall riktige svar Gruppe 1		Antall riktige svar Gruppe 2	
	Menn (N=546)	Kvinner (N=580)	Menn (N=603)	Kvinner (N=550)
Investerings spm 1	82,5	61,9	90,1	80,9
Investerings spm 2	79,6	61,1	82,5	71,7
Investerings spm 4	64,9	36,9	71,5	45,4
Investerings spm 5	80,2	66,0	90,3	81,1

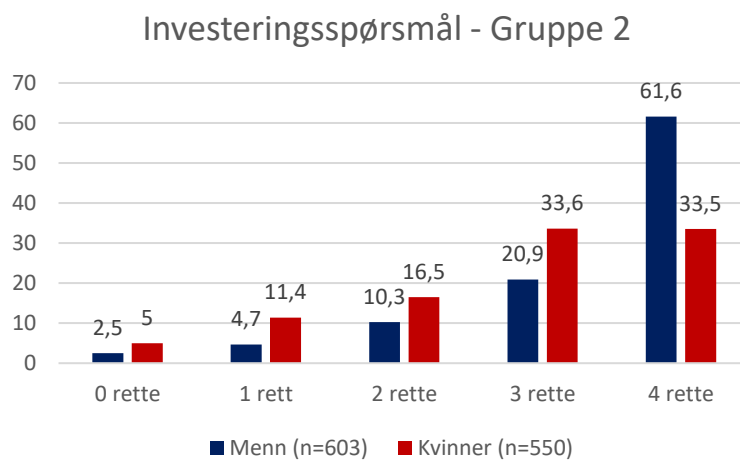
Tabell 4.4: Antall riktige svar på investerings spørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke»

Figurene 4.20 a og b viser imidlertid at selv om kjønnsforskjellen antall riktige svar for hvert spørsmål reduseres når «vet ikke» alternativet fjernes, øker kjønnsforskjellen blant respondenter som har riktig svar på alle fire spørsmålene. Mens forskjellen er 23,9 prosentpoeng når en kan svare «vet ikke» (Gruppe 1), er den på hele 28.1 prosentpoeng når

dette svaralternativet er fjernet (Gruppe 2). Andelen med fire rette øker mest blant de mannlige respondentene når en sammenligner de to gruppene.

Figur 4.20a: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på investerings spørsmålene (Gruppe 1)

Figur 4.20b: Andel menn og kvinner med 0-4 rette på investerings spørsmålene (Gruppe 2)

Spørsmål og svar obligasjoner

Dersom renten går opp, hva vil sannsynligvis skje med prisene på obligasjoner?

De vil stige

De vil falle (korrekt)

De vil forbli som før

Det er ingen sammenheng mellom renten og prisen på obligasjoner

Er der en sammenheng mellom renter og prisen på obligasjoner?

Ja, når renten faller, faller prisen på obligasjoner

Ja, når renten faller, stiger prisen på obligasjoner (korrekt)

Nei, der er ingen sammenheng

Dersom du forventer en nedgang i rentenivået, hva er den dårligste investeringsstrategien?

Kjøpe en obligasjon

Selge en obligasjon (korrekt)

Holde på obligasjoner du eier

Å kjøpe en obligasjon er en god strategi dersom du forventer at...

Aksjeprisene vil øke

Renten vil falle (korrekt)

Inflasjonen vil stige

Dersom du forventer at renten skal stige, hva er den verste investeringsstrategien?

Kjøpe en statsveksel

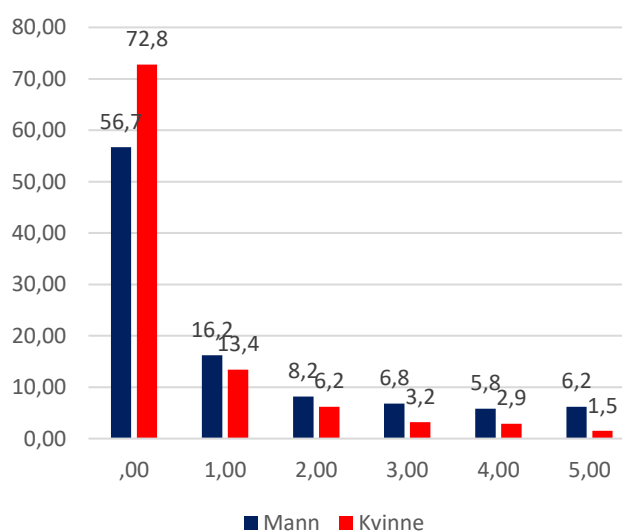
Kjøpe en statsobligasjon

(korrekt)

Tema 5: Obligasjoner

2018-undersøkelsen

Nicolinis skala har obligasjoner som ett av de ti temaene som er inkludert. Dette er vanlig å ha med i undersøkelser om finansiell kunnskap i andre land. Dette er imidlertid mindre relevant i Norge, siden obligasjoner er et lite brukt investeringsprodukt blant privatpersoner. Dette vises også i svarene, der svært mange lar være å svare på disse spørsmålene eller sier at de ikke vet svarene. Spørsmålene handler om den negative sammenhengen mellom rente og pris på obligasjoner.

Figur 4.21: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på obligasjonsspørsmål

Spørsmålene er gjengitt i margin, og det siste obligasjonsspørsmålet måtte tilpasses til norske forhold. I det opprinnelige spørreskjemaet var svaralternativene:

«Buy a T-bill (new issue)»

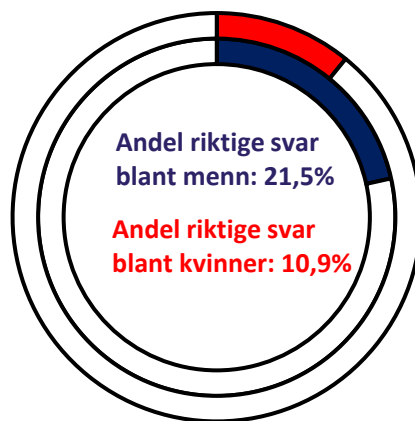
«Buy a T-note (new issue)»

«Buy a T-bond (new issue)»

En «T-bill (treasury bill)» med en maksimal løpetid på ett år tilsvarer en statsveksel, mens T-note og T-bond tilsvarer statsobligasjoner med ulik løpetid. T-bonds har ofte 30 års løpetid, noe som er uvanlig for norske statsobligasjoner. Dette alternativet er derfor ikke med i den norske versjonen av spørreskjemaet, slik at det kun var to svaralternativer i den norske undersøkelsen. T-

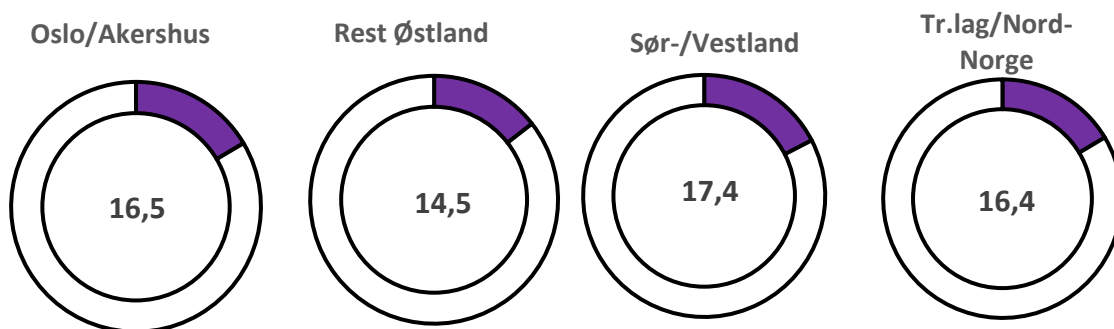
notes har en maksimal løpetid på 10 år som er mer lik løpetiden på de fleste norske statsobligasjoner.

Som figur 4.21 viser, er kunnskapen om obligasjoner i den norske befolkning generelt liten, og flertallet svarte galt, eller svarte «vet ikke», på alle spørsmålene om obligasjoner. Dersom en respondent krysser av tilfeldig på svaralternativene på de fem spørsmålene, er det sannsynlig at 1-2 svar blir riktige selv om respondenten ikke har kunnskap om obligasjoner. Det er kun 10 prosent av kvinnene og 19 prosent av mennene som svarte riktig på mer enn to spørsmål og som dermed kan antas å faktisk vite noe om forholdet mellom pris på en obligasjon og rentenivå. Denne kjønnsforskjellen i kunnskap som også vises for obligasjoner er illustrert i figur 4.22.

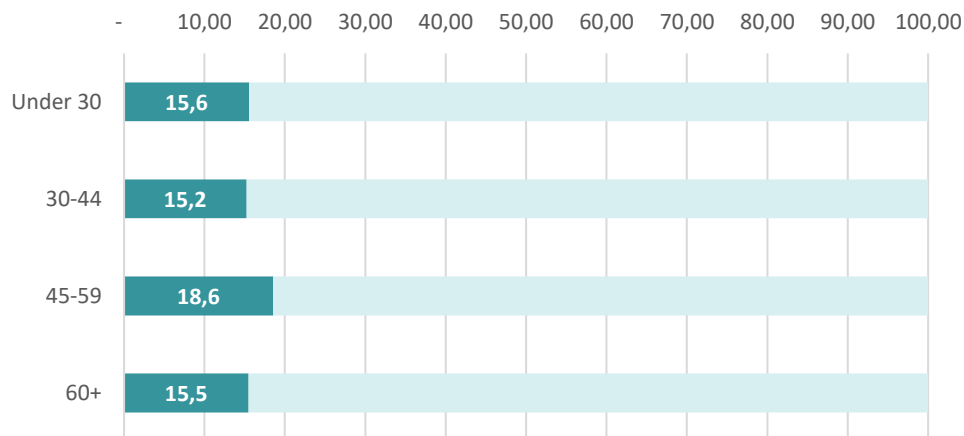
Figur 4.22: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på obligasjonsspørsmål

Figur 4.23 illustrerer at det er små forskjeller i kunnskap om obligasjoner også mellom regioner. Det er respondenter fra andre kommuner på Østlandet enn Oslo og Akershus som har lavest kunnskap, mens respondenter fra Sør- og Vestlandet har høyest. Forskjellene mellom regionene er imidlertid ikke signifikante.

Figur 4.23: Gjennomsnittlig andel riktige svar på obligasjonsspørsmål i ulike regioner

Figur 4.24 viser gjennomsnittlig riktige svar på obligasjonsspørsmålene for ulike aldersgrupper. Kunnskapen om obligasjoner er høyest i aldersgruppen 45-59 år, mens den er relativt lik for de øvrige aldersgrupper. Forskjellene mellom aldersgruppene er ikke signifikante.

Figur 4.24: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på obligasjonsspørsmål i ulike aldersgrupper

Som en finner i andre land der privatpersoner i liten grad plasserer penger i obligasjoner, er det generelle kunnskapsnivået om obligasjoner i den norske befolkning lavt. Det er små forskjeller i kunnskap mellom regioner og ulike aldersgrupper, men også for dette temaet finner vi en signifikant kjønnsforskjell i kunnskap.

2022-undersøkelsen

I 2022 ble kun det første av de åtte spørsmålene som handlet om obligasjoner i 2018-undersøkelsen, tatt med. Dette ble tatt med fordi det er ett av spørsmålene som inngår i de såkalte «Big Five» spørsmålene som brukes internasjonalt for å måle finanskunnskap. Svarene på dette ene spørsmålet bekreftet det som 2018-undersøkelsen viste: at nordmenn flest kan lite om obligasjoner. I gruppen som kunne svare «jeg vet ikke» (Gruppe 1), svarte kun 18,3 prosent av mennene og 7,9 prosent av kvinnene riktig på spørsmålet. For dette spørsmålet var det fire svaralternativer, og en kunne forvente at 25 prosent ville svare riktig selv om de gjettet og valgte et svaralternativ tilfeldig. Blant mennene svarte 44,4 prosent galt og 35,8 prosent svarte «vet ikke». Blant kvinnene valgte 34,5 prosent et galt svar, mens 55,1 prosent svarte «vet ikke».

I gruppen som ikke kunne svare vet ikke (Gruppe 2), var det flere som valgte riktig svar: 22,0 prosent av kvinnene og 28,5 prosent av mennene. 73,5 prosent av kvinnene og 69,7 prosent av mennene valgte altså ett av de tre gale svaralternativene. Blant kvinnene er det færre riktige svar enn en kan forvente om svarene blir valgt tilfeldig.

Spørsmål og svar om bankkonti

Du har overtrukket bankkontoen din dersom...

...du har brukt mer penger enn du hadde på kontoen din (korrekt)
...dersom du får rente på innestående beløp fra banken
...dersom du betaler med sjekk.

Hva er det du IKKE trenger for å få tilgang til din bankkonto i nettbanken?

Bruker-ID (brukernavn og passord) eller BankID
PC/nettbrett/mobil med internettilgang
Identitetskort eller pass (korrekt)

Dersom saldoen på kontoen din er 0 og du skriver ut en sjekk....

...blir kontoen din automatisk slettet av banken
...vil sjekken bare bli betalt dersom du har lov til å overtrekke kontoen (korrekt)
...vil kredittscoren din bli lavere

Hvilket av følgende alternativer er IKKE forenlig med å bruke en nettbank?

Tilgang til banktjenester og informasjon hele døgnet
Stort behov for kontantoverføringer (innsetting og uttak) (korrekt)
Tilgang til banktjenester i utlandet

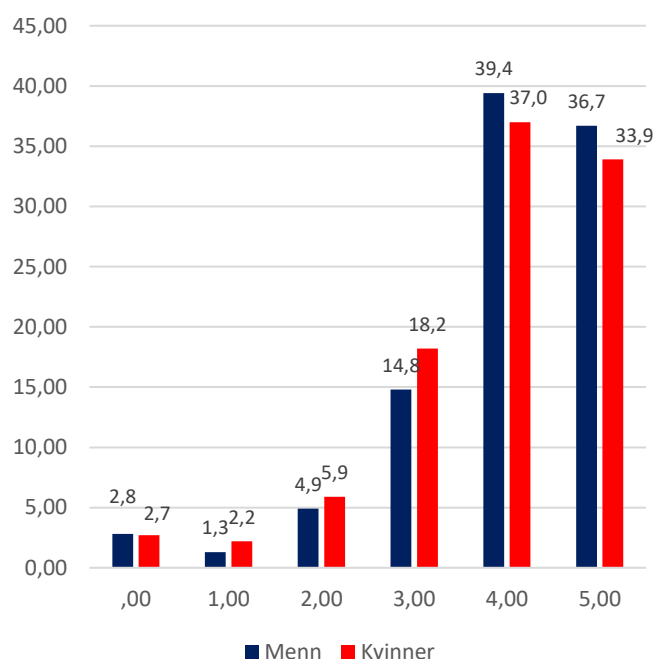
Dersom saldoen på bankkontoen din har vært 0 et helt år,...

...kan banken din ikke kunne ta gebyrer av deg
...vil banken din avslutte kontoen din
...vil banken likevel sende deg en bankutskrift (korrekt)

Tema 6: Bankkonti

2018-undersøkelsen

Spørsmålene om bankkonti handlet om ulike definisjoner av begreper knyttet til bruk av bankkonto og forståelse for hvordan en nettbank fungerer. Dette var et av temaene der både kvinner og menn hadde mange riktige svar. Kjønnsforskjellene i kunnskap var betydelig mindre for dette temaet enn for de fem som er beskrevet over. For dette temaet var det også få som svarte «vet ikke».

Figur 4.25: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på bankkontispørsmål

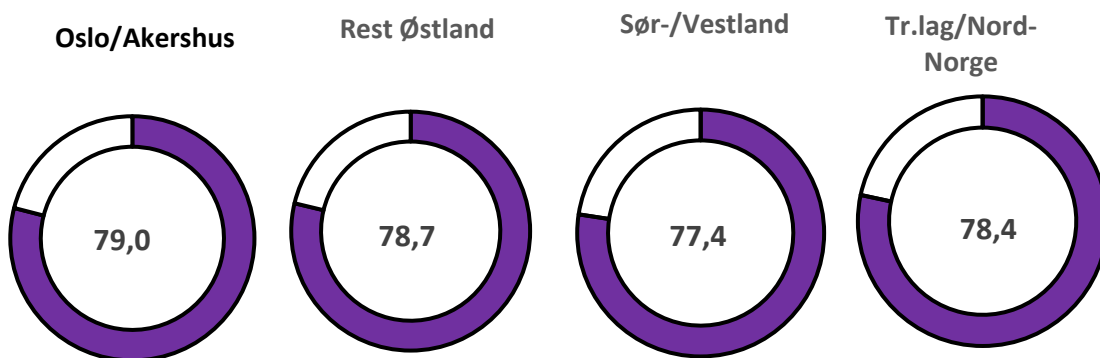
Figur 4.25 viser andelen kvinner og menn med 0-5 rette svar på spørsmålene om bankkonti. Over 70 prosent hadde fire eller fem riktige svar. Det var spesielt det siste spørsmålet mange svarte feil på. På dette spørsmålet svarte 54 prosent riktig.

Som figur 4.26 også viser, er det mindre kjønnsforskjeller i kunnskap for dette temaet enn for andre, men forskjellen er likevel signifikant.

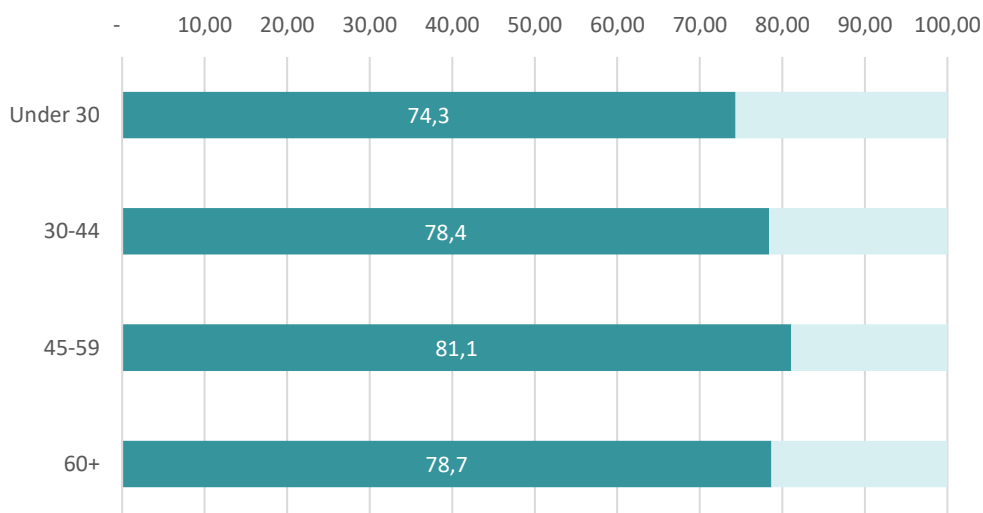
Figur 4.26: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på bankkontispørsmål

Figur 4.27 viser at forskjellene mellom regionene i kunnskap om bankkonti var liten, og forskjellene var ikke statistisk signifikante.

Figur 4.27: Gjennomsnittlig andel riktige svar på bankkontispørsmål i ulike regioner

Forskjell i kunnskap om bankkonti mellom aldersgrupper var imidlertid signifikant, og forskjellene er illustrert i figur 4.28. Respondenter i aldersgruppen 45-59 år hadde signifikant høyere antall riktige svar enn aldersgruppen under 30. Dette kan ha sammenheng med at to av spørsmålene omfattet bruk av sjekk, noe personer under 30 år har liten erfaring med i Norge. For dem hadde det passet bedre med spørsmål som omhandlet betaling med, for eksempel, VIPPS. En analyse av forskjeller i svar for disse to aldersgruppene for hvert av de fem spørsmålene, viser at forskjellene i kunnskap var størst for spørsmålene 1, 3 og 5.

Figur 4.28: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på bankkontispørsmål i ulike aldersgrupper

Kunnskapen om bankkonti, slik den ble målt i undersøkelsen, er likere for menn og kvinner enn det vi finner for andre finansielle tema. Det er ikke signifikante forskjeller mellom regioner. Det er en markant forskjell i kunnskap mellom aldersgrupper, og for dette temaet er det spesielt den yngste aldersgruppen som kommer dårlig ut. Det kan komme av at de i denne aldersgruppen ikke har erfaring med sjekk, som blir nevnt i to av spørsmålene.

2022-undersøkelsen

I 2022 ble ikke noen av spørsmålene som omhandlet bankkonti inkludert i undersøkelsen.

Spørsmål og svar om betalinger

Hvilke typer kort lar deg kjøpe noe nå, og så betale for det senere?

Debetkort (vanlig bankkort)
Kredittkort (korrekt)
Forhåndsbetalte kort (f.eks. Ruter#, Kinoklubbkort, kundeklubbkort/gavekort)

Dersom du ikke har penger på bankkontoen din og heller ikke vil overføre penger til kontoen, hvilke av følgende betalingsmidler kan du bruke for å betale i en butikk?

Sjekk
Debetkort (vanlig bankkort)
Forhåndsbetalte kort (f.eks. Ruter#, Kinoklubbkort, kundeklubbkort/gavekort) (korrekt)

Hvilke av følgende betalingsalternativer kommer til å påvirke balansen på bankkontoen din?

Konter
Forhåndsbetalte kort (f.eks. Ruter#, Kinoklubbkort, kundeklubbkort/gavekort)
Debetkort (vanlig bankkort) (korrekt)

Dersom du betaler hele den brukte kreditten på ditt kredittkort ved forfall, må du da betale rente?

Ja
Nei (korrekt)

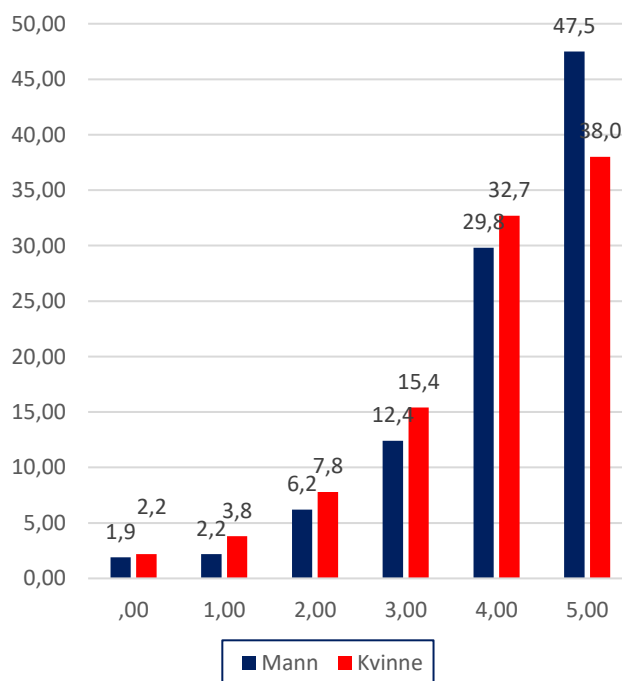
Kan du ta ut kontanter i en minibank med et kredittkort?

Nei. Du kan bare ta ut penger med et debetkort (vanlig bankkort), men ikke med kredittkort
Ja, men det koster vanligvis penger/blir lagt på et gebyr (korrekt)

Tema 7: Betalinger

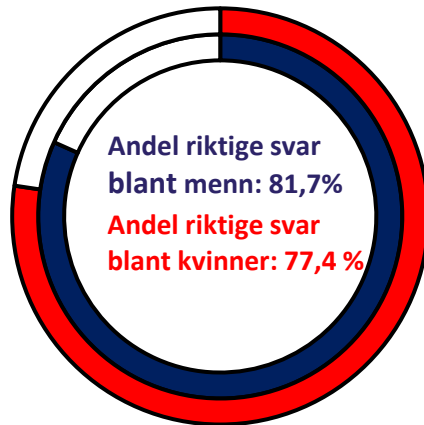
2018-undersøkelsen

Temaet om betalinger var også tilsynelatende relativt lettere enn andre kategorier, og majoriteten av respondentene fikk fire eller fem riktige svar på disse spørsmålene. Likevel finner vi betydelige kjønnsforskjeller også her, spesielt er det en høyere andel menn som har svart riktig på alle fem spørsmålene i forhold til kvinner (se figur 4.29). Spørsmålene handlet om ulike typer betalingskort, vilkår for kredittkort og hvordan bruk av ulike betalingskort er relatert til saldo på bankkonto. Det er spesielt forskjeller i riktig svar på de tre siste spørsmålene i denne kategorien som gjør at en lavere andel kvinner har svart riktig på alle fem spørsmålene.

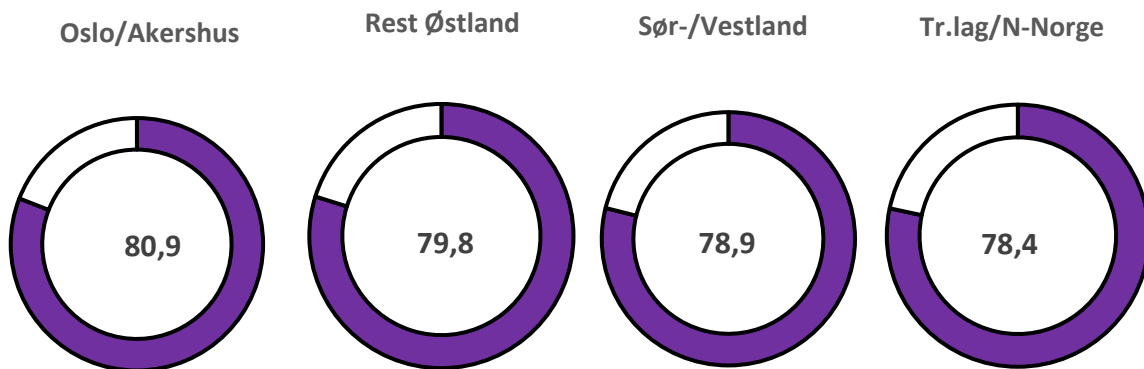
Figur 4.29: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på betalings spørsmål

Figur 4.30 viser at det er en signifikant kjønnsforskjell i kunnskap om betalingsinstrumenter, selv om forskjellen er betydelig mindre for denne kategorien enn for tema som inflasjon og investeringer.

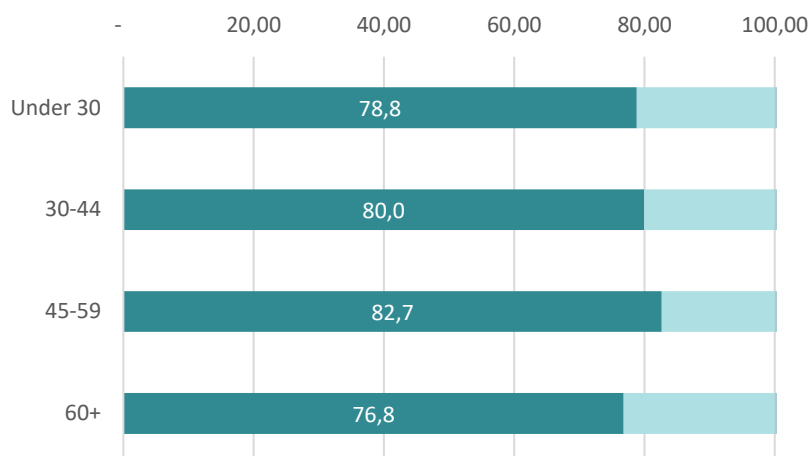
Figur 4.30: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på betalings spørsmål

Figur 4.31 viser at det er små forskjeller i kunnskap om betaling i ulike deler av landet, og forskjellene er ikke signifikante.

Figur 4.31: Gjennomsnittlig andel riktige svar på betalings spørsmål i ulike regioner

Figur 4.32 viser derimot at det er signifikante forskjeller i kunnskap om betalingsmåter mellom ulike aldersgrupper. Aldersgruppen 45-59 har høyest kunnskap, og de har signifikant høyere kunnskap enn den eldste og yngste aldersgruppen i utvalget. Aldersgruppene 18-30 og 30-44 har også signifikant høyere kunnskap enn den eldste gruppen

Figur 4.32: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på betalings spørsmål i ulike aldersgrupper

Det var relativt mange i utvalget som kunne svare på alle spørsmålene om betaling. 77 prosent av mennene og 71 prosent av kvinnene hadde 4 eller 5 rette svar. Kjønnforskjellene er små for dette temaet. Det er ikke signifikante forskjeller i kunnskapsnivå mellom regioner, men det er forskjeller i kunnskapsnivå mellom aldersgrupper. De eldste (over 60 år) har lavest kunnskap, mens aldersgruppen 30-59 har høyest kunnskap.

2022-undersøkelsen

Spørsmålene 1, 4 og 5 fra tema Betalinger ble tatt med i 2022-undersøkelsen. Siden disse omhandler kredittkort, har spørsmålene blitt slått sammen med to spørsmål fra Temaet lån og gjeld (se Tema 9).

Spørsmål og svar om sparing og investering

Dersom vi ser bort fra at en utsteder kan gå konkurs, hvilke av følgende investeringsprodukter garanterer tilbakebetaling av det investerte beløpet?

- Aksjer
- Obligasjoner (korrekt)
- Aksjefond

Dersom du sparer i kontanter hjemme, unngår du...

- ...risiko knyttet til inflasjon
- ...risiko forbundet med tyveri/innbrudd
- ...risiko forbundet med likviditet (korrekt)

Hva er vanligste måte å måle konkursrisiko på for en obligasjon?

- Rating (korrekt)
- Effektiv rente
- Benchmark

Dersom den samme utsteder tilbyr obligasjoner med både kort og lang løpetid, kommer vanligvis renten på obligasjoner med lang løpetid, sammenlignet med obligasjoner med kort løpetid, til å være

- Høyere(korrekt)
- Den samme
- Lavere

Anta at du kan velge mellom å investere 1000 kroner i aksje T eller i aksje S. Verdien av aksje T er 500 kroner og verdien av aksje S er 10 kroner. Hvilken forskjell er det i risiko av et kjøp av to 500-kroners aksjer og 100 10-kroners aksjer?

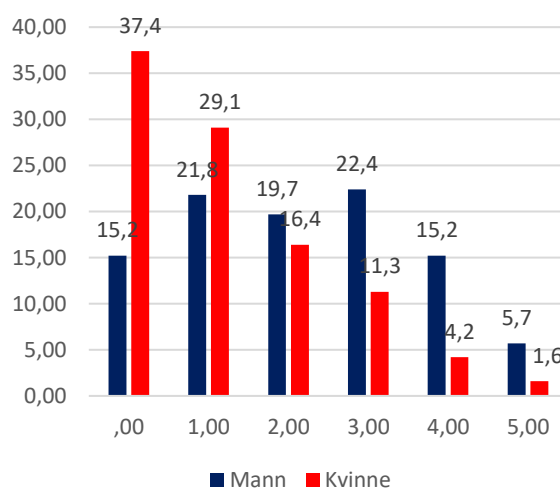
- Det er ingen forskjell (korrekt)
- Det er høyere risiko å kjøpe to aksjer a 500 kroner
- Det er høyere risiko å kjøpe 100 aksjer a 10 kroner

Tema 8: Sparing og investering

2018-undersøkelsen

Spørsmålene som ble brukt for å måle kunnskap om sparing og investering, var ikke ideelle, og resultatene som rapporteres her gir derfor ikke et godt bilde av nordmenns kunnskap om sparing og investering. Tre av fem spørsmål handlet om obligasjoner, og dette kan nordmenn, som vist tidligere, lite om, fordi det er et lite brukt investeringsinstrument blant privatpersoner i Norge.

Det siste spørsmålet (spørsmål 5) er også vanskelig, og i Norge valgte vi å definere et annet svaralternativ som riktig enn det som ble gjort i de andre landene (Nicolini, 2019). I de andre landene ble det siste svaralternativet valgt som riktig, fordi det er litt større risiko ved kjøp av små aksjer på grunn av den minimale endring i pris en aksje kan ha på børsen (såkalt tick pris).

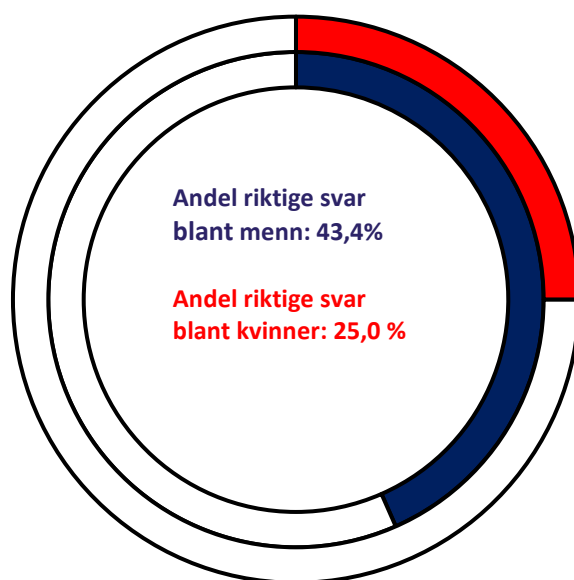
Figur 4.33: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på sparing- og investeringsspørsmål

Denne minimale endring bestemmes av børsen der aksjen handles. Den minimale prisendringen vil gi en relativ større endring i prisen på aksjer med lav verdi enn aksjer med høy verdi, og derfor vil aksjer med lav verdi ha litt høyere risiko

(dersom alt annet er likt). Aksjen med lav verdi vil derfor være mer volatil. Men siden det er relativt vanskelig å finne informasjon om «tick» prisen på Oslo Børs og siden «tick» pris ikke ble nevnt i spørsmålet, valgte vi å la første svaralternativ (at det er lik risiko ved å kjøpe to aksjer a 500 kroner som 100 aksjer a 10 kroner) telle som riktig i den norske undersøkelsen. Det var 98 (4,4 %) av respondentene som valgte alternativet at det er høyere risiko å kjøpe 100 aksjer a 10 kroner, mens 853 (38,6%) svarte at det ikke er noen forskjell mellom alternativene. 395 (17,9%) svarte at de trodde det var høyere risiko forbundet med å kjøpe to aksjer a 500 kroner.

Det at spørsmålene for denne kategorien kan sees på som lite hensiktsmessige, kan imidlertid ikke forklare den store kjønnsforskjellen i antall riktige svar for dette temaet. Spørsmålene er like vanskelige/lite relevante for begge kjønn. Figur 4.33 viser likevel at hele 37,4 prosent av kvinnene har 0 riktige svar på spørsmål i denne kategorien, mens tilsvarende andel blant menn er 15,2 prosent.

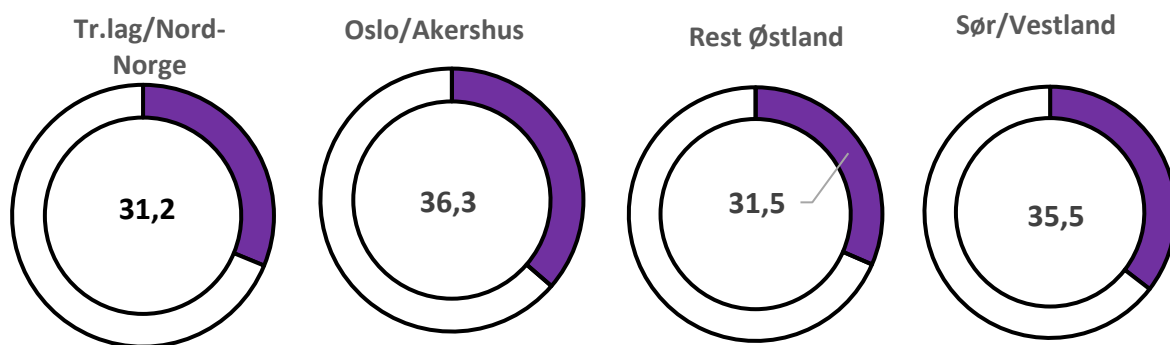
4.34 viser også at kjønnsforskjell i kunnskap om temaet sparing- og investering, slik det ble målt i denne undersøkelsen, er stor, med en forskjell på hele 18,4 prosentpoeng.

Figur 4.34: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på sparing- og investeringsspørsmål

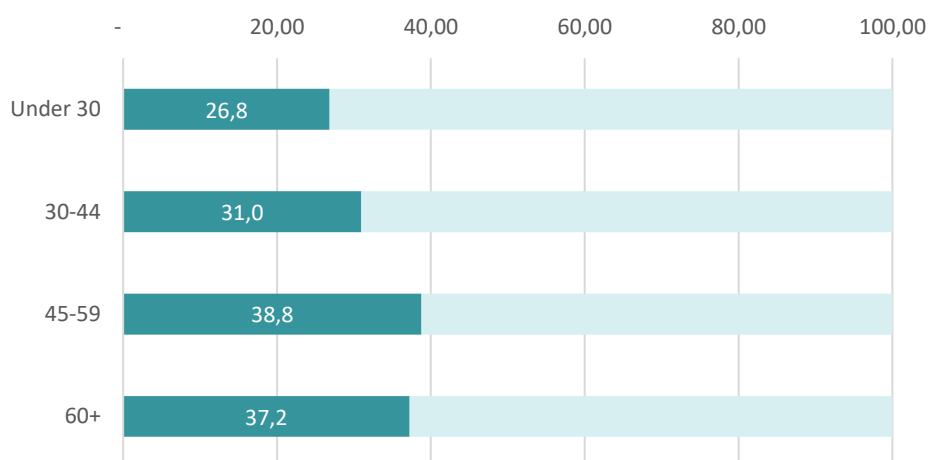
Figur 4.35 viser at det er regionale forskjeller i forhold til kunnskap om sparing og investering, og respondentene fra Oslo/Akershus og Sør/Vestlandet kunne signifikant mer enn respondenter fra resten av Østlandet, Trøndelag og Nord-Norge.

Figur 4.36 viser at det er de to eldste aldersgruppene som kan mest om sparing og investering, og de kan betydelig mer enn respondenter under 30 år. Aldersgruppen under 30 år hadde signifikant lavere kunnskap enn de tre eldre aldersgruppene. De over 45 år hadde også høyere kunnskap enn aldersgruppen 30-45 år.

Figur 4.35: Gjennomsnittlig andel riktige svar på sparing- og investeringsspørsmål i ulike regioner

Spørsmålene for kategorien sparing og investering kan med fordel forbedres, og ved videreutvikling av en slik bred indeks for måling av finansiell kunnskap, bør spørsmålene for denne kategorien endres slik at de ikke i så stor grad omhandler en type pengeplassering (obligasjoner) og ikke inkluderer spørsmål der fagpersoner innen finans er uenige om hvilket svar som er riktig. På tross av disse svakhetene med testen, ser vi likevel de samme tendensene i svarene for denne kategorien som for flere andre: menn har flere riktige svar enn kvinner, de yngste har lavest kunnskap og de i Oslo/Akershus og Sør-Vest Norge har høyere kunnskap enn i øvrige regioner.

Figur 4.36: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på sparing- og investeringsspørsmål i ulike aldersgrupper

2022-undersøkelsen

Siden spørsmålene utviklet for temaet Sparing og investering var lite hensiktsmessige, ble ikke disse tatt med i 2022-undersøkelsen.

Spørsmål og svar om lån og gjeld

Vanligvis når du kjøper ting på kreditt (f.eks. mobiltelefon, TV-skjermer el.l), må du betale...

...mer enn om du betaler kontant eller med debetkort (korrekt)
...like mye som om du betaler kontant eller med debetkort
...mindre enn om du betaler kontant eller med debetkort

Dersom alt ellers er likt og løpetiden på et boliglån blir lengre, så vil avdragene bli...

...like store
...lavere (korrekt)
...større

Tenk deg at du må låne 1000 kroner og kan velge mellom to tilbud. Bank A tilbyr deg å betale tilbake 100 kroner i måneden i 12 måneder. Bank B tilbyr deg å betale tilbake 1200 kroner etter 12 måneder. Hvilket av disse lånene har høyest effektiv rente?

Bank As tilbud (korrekt)
Bank Bs tilbud
Effektiv rente på de to lånene er den samme

Når en har boliglån, så vil høyere egenandel...

...gi lavere rente (korrekt)
...gi høyere rente
...ha ingen betydning for renten

Hvilket av de følgende tilbakebetalingsalternativer for et lån på 100 kroner gir den høyeste effektive rente?

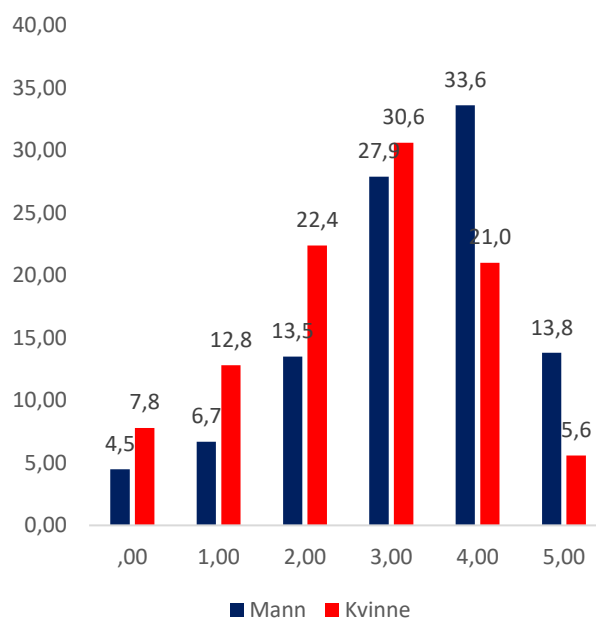
102 kroner etter 1 uke (korrekt)
105 kroner etter 1 måned
110 kroner etter 2 måneder

Tema 9: Lån og gjeld

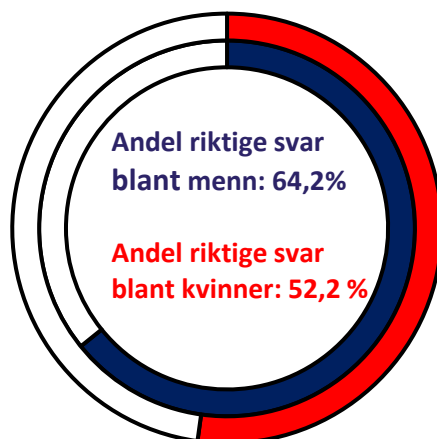
2018-undersøkelsen

Det nest siste temaet i undersøkelsen handlet om lån og gjeld. Spørsmålene målte forståelse for rente og rentes rente, betydningen av løpetid for total kostnad på lånet, og betydning av egenandel for rente.

Figur 4.37 viser fordelingen av antall rette for de fem spørsmålene for henholdsvis kvinner og menn. Igjen er det flest menn som har fått riktig svar på fire eller fem av spørsmålene. Blant mennene i utvalget hadde 47 prosent av mennene 4-5 rette, mens kun 27 prosent av kvinnene hadde like mange riktige svar. Det er spesielt Spørsmål 3 mange har svart feil eller vet ikke på, et spørsmål som skal måle forståelsen for effekten av rentes rente.

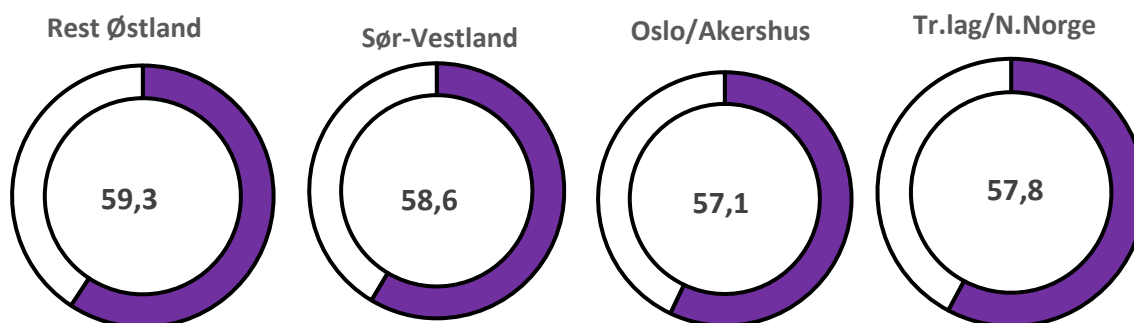
Figur 4.37: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på spørsmål om lån og gjeld

Figur 4.38: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på spørsmål om lån og gjeld.

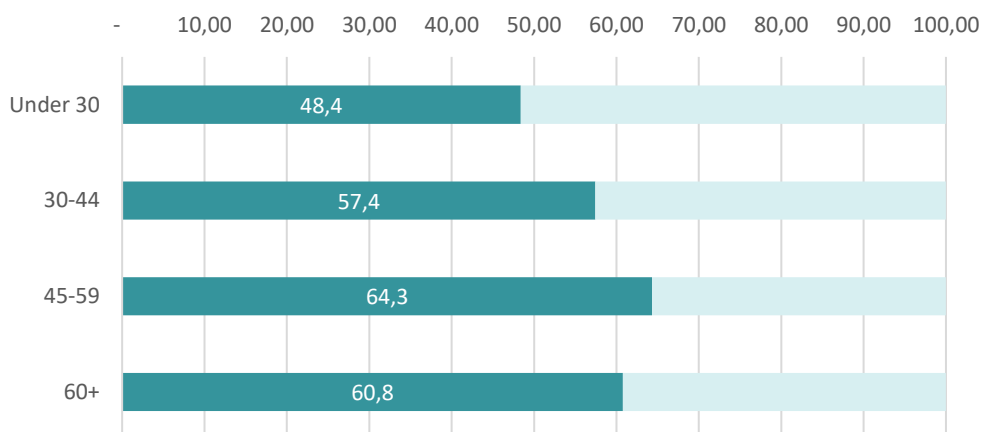
Figur 4.38 viser at også for temaet lån og gjeld finner vi en betydelig kjønnsforskjell i kunnskap. I gjennomsnitt har menn 12 prosentpoeng større andel riktige svar enn kvinner på spørsmål om lån.

Figur 4.3 viser forskjellene i kunnskap om lån og gjeld mellom regioner. Forskjellene er små, og de er ikke statistisk signifikante.

Figur 4.39: Gjennomsnittlig andel riktige svar på spørsmål om lån og gjeld i ulike regioner

Figur 4.40 viser imidlertid at det er store forskjeller i kunnskap mellom aldersgrupper. Det er respondenter under 30 år som kan minst om lån og gjeld, og de har signifikant lavere kunnskap enn de øvrige aldersgruppene i utvalget. Respondenter i aldersgruppen 45-59 har i gjennomsnitt høyere kunnskap enn de øvrige aldersgrupper. Forskjellen i gjennomsnittlig andel riktige svar mellom aldersgruppen under 30 år og 45-60 år er på hele 16 prosentpoeng.

Figur 4.40: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på spørsmål om lån og gjeld i ulike aldersgrupper

Det er relativt mange i utvalget som har problemer med å svare på spørsmål som er stilt for å måle i hvilken grad en forstår forhold som påvirker prisen på et lån. Også for denne kategorien er det noen grupper som har signifikant lavere kunnskap enn andre, og som dermed vil være mer sårbare for å ta beslutninger om lån uten helt å forstå konsekvenser av ulike prisstrukturer. Kvinner har betydelig lavere forståelse enn menn, og de unge voksne under 30 år kan mindre enn eldre aldersgrupper.

2022-undersøkelsen

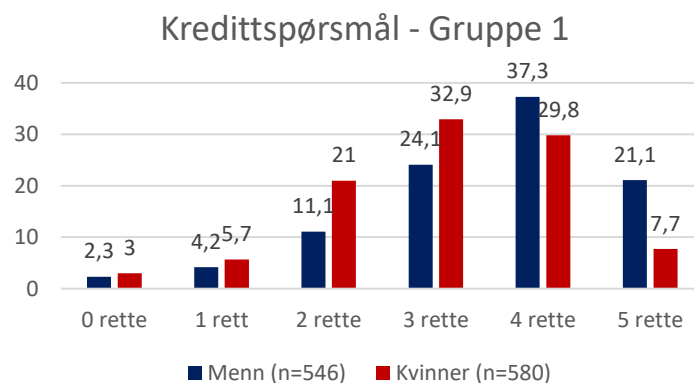
I 2022 ble de fire siste spørsmålene for dette temaet tatt med i undersøkelsen, men de har blitt gruppert ulikt. Spørsmålene 2 og 4 har blitt slått sammen med andre spørsmål som omhandler boliglån (se tema 3: Boliglån). For temaet Lån og gjeld i 2022-undersøkelsen er spørsmålene 3 og 5 blitt slått sammen med spørsmålene 1, 4 og 5 fra Tema 7: Betalinger. Alle disse spørsmålene omhandler kredittkort og lån som ikke er boliglån. Det kan argumenteres for at spørsmålene 3 og 5 fra Tema 9 lån og gjeld også kan grupperes med rentespørsmålene fordi de handler om forståelse for effekten av rentes rente. Vi velger likevel å gruppere disse tematisk som kunnskap om kreditt (Lån og gjeld).

	Antall riktige svar Gruppe 1		Antall riktige svar Gruppe 2	
	Menn (N=546)	Kvinner (N=580)	Menn(N=603)	Kvinner (N=550)
Betalingsspm 1	93,0	93,7	96,7	95,6
Betalingsspm 4	84,6	80,3	87,6	85,5
Betalingsspm 5	72,6	61,3	79,9	72,4
Lånespm 3	32,7	18,2	30,5	21,3
Lånespm 5	70,4	50,5	77,4	65,6

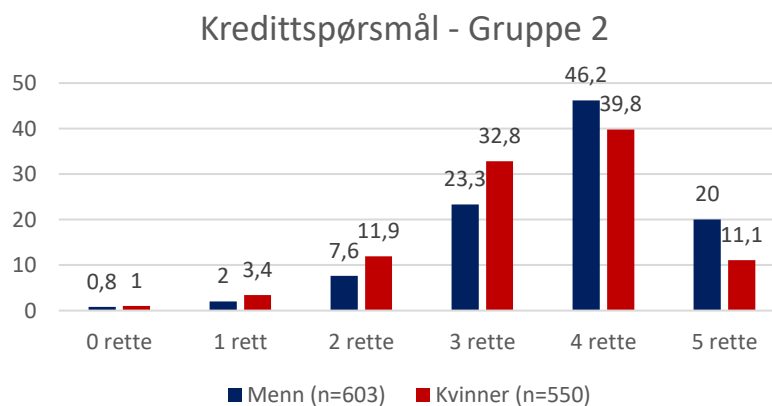
Tabell 4.5: Antall riktige svar på kredittspørsmål for hhv. kvinner og menn med (Gruppe 1) og uten (Gruppe 2) mulighet til å svare «jeg vet ikke».

Tabell 4.5 viser at den store majoriteten av både kvinner og menn svarer riktig på spørsmålene om betaling. I begge grupper stiger andelen riktige svar når «vet ikke» alternativet fjernes, og andelen stiger mest blant kvinner slik at kjønnsforskjellen i antall riktige svar blir mindre. Dette samme er tilfellet for de to spørsmålene om lån, men her finner vi også det uvanlige resultat at andel riktige svar blant menn er lavere i gruppen som ikke kunne svare «vet ikke» for lånespørsmål 3. Det er også på dette spørsmålet om hvordan effektiv rente påvirkes av antall betalingsterminer for et lån på 1000 kroner, de fleste respondenter har svart feil.

Figurene 4.41 a og 4.41b viser hvor mange riktige svar menn og kvinner fikk på de fem spørsmålene om kreditt. Det er flest menn som har klart å svare riktig på 4 eller 5 spørsmål. Dette gjelder også når «vet ikke» alternativet fjernes (Gruppe 2), selv om kjønnsforskjellen er mindre for den gruppen.

Figur 4.41a: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på kredittspørsmålene (Gruppe 1)

Figur 4.41b: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på kredittspørsmålene (Gruppe 2)

Spørsmål og svar om pensjon og planlegging

Sammenlignet med en ikke-røyker, kommer forsikringspremien for en røykers helseforsikring til å være...

...høyere (korrekt)

...lavere

...den samme

Skatt på utbetalinger fra folketrygden og tjenstepensjon er....

...høyere enn skatt på arbeidsinntekt

...lavere enn skatt på arbeidsinntekt (korrekt)

...den samme

Er følgende påstand riktig: Utviklingen i de finansielle markedene påvirker verdiutviklingen til pensjonsfond?

Nei, det er ingen sammenheng

Ja, det er en positiv sammenheng (når markedet stiger, blir verdien av pensjonsfond høyere) (korrekt)

Ja, det er en negativ sammenheng (når markedet stiger, blir verdien av pensjonsfondet lavere)

Er følgende påstand riktig eller gal? Å sette 10000 kroner i året inn i et pensjonsfond i 10 år, vil gi det samme resultat som å sette inn 5000 kroner i året i 20 år.

Riktig

Galt, det er bedre å sette inn 5000 kroner i 20 år (korrekt)

Galt, det er bedre å sette inn 10000 kroner i 10 år.

Hvilken av de følgende påstander om Individuell Pensjonssparing er gal?

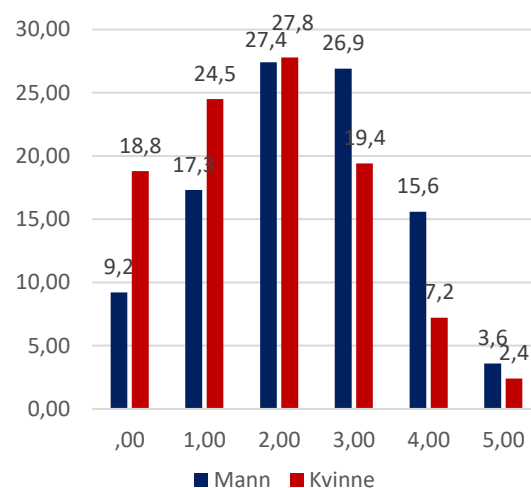
Individuell pensjonssparing gir utsatt skatt

Pensjonskapitalen tilfaller de etterlatte dersom man dør før den avtalte utbetalingsperioden utløper.

Tema 10: Pensjon og planlegging

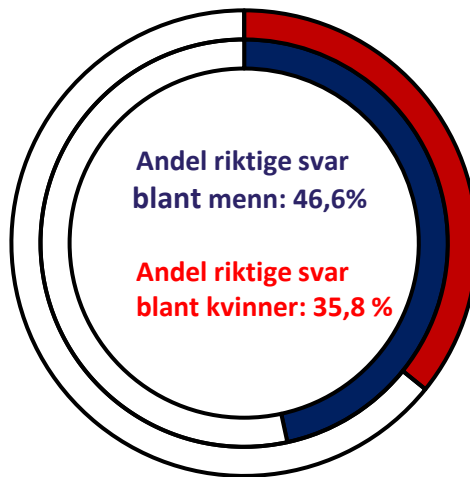
2018-undersøkelsen

Det siste temaet i kunnskapsdelen av undersøkelsen handler om helseforsikring, pensjon og planlegging. Her ble det spurt om ulike vilkår og faktaspørsmål som handlet om skatt på pensjonsutbetalinger. Et spørsmål handlet om forståelse for sammenheng mellom verdiutvikling i pensjonsfond og utvikling i de finansielle markedene, mens et annet handlet om betydningen av rentes rente for tidspunktet en begynner å spare til pensjon. Det er få respondenter som har svart riktig på alle fem spørsmålene (se figur 4.42), og det er spesielt på de to siste spørsmålene mange har svart galt eller «vet ikke». Spørsmål 4 kan være lett å misforstå. Svaret vil avhenge av om man tolker det slik at sparing av 10 000 kroner begynner i samme år som en begynner å spare 5000 kroner, eller om en begynner å spare 10 000 kroner 10 år etter en begynte å spare 5000 kroner årlig.

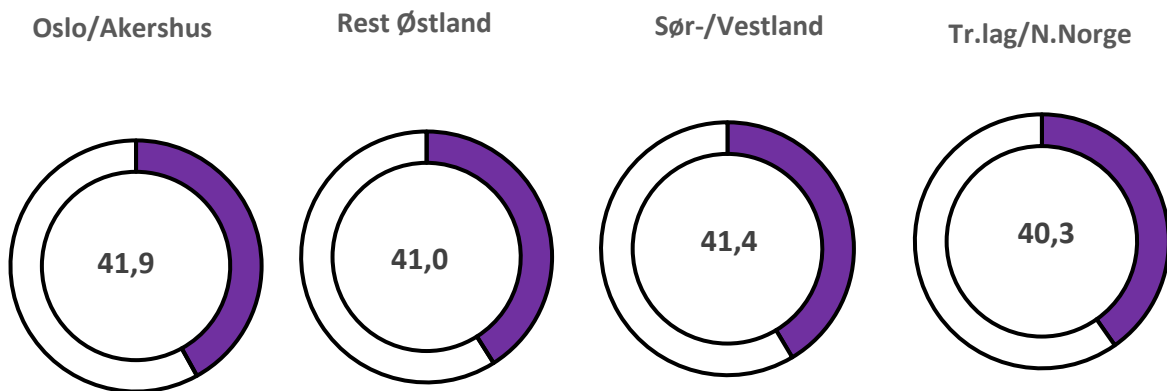
Figur 4.42: Andel kvinner og menn med 0-5 rette på spørsmål om pensjon

Figur 4.43 illustrerer forskjellen i andel riktige svar blant kvinner og menn, og forskjellen er signifikant og på nesten 11 prosentpoeng.

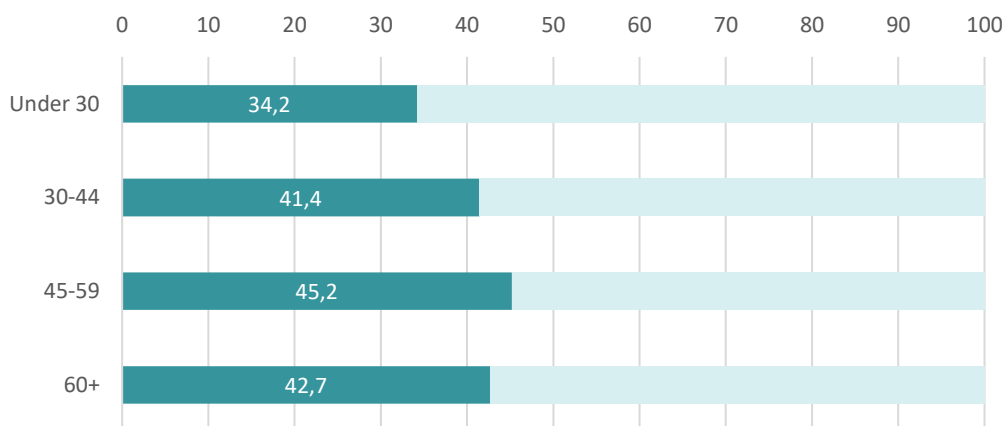
Figur 4.43: Gjennomsnittlig prosent riktig svar for menn og kvinner på spørsmål om pensjon.

Figur 4.44 viser at det er små forskjeller mellom regioner når det gjelder kunnskap om pensjon, og ingen av forskjellene er signifikante.

Figur 4.44: Gjennomsnittlig andel riktige svar på spørsmål om pensjon i ulike regioner

Figur 4.45 viser at det er store forskjeller i kunnskap om pensjon mellom ulike aldersgrupper, og igjen er det den yngste aldersgruppen som har signifikant lavere kunnskap enn de øvrige aldersgrupper. Det kan kanskje forklares med at denne aldersgruppen har lengst igjen til pensjonsalderen og dermed ikke har tenkt på pensjonssparing enda. Det er aldersgruppen 45-59 år som har høyest kunnskap.

Figur 4.45: Prosentvis gjennomsnittlig riktige svar på spørsmål om pensjon i ulike aldersgrupper

Spørsmålene om pensjon og planlegging er ikke ideelle, siden ett av spørsmålene lett kan misforstås og fordi ett av spørsmålene handler om helseforsikring, og ikke pensjon. Dette er også spørsmål som bør endres ved en videreutvikling av spørreskjemaet. Men spørsmålene er like vanskelige eller irrelevante for alle respondenter, så dette kan ikke forklare hvorfor kvinner og de yngste respondentene får lavere antall rette enn eldre mannlige respondenter. Det lavere kunnskapsnivået blant de unge voksne kan skyldes at de ikke tenker på pensjonssparing enda, mens det er vanskeligere å finne en god grunn til at kvinner har lavere kunnskap enn pensjon enn menn.

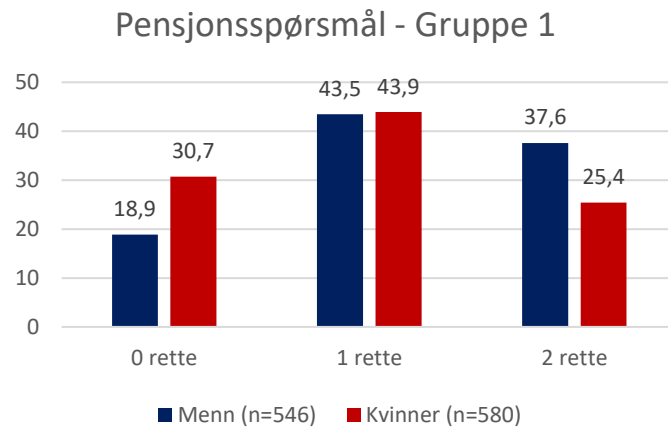
2022-undersøkelsen

I 2022 ble to av spørsmålene fra kategorien Pensjon og planlegging inkludert i undersøkelsen: spørsmålene 2 og 3 (se tabell 4.6). Under halvparten svarer riktig på spørsmålet om skatt på pensjon vs. arbeidsinntekt (spørsmål 2), og her er det ikke kjønnsforskjeller i Gruppe 1 (kunne svare «vet ikke»). Når «vet ikke» alternativet fjernes, ser det ut til at det er flere kvinner enn menn som vet at det er litt lavere skatt på pensjon enn på arbeidsinntekt. Når det kommer til spørsmålet om utviklingen i finansielle markeder påvirker verdiutviklingen til pensjonsfond derimot, er kjønnsforskjellen stor i mennenes favør. Den var på hele 24,2 prosentpoeng i gruppen som fikk anledning til å svare «vet ikke» (Gruppe 1), mens den var på 10,5 prosentpoeng i gruppen som ikke fikk dette svaralternativet (Gruppe 2).

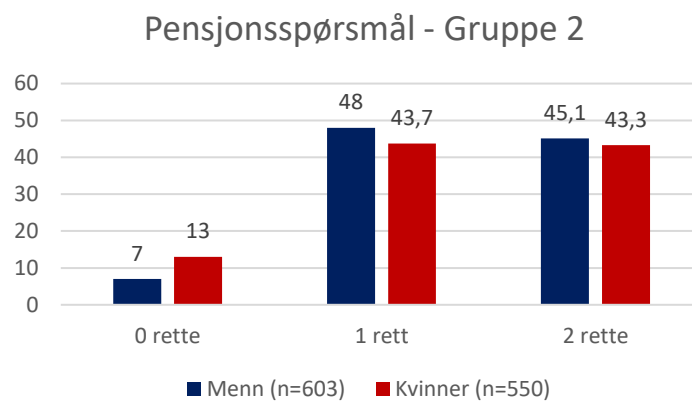
	Antall riktige svar gruppe 1		Antall riktige svar gruppe 2	
	Menn (N=546)	Kvinner (N=580)	Menn (N=603)	Kvinner (N=550)
Pensjonsspm 2	45,6	45,9	53,0	55,5
Pensjonsspm 3	73,1	48,9	85,2	74,7

Tabell 4.6: Antall riktige svar på kredittspørsmål for hhv. kvinner og menn med og uten mulighet til å svare «jeg vet ikke».

Figurene 4.46a og 4.46b viser hvordan fjerning av «vet ikke» alternativet reduserer kjønnsforskjellene. I Gruppe 2 er det nesten like mange menn som kvinner som har rett på begge spørsmålene, mens det var en stor kjønnsforskjell i Gruppe 1.

Figur 4.46a: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på pensjonsspørsmålene (Gruppe 1)

Figur 4.46b: Andel menn og kvinner med 0-5 rette på pensjonsspørsmålene (Gruppe 2)

Oppsummering

Gjennomgangen av svarene på de 50 spørsmålene som ble stilt i 2018-undersøkelsen viser at mange nordmenn behersker finansielle begreper og forstår forhold som påvirker pris og vilkår for finansielle produkter. Det er imidlertid noen grupper som skiller seg ut som mindre kunnskapsrike, og som dermed er mer sårbare i møtet med finansmarkedet. Kvinner har signifikant lavere score enn menn for alle de ti temaene i undersøkelsen. Kjønnsforskjellene er

minst for tema som betaling og bankkonti og størst for tema som handler om investeringer og sparing. Lavere kunnskapsnivå blant kvinner enn menn når det gjelder finans er et vanlig funn også i internasjonale undersøkelser.

Gjennomgangen av de 50 kunnskapsspørsmålene viser at det er noen små regionale forskjeller i kunnskap for noen temaer. Respondenter fra Oslo/Akershus har signifikant høyere kunnskap enn respondenter fra resten av Østlandet for temaene rente, inflasjon, boliglån, investeringer og sparing. For de to sistnevnte temaene har også respondenter fra Sør-Vestlandet høyere kunnskap enn de fra Østlandet utenfor Oslo og Akershus.

Undersøkelsen viser også at det er unge voksne i alderen 18-30 år som har lavest kunnskapsnivå mens det er aldersgruppen 45-60 som har høyest kunnskapsnivå for nesten alle de ti temaene. Unntaket er for temaet betaling der den eldste aldersgruppen (de over 60) hadde lavest kunnskapsnivå. Funnene tyder på at vi tilegner oss kunnskap ettersom vi får mer erfaring med finansielle produkter. Dette vil vi typisk finne i land der det er lite økonomiopplæring i grunnskolen, siden økonomikunnskap vil være noe den enkelte må tilegne seg selv. Når økonomiopplæring i skolen er liten, vil mange unge være sårbare i møtet med det finansielle markedet. Det er spesielt bekymringsverdig at unge voksne nordmenn kan markant mindre enn andre om boliglån og lån siden de er i en alder der det er aktuelt å ta opp slike lån.

I 2022-undersøkelsen ble 25 av kunnskapsspørsmålene tatt med, og undersøkelsen bekrefter funnene fra 2018-undersøkelsen: Lavt utdannende, kvinner og unge voksne har lavere kunnskapsnivå enn de med høyere utdanning, menn og eldre aldersgrupper. I 2022-undersøkelsen ble det også gjennomført et lite eksperiment for å undersøke om det kan være kjønnsforskjeller i selvtillit og troen på egen kunnskap som skaper de store kjønnsforskjellene i antall riktige svar på spørsmål om finansielle begreper. En viktig grunn til de observerte kjønnsforskjellene er kvinners større tilbøyelighet til å svare «vet ikke», og ved å fjerne dette svaralternativet må respondentene velge ett av de foreslåtte svarene. Undersøkelsen viser at kjønnsforskjellene i antall riktige svar blir redusert når «vet ikke»-alternativet fjernes. Utfordringen med å tolke denne nedgangen som støtte for at kjønnsforskjellene skyldes ulikheter i selvtillit fremfor kunnskap, er at det er så få svaralternativer å velge blant. De fleste spørsmål har tre svaralternativer, mens noen kun har to og ett har fire. Det betyr at henholdsvis 1/3, 1/2 eller 1/4 av de som ville svart «vet-ikke», kan forventes å velge riktig svar selv om de hadde gjettet og valgt et svaralternativ tilfeldig. For mange kan «vet ikke» være det reelle svaret. I den nederlandske studien som inspirerte dette eksperimentet (Bucher-Koenen, Alessie, Lusardi og van Rooij, 2021) ble det estimert at omtrent 1/3 av kjønnsforskjellene i finansiell kunnskap skyldes lavere selvtillit hos kvinner, mens resten skyldes ulikheter i kunnskap. Det er vanskelig å gi et tilsvarende estimat for denne undersøkelsen. Når «vet ikke» alternativet fjernes øker både andel rette og andel gale svar for både kvinner og menn. Det er imidlertid stor variasjon mellom spørsmålene i forhold til om det er andel rette eller gale svar som øker mest.

Undersøkelsene viste også at det kan være utfordrende å utvikle en indeks for finansiell kunnskap som vil være relevant på tvers av land og over tid. For det første kan det være at finansielle tjenester varierer fra land til land, og dermed kan spørsmål som omhandler et spesifikt produkt være mer relevant i ett land enn i et annet. I den opprinnelige indeksen på 50 spørsmål handlet åtte spørsmål om obligasjoner. Generelt kan nordmenn lite om obligasjoner fordi det ikke er vanlig for privatpersoner å investere i slike instrumenter, og

disse spørsmålene fikk dermed en høy andel vet-ikke-svar. Disse spørsmålene er ikke relevante for å måle finansiell kunnskap blant privatpersoner i Norge. For det andre vil noen forhold i finansmarkedet endre seg over tid, slik som betalingsmidler eller reguleringer. I 2018-undersøkelsen var det noen spørsmål som omhandler betalingsmetoder som unge i liten grad har erfaring med (sjekk) og som det er tvilsomt de noen gang vil bruke som betalingsmiddel. Dette kan være en mulig årsak til at de unge fikk færre riktige svar enn eldre aldersgrupper for spørsmål om betaling og bankkonto. Riktig svar på spørsmål som omhandler skatt eller regler knyttet til finansprodukter kan også endres over tid eller være ulike på tvers av land. Slike spørsmål bør unngås dersom en ønsker å kunne sammenligne resultater over tid eller mellom land.

5. Finansiell kunnskap og atferd

I denne delen av rapporten vil sammenheng mellom nivå på finansiell kunnskap og ulike typer atferd bli belyst. I første del ser vi på ulike indikatorer for finansiell sårbarhet og ser på sammenhengen mellom finansiell sårbarhet og kunnskap. I andre del blir forholdet mellom finansiell atferd og investeringsatferd belyst. Her er det spesielt investeringer i aksjer og aksjefond som studeres.

Finansiell sårbarhet

I begge undersøkelsene ble det stilt spørsmål om buffersparing, gjeldsopptak og andre indikatorer som kan si noe om finansiell sårbarhet. Disse er oppsummert i tabellene 5.1 (sparing).

Sparebuffer

De to første spørsmålene i tabell 5.1 handler om sparebuffer og nivået på sparing. En sparebuffer er viktig for å kunne håndtere uforutsette utgifter, og mangel på en sparebuffer vil gjøre en husholdning finansielt sårbar. Det første spørsmålet var et enkelt spørsmål om respondenten hadde en tilstrekkelig buffer til å dekke utgifter i tre måneder dersom de ble syke eller mistet jobben. Tallene tyder på at det er flere som har sparepenger som kan dekke utgifter i 3 måneder ved inntektsbortfall ved inngangen av 2022 enn i 2018. Mens det var nesten 27 prosent som oppga at de ikke hadde en slik buffer i 2018, var det 21,5 prosent som svarte det samme i begynnelsen av 2022.

	2018 Andel svar	2022 Andel svar
Har du satt til side penger slik at du kan dekke dine utgifter i 3 måneder dersom du blir syk eller mister jobben?		
Ja	67,4	70,8
Nei	26,8	21,5
Vet ikke/foretrekker ikke å svare	5,8	7,7
Hvilket av følgende alternativer beskriver best forholdet mellom din totale sparing og din inntekt?		
-Jeg har mindre enn 3 ganger min månedslønn i oppsparte midler	26,7	22,0
-Jeg har mellom 3-6 ganger min månedslønn i oppsparte midler	21,1	22,6
-Jeg har 6-12 ganger min månedslønn i oppsparte midler	16,6	17,7
-Jeg har 1-5 ganger min årsinntekt i oppsparte midler	16,2	19,2
-Jeg har mer enn 5 ganger min årsinntekt i oppsparte midler	4,7	6,1
-Vet ikke/foretrekker ikke å svare	14,6	12,4

Tabell 5.1: Finansiell buffer og sparenivå i henholdsvis 2018 og 2022

Det andre spørsmålet handler om forholdet mellom inntekt og sparing. Også svarene på dette spørsmålet tyder på at flere har spart gjennom koronaepidemien. Det er færre som oppgir å

ha mindre enn tre ganger sin månedslønn i oppsparte midler i 2022 enn i 2018, mens det er en økning for alle de andre kategoriene som betyr et høyere sparenivå. Dette er i tråd med analyser gjort av SSB (2021) som viser at nordmenn økte sparingen i koronapandemien.

Dersom vi sammenligner tallene om sparing relativt til inntekt fra denne undersøkelsen med undersøkelsen fra Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) (Poppe og Kempson, 2022) «Dyrtid under oppseiling II» som ble utført i juni 2022, ser vi at svarene er ulike. Det er flere som oppgir å ha mindre enn seks månedslønner i sparing i denne 2022-undersøkelsen enn i SIFOs undersøkelse. Dette skyldes antakelig ulik måte å rapportere resultater på. Også i SIFOs undersøkelse blir respondentene bedt om å angi hvor mye sparepenger i termer av antall månedsinntekter de har, men svarkategoriene er annerledes. I SIFOs undersøkelse kunne respondentene velge mellom «Ingen», «0-1 måned», «mellom 1-3 måneder», «mellom 4-6 måneder», «mellom 7-12 måneder» og «mer enn 12 måneder». I SIFO-undersøkelsen i juni 2022, valgte 60 prosent en av de fire første kategoriene som tilsvarer «jeg har mindre enn 3 ganger min månedslønn i oppsparte midler» og «jeg har mellom 3-6 ganger min månedslønn i oppsparte midler» (se tabell 5.1). I denne undersøkelsen fra februar 2022 er det 44,6 prosent som angir at de har opptil 6 måneders inntekt i total sparing. Forskjellen kan delvis forklares ved at SIFO-undersøkelsen ikke inkluderte respondentene som har latt være å svare på spørsmålet i frekvensfordelingene. Uansett viser begge undersøkelsene at mange husholdninger er sårbare dersom de får uforutsette utgifter, fordi de har en lav sparebuffer. Over 20 prosent har mindre enn tre ganger sin månedslønn i buffer.

Lån og gjeld

Tabell 5.2 viser at andelen som har brukt forbrukslån eller kredittkort (der det er betalt renter på kredittkortgjelden) for å betale for forbrugsgoder, ble redusert mellom datainnsamlingen i 2018 and i 2022. Dette stemmer med tall fra Gjeldsregisteret, som viser at samlet usikret gjeld blant nordmenn gikk betydelig ned i perioden 2019-2021 (Finanstilsynet, 2022b). Dette kan ha sammenheng med innføring av gjeldsregisteret og strengere krav til utlånspraksis for forbrukslån fra og med 2019 (Norges Bank, 2022). Norges Bank mener at utlånsforskriften har begrenset oppbyggingen av sårbarhet blant husholdningene, og resultatene presentert i tabell 5.2 støtter dette. Det er en nedgang fra 21,5 prosent til 15,1 prosent i andelen som sier de har brukt kreditt eller forbrukslån til å kjøpe forbruksvarer. Dersom vi sammenligner svarene blant de som svarer på spørsmålet om størrelsen på forbruksgjelden, ser det ut til at lånebeløpene har blitt mindre. Unntaket er at det er en marginal økning blant dem som sier de har mer enn fem ganger årsinntekten i forbrukslån.

I 2022 spurte vi også om størrelsen på boliggjeld i forhold til inntekt. Det store flertallet av de som sier de har boliggjeld, har mindre enn fire ganger årlig bruttoinntekt i lån. Det er en liten gruppe som har fem eller seks ganger årlig bruttoinntekt i boliggjeld, og mange av disse kan være sårbare når rentenivået stiger.

	2018 Andel svar	2022 Andel svar
Har du i løpet av de siste 5 år brukt kreditt/ forbrukslån/ avbetaling til å kjøpe forbrugsgoder som møbler, bil, elektroniske produkter? (Dersom du har brukt kredittkort og betalt ved forfall, skal det ikke regnes med her)		
Ja	21,5	15,1
Nei	75,4	82,1
Vet ikke/foretrekker ikke å svare	3,1	2,8
Du har svart at du har forbrukslån og/ eller rentebærende kredittkortgjeld. Hva er summen av disse og andre kortsiktige lån du har (ikke regn med boliglån eller studielån).		
Mindre enn 3 ganger min månedlige nettoinntekt	13,8	5,4
Mellom 3-6 ganger min månedlige nettoinntekt	4,3	2,3
Mellom 6-12 ganger min månedlige nettoinntekt	2,0	0,7
Mellom 1-5 ganger min årsinntekt	2,3	0,4
Over 5 ganger min årsinntekt	0,5	1,2
Vet ikke/foretrekker ikke å svare	8,3	1,0
Ikke relevant (har ikke kortsiktig gjeld)	68,7	90,1
Dersom du tenker på boligen du/din husstand bor i, hvor stort er lånet på denne boligen i forhold til husstandens brutto årsinntekt (dvs årsinntekt før skatt)?		
En ganger årlig bruttoinntekt eller mindre		14,4
To ganger årlig bruttoinntekt		16,4
Tre ganger årlig bruttoinntekt		12,3
Fire ganger årlig bruttoinntekt		5,5
Fem ganger årlig bruttoinntekt		3,2
Seks ganger årlig bruttoinntekt eller mer		1,5
Ikke relevant/Vet ikke/foretrekker ikke å svare		46,8

Tabell 5.2: Bruk av kreditt og nivå på boliggjeld i 2018 og 2022

Betalingsproblemer

Tabell 5.3 viser at det er små forskjeller i andelen som sa det er vanskelig å betale alle regninger og ha nok penger til nødvendige utgifter mellom de to målingene i henholdsvis 2018 og 2022. Det er en liten nedgang i andelen som sier at det er veldig vanskelig å betale alle regninger, og en tilsvarende liten nedgang i andelen som sa det ikke var vanskelig i det hele tatt. Forskjellene er små, og kan skyldes tilfeldige variasjoner. Men 5-6 prosent av respondentene sier at det er vanskelig å betale regninger, og dette er i tråd med resultatene fra SIFO-undersøkelsen (Poppe og Kempson, 2022) som viste at 4 prosent av husholdningene sier de har et konstant problem med å betale regninger og overholde låneforpliktelser.

Respondentene ble også bedt om å gi en vurdering av sin generelle privatøkonomiske situasjon på en skala fra 1 (Det er grunn til å bekymre seg) til 10 (Jeg er fornøyd). Også her er det små endringer mellom de to målingene, og gjennomsnittlig score er tilnærmet lik. Det er færre som gir sin egen privatøkonomi score 10 i 2022 enn i 2018, men andelen som sier det er grunn til å bekymre seg har ikke økt. Poppe og Kempson (2022) karakteriserte 5% av norske

husholdninger som «ille ute» (dvs 130 000 husholdninger). Det stemmer godt med funnene i denne undersøkelsen, dersom vi definerer de som har svart 1 eller 2 på spørsmålet om privatøkonomisk situasjon som «ille ute». Vi finner imidlertid ikke at det har vært en økning i andelen husholdninger som uttrykker at det er grunn til å bekymre seg mellom 2018 og 2022. Dette kan ha endret seg etter datainnsamlingen i februar 2022 på bakgrunn av flere rentehevinger og høy inflasjon.

	2018 Andel svar	2022 Andel svar
Hvor vanskelig er det for deg i en vanlig måned å betale alle regninger og ha nok penger til nødvendige utgifter?		
Veldig vanskelig	1,9	1,2
Vanskelig	4,0	4,1
Litt vanskelig	15,8	17,2
Ikke vanskelig i det hele tatt	74,6	73,4
Vet ikke/foretrekker ikke å svare	3,8	4,0
Når du tenker på din generelle privatøkonomiske situasjon (dvs inntekter, gjeld, sparing osv), er du fornøyd eller har du grunn til å bekymre deg?	Gjennom-snitt: 7,48	Gjennom-snitt: 7,42
1. Det er grunn til å bekymre seg	3,3	3,3
2	1,7	1,5
3	3,7	4,1
4	5,4	5,7
5	7,8	7,7
6	8,7	9,1
7	12,5	11,4
8	12,4	14,4
9	6,2	7,7
10. Jeg er fornøyd	35,2	32,2
Vet ikke/foretrekker ikke å svare	2,9	2,9

Tabell 5.3: Vurdering av egen økonomisk situasjon i 2018 og 2022

Finansiell sårbarhet og finansiell kunnskap

Resultatene som ble presentert over, viser at det er noen husholdninger som er finansielt sårbare, selv om de fleste husholdninger i Norge tilsynelatende har en robust økonomi og kan håndtere uforutsette utgifter eller et midlertidig inntektsbortfall. I dette avsnittet undersøkes i hvilken grad finansiell kunnskap er relevant for å forklare hvorfor noen er sårbare. Dette gjøres ved å analysere sammenheng mellom flere variabler under ett. Det er ønskelig å kontrollere for faktorer som inntekt og utdanningsnivå som også vil kunne forklare hvorfor noen husholdninger er sårbare. I tabell 5.4 vises resultater fra logistisk regresjonsanalyse der betydningen av finansiell kunnskap er testet. Analysen brukes her for å predikere sannsynligheten for ikke å være finansielt sårbar, og faktorene inntekt, alder, utdanningsnivå og kjønn er inkludert som kontrollvariabler.

Kolonnene 2-4 i tabell 5.4 inneholder resultater av flere binomiale logistiske regresjonsanalyser. Logistisk regresjon er en statistisk metode som brukes til å analysere sammenhengen mellom en eller flere uavhengige variabler og en binær avhengig variabel. Den binære avhengige variabelen for resultatene rapportert i kolonne 2, har en av følgende to verdier: At respondenten har en buffer så hen kan klare seg i tre måneder i tilfelle arbeidsledighet eller sykdom (1) eller at hen ikke har det (0). Logistisk regresjon gir en sannsynlighetsfordeling av den avhengige variabelen basert på verdien av de uavhengige variablene. Denne sannsynlighetsfordelingen brukes til å forutsi sannsynligheten for at respondenten har en buffer for minst 3 måneders utgifter (1) for en gitt kombinasjon av verdier av de uavhengige variablene oppgitt i kolonne 1. I kolonne 3 er den avhengige variabelen om respondenten har hatt problemer med å betale regninger i løpet av de siste 12 måneder (1) eller ikke (0). I kolonne fire er den avhengige variabelen om respondenten oppgir at de ikke har hatt betalingsproblemer de siste tre år (1) eller ikke (0).

	Buffer>3 mnd utgifter	Vanskelig å betale regninger	Ingen betalingsproblemer siste 3 år	Egen-vurdering av økonomisk situasjon
	B	B	B	Beta
Kjønn Mann=1	,033	,014	-,137	-,036
Alder (i forhold til gruppen 18-30)				
30-44	-,046	,140	,282	-,051
45-59	,386**	-,235	,543**	,036
60+	1,958**	-1,620*	,1,964**	,276**
Utdanning (i forhold til grunnskole)				
Videregåendeutd./fagutd.	,127	,079	-,035	,047
UoH utdanning1-3 år	,141	,013	,071	,063
UoH utdanning 4- år	,138	-,205	,278	,046
Inntekt	,092**	-,245**	,206**	,259**
Finansiell kunnskap	,038**	-,026**	,043**	,073 **
Konstant	-1,074**	-,025**	,312**	
Nagelkerke R2	,182	,181	,218	
Tilpasset R2				,171
N	1981	2089	2089	2051

Tabell 5.4: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap og ulike indikatorer for finansiell sårbarhet. (2018-undersøkelsen)

Forutsetningene for å kunne bruke logistisk regresjon ble testet ved den såkalte Hosmer Lemeshow-testen (Hosmer & Lemeshow, 1980) som brukes for å evaluere hvor godt en logistisk regresjonsmodell passer til dataene som brukes i analysen. Denne viser at det ikke er en signifikant forskjell mellom den faktiske og forventede frekvensen av de uavhengige variablene for alle analysene, og det kan tolkes som at modellene er tilpasset dataene.

I kolonne 5 i tabell 5.4 rapporteres resultater av en multippel regresjonsanalyse for å teste i hvilken grad de uavhengige variablene i kolonne 1 kan predikere verdien av egenvurdering av økonomisk situasjon. Den avhengige variabelen er svaret på spørsmålet «Når du tenker på din generelle privatøkonomiske situasjon (dvs inntekter, gjeld, sparing osv), er du fornøyd eller har du grunn til å bekymre deg?» der svaret ble gitt på en 10-punkts skala. Jo lavere verdi, jo mer bekymringsfull er respondentens økonomiske situasjon, og jo høyere verdi, jo mer fornøyd er respondenten med situasjonen.

Resultatene av analysene viser at finansiell kunnskap er assosiert med noen av indikatorene for finansiell sårbarhet. De med høyere kunnskap er mindre sårbare.

3 måneders buffer

Kolonne 2 i tabell 5.4 viser resultater av en binomial logistisk regresjon med sannsynlighet for at en respondent har en buffer (Buffer =1) som er stor nok til å dekke tre måneders utgifter som avhengig variabel (svarte ja på spørsmålet: «Har du satt til side penger slik at du kan dekke dine utgifter i 3 måneder dersom du blir syk eller mister jobben?»). Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(9) = 279,82$, $p < ,001$) og den forklarer 18,2 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å ha en tre-måneders buffer. 569 av 1981 respondenter sa at de ikke hadde en buffer tilsvarende tre måneders utgifter, og modellen klassifiserte 101 (17,8 %) av disse korrekt. Det betyr at det er flere variabler enn de som er med i modellen kan forklare lav buffer, siden mye av variansen i den avhengige variabelen fortsatt er uforklart. Tre av de inkluderte uavhengige variablene var signifikante. Sannsynligheten for at Buffer=1 er høyere for respondenter eldre enn 45 år (sammenlignet med aldersgruppen 18-30), høyere blant de med høyere inntekt og høyere blant de med høyere finansiell kunnskap.

Betalingsproblemer en typisk måned

Kolonne 3 i tabell 5.4 viser resultater av en binomial logistisk regresjon med sannsynlighet for at en respondent har problemer med å betale regninger eller utgifter i en typisk måned (Problemer =1) som avhengig variabel (d.v.s. svarte veldig vanskelig, vanskelig eller litt vanskelig på spørsmålet «Hvor vanskelig er det for deg i en vanlig måned å betale alle regninger og ha nok penger til nødvendige utgifter?»). Regresjonsmodellen er statistisk signifikant ($\chi^2(9) = 260,245$, $p < ,001$) og den forklarer 18,1 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å ha problemer med å betale regninger og utgifter. 450 av 2089 respondenter sa at de hadde problemer med å betale utgifter/regninger, og modellen klassifiserte 28 (6,1 %) av disse korrekt. Også her er det tre variabler som er signifikante: alder, inntekt og finansiell kunnskap. Sannsynligheten for å ha problemer med å betale utgifter/regninger er lavere blant de som er eldre enn 60 år sammenlignet med de under 30, lavere blant de med høyere inntekt og lavere blant de med høyere finansiell kunnskap.

Betalingsproblemer siste 3 år

Kolonne 4 i tabell 5.4 viser resultater av en binomial logistisk regresjon med sannsynlighet for at en respondent ikke har hatt problemer med å møte økonomiske forpliktelser de siste tre år (Ingen betalingsproblemer =1) som avhengig variabel. Regresjonsmodellen er statistisk signifikant ($\chi^2(9) = 329,583$, $p < ,001$) og den forklarer 21,9 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for ikke å ha hatt betalingsproblemer de siste tre år. 491 av 2089 respondenter indikerte at de hadde hatt problemer med å betale utgifter/regninger, og modellen

klassifiserte 101 (20,5% %) av disse korrekt. Også her er det tre variabler som er signifikante: alder, inntekt og finansiell kunnskap. Sannsynligheten for at en ikke har hatt betalingsproblemer øker med høyere alder, høyere inntekt og høyere finansiell kunnskap.

Økonomisk situasjon

Resultatet av analysen av egenvurdering av økonomisk situasjon finnes i kolonne 5 i tabell 5.4. Alder, inntekt og finansiell kunnskap er statistisk signifikante prediktorer av finansiell situasjon $F(9,2041)=47,92$, $p<.001$. De standardiserte beta-koeffisientene rapportert i kolonne 5 kan brukes til å vurdere hvilke av de uavhengige variablene som har størst betydning for å forklare variasjonen i den avhengige variabelen. Her er det inntekt som har størst påvirkning på respondentens vurdering av egen økonomisk situasjon. Finansiell kunnskap har også en positiv relasjon til økonomisk situasjon, men den er betraktelig mindre enn inntekt.

Disse analysene av indikatorene for finansiell sårbarhet viser at det er en sammenheng mellom finansiell kunnskap og finansiell sårbarhet. De med lavere kunnskap er mer tilbøyelige til å ha betalingsproblemer, ha en liten sparebuffer og og/eller være bekymret for egen finansiell situasjon. En tverrsnittstudie er ikke egnet til å trekke konklusjoner om årsakssammenheng mellom disse variablene, men det er ikke usannsynlig at høyere kunnskap gjør at en er i bedre stand til å planlegge og forvalte egen privatøkonomi på en bedre måte. Finansiell sårbarhet ble ikke funnet relatert til kjønn eller utdanningsnivå, men aldersgruppe og inntektsnivå er viktige forklaringsvariabler. Eldre og de med høy inntekt er, som en kan forvente, mindre sårbare. Alder kan her fange opp variasjon i formue, som ikke er målt i undersøkelsen. Eldre har ofte høyere formue enn yngre, og det vil påvirke både sårbarhet og tilfredshet med egen privatøkonomi.

De fire modellenes forklaringskraft er ikke så høye, og det viser at det er flere faktorer enn inntekt og finansiell kunnskap som påvirker grad av sårbarhet. Vi har ikke tatt med utgifter (f.eks. størrelse på boliglån i forhold til inntekt), antall forsørgere eller antall barn i husholdningen i modellen, og disse faktorene vil også ha stor betydning for sårbarhet. I tillegg er ikke kunnskap om finans en tilstrekkelig forutsetning for å ta gode økonomiske valg. Tidshorisont, holdninger og selvkontroll kan også være faktorer som spiller inn i tillegg til kunnskap.

2022-undersøkelsen

En tilsvarende analyse ble gjort med bruk av 2022-dataene. Her kan vi også teste om finansiell mestringstro er assosiert med finansiell sårbarhet. Gruppe1 (kunne svare «vet ikke») og Gruppe 2 (kunne ikke svare «vet ikke») ble analysert sammen, og det er tatt med en dummyvariabel for å kontrollere for eventuelle forskjeller mellom de to gruppene. I hver av de to gruppene ble den standardiserte verdien for kunnskap beregnet, og disse ble slått sammen til en felles kunnskapsvariabel.

Tabell 5.5 viser resultatene av tre analyser. Kolonne 2 i tabell 5.5 viser resultater av en binomial logistisk regresjon med sannsynlighet for at en respondent har en buffer som er stor nok til å dekke tre måneders utgifter, som avhengig variabel. Funnene er litt annerledes enn resultatene fra 2018. Først finner vi en effekt av kjønn som viser at det er høyere sannsynlighet for at respondenten har en buffer dersom hen er en kvinne. Vi finner som i

2018 at respondenter i aldersgruppen over 60 år har høyere sannsynlighet for å ha en buffer enn de under 30 år, men vi finner ikke en signifikant høyere sannsynlighet for de andre aldersgruppene. Som i 2018 finner vi ikke en effekt av utdanningsnivå, men vi finner at høyere inntekt er positivt assosiert med en buffer. Vi finner den samme positive relasjonen mellom det å ha en buffer og finansiell kunnskap. I tillegg finner vi at finansiell mestringstro har en positiv relasjon med buffersparing. Modellen har høyere forklaringskraft enn i 2018, og den forklarer 27 prosent av variasjonen i buffersparing. Inkludering av finansiell mestringstro økte forklart varians fra 18 til 27 prosent.

Kolonne tre i tabell 5.5 viser resultatene av analyse av sannsynlighet for at en respondent ikke har vanskeligheter med å betale regninger eller utgifter en typisk måned. Her finner vi at aldersgruppen 30-44 år har høyere sannsynlighet for å rapportere om vanskeligheter enn aldersgruppen 18-30, mens aldersgruppen over 60 år har lavere sannsynlighet. Høyere inntekt er relatert til lavere sannsynlighet for å ha vanskeligheter med å betale regninger, og det samme har høyere finansiell kunnskap og finansiell mestringstro. Også denne modellen har bedre forklaringskraft enn tilsvarende analyse av problemer med regningsbetaling i 2018. Inkludering av finansiell mestringstro i modellen økte forklart varians fra 21,9 til 33,1 prosent.

	Buffer>3 mnd utgifter	Vanskelig å betale regninger	Egenvurdering av økonomisk situasjon
	B	B	Beta
Kjønn Mann=1	-,463**	,026	-,081**
Alder (i forhold til gruppen 18-30)			
30-44	-,007	,581**	-,105**
45-59	-,064	,246	-,054
60+	1,119**	-1,027**	,121**
Utdanning (i forhold til grunnskole)			
Videregående utd./fagutdanning	-,149	-,143	,039
UoH utdanning 1-3 år	,057	-,238	,055
UoH utdanning 4- år	,119	-,587	,042
Inntekt	,090**	-,188**	,192**
Finansiell kunnskap	,363**	-,257**	,025
Finansiell mestringstro	,771**	-,919**	,481**
Gruppe1=1	,011	,115	,029
Konstant	-3,276**	4,252**	
Nagelkerke R2	0,270	0,331	
Tilpasset R2			,366
N	1827	1827	1801

Tabell 5.5: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap, finansiell mestringstro og ulike indikatorer for finansiell sårbarhet. (2022-undersøkelsen)

Den siste kolonnen i tabell 5.5 viser analyse av egenvurdering av økonomisk situasjon. Også her finner vi nå at kjønn er en signifikant forklaringsvariabel, og kvinner er mindre bekymret for sin økonomiske situasjon enn menn. Aldersgruppen 30-44 er mindre fornøyd med sin økonomiske situasjon enn aldersgruppen 18-30 år, mens aldersgruppen over 50 år er mer

fornøyd. Høyere inntekt henger sammen med en mer positiv vurdering av egen økonomiske situasjon, og det gjør også en høyere finansiell mestringstro. I denne analysen var finansiell kunnskap ikke en signifikant forklaringsvariabel. Inkludering av finansiell mestringstro i modellen øker forklart varians fra 17,5 prosent til 36,9 prosent.

I tillegg til at analysene fra 2022 viser at det er en sammenheng mellom finansiell kunnskap og finansiell sårbarhet, finner vi også at finansiell mestringstro er relatert til sårbarhet. Selv om denne studien ikke er egnet til å si noe om årsakssammenhenger, er det ikke usannsynlig å tenke at det er finansiell kunnskap og finansiell mestringstro som reduserer sannsynligheten for finansiell sårbarhet. Opplæring i personlig økonomi bør derfor ikke bare fokusere på læring av finansielle begreper, men også på trening som viser hvordan kunnskapen kan anvendes i praksis.

Investeringsatferd

I begge undersøkelsene (2018 og 2022) ble respondentene spurt om hva slags sparemåter som var aktuelle for dem.

Spørsmålet var: *Nå kommer noen spørsmål om investering av penger i finansielle produkter. Er noen av følgende produkter aktuelle for deg?*

Tabell 5.6 oppsummerer alternativene det ble spurt om i hver av undersøkelsene og andelen som svarte at investeringsmåten er aktuelle for dem (hver respondent kunne velge flere av alternativene). Andelene er basert på hele utvalget, og ikke kun de som svarte ja eller nei.

Dersom vi ser på andelen menn og kvinner som har sagt de ulike investeringsalternativene er aktuelle, ser vi at menn i større grad enn kvinner vurderer finansielle investeringer som innebærer risiko som mer aktuelle for seg. Det er signifikant flere menn enn kvinner som svarer at aksjefond, aksjer, sertifikater og pengemarkedsfond, verdipapirfond, obligasjonsfond, kryptovaluta og folkefinansiering som relevante. Kvinner sier i større grad enn menn at sparekonto/høyrentekonto er en aktuell investeringsform, mens investering i verdifulle gjenstander vurderes relativt likt av menn og kvinner.

For noen av investeringsformene var andelen «vet ikke» relativt høy. For eksempel i 2022 svarte hele 29,3 prosent «vet ikke» til spørsmålet om sertifikater eller pengemarkedsfond var relevant for dem. For de andre alternativene var andel vet-ikke svar henholdsvis 4,2 prosent for sparekonto, 10,5 prosent for aksjefond, 13,7 prosent for aksjer, 10,8 prosent for smykker, juveler og andre verdifulle gjenstander, 10,2 prosent for kryptovaluta, og 19,0 prosent for folkefinansiering. Antall vet-ikke-svar kan være en indikator på i hvilken grad folk kjenner til ulike investeringsalternativer. Spesielt sertifikater, pengemarkedsfond og folkefinansiering kan synes å være ukjent for mange, slik at de ikke tar stilling til om de er aktuelle for dem. I 2018 svarte 18,3 prosent «vet ikke» til spørsmålet om obligasjonsfond.

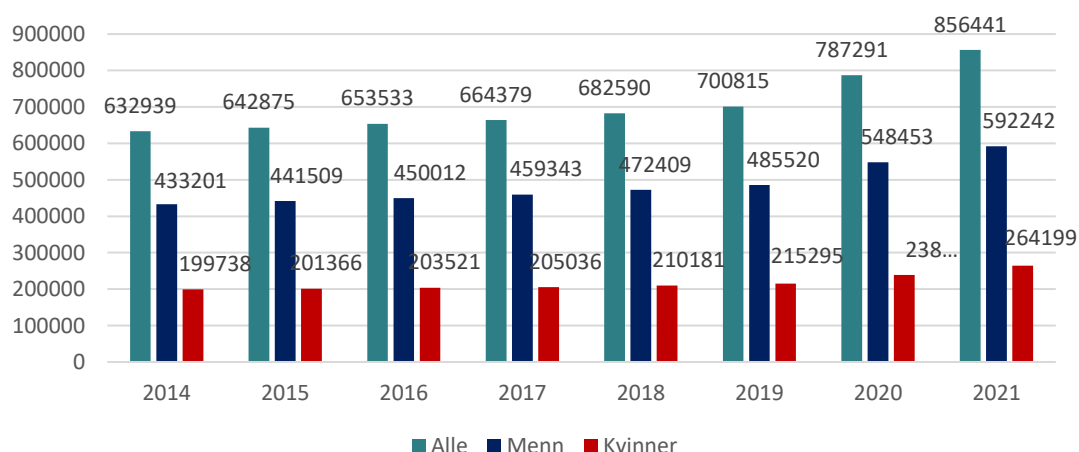
Er noen av følgende investeringsprodukter aktuelle for deg?

Aktuelle sparealternativer

	2018 Andel ja Alle	2022 Andel ja Alle	2018 Andel ja Menn	2018 Andel ja Kvinner	2022 Andel ja Menn	2022 Andel ja Kvinner
Sparekonto/Høyrentekonto	82,5	82,7	78,5	86,7	78,7	86,8
Aksjefond	40,4	60,0	49,3	31,3	65,1	54,8
Aksjer	29,3	43,2	39,8	18,6	51,1	35,0
Sertifikater /pengemarkedsfond	5,0	10,0	6,6	3,3	13,6	6,3
Obligasjonsfond	10,4		13,3	7,5		
Smykker, juveler, kunst og andre verdifulle eiendeler	10,2	15,0	10,3	10,1	14,0	12,2
Kryptovaluta	(utelatt)	9,7	(utelatt)		12,9	6,5
Folkefinansiering/ crowdfunding	(utelatt)	9,4	(utelatt)		12,8	5,8

Tabell 5.6: Oversikt over aktuelle investeringsalternativer, totalt og for henholdsvis menn og kvinner i 2018 og 2022

En sammenligning av svarene mellom de to undersøkelsene i 2018 og 2022 viser en sterk vekst i andelen som ser på alternativer til sparekonto/høyrentekonto som aktuelle for dem. Mens andelen som sier at sparekonto er aktuelt er stabilt høyt, er det vekst i andelen som sier at aksjefond, aksjer, sertifikater og smykker/kunst er aktuelle investeringsformer. Dette er i tråd med utviklingen i antall privatpersoner som faktisk eier aksjer (AksjeNorge, 2022). Mens antall nordmenn som eide aksjer var relativt stabilt i perioden 2013-2018, økte dette sterkt i perioden 2019-2022.

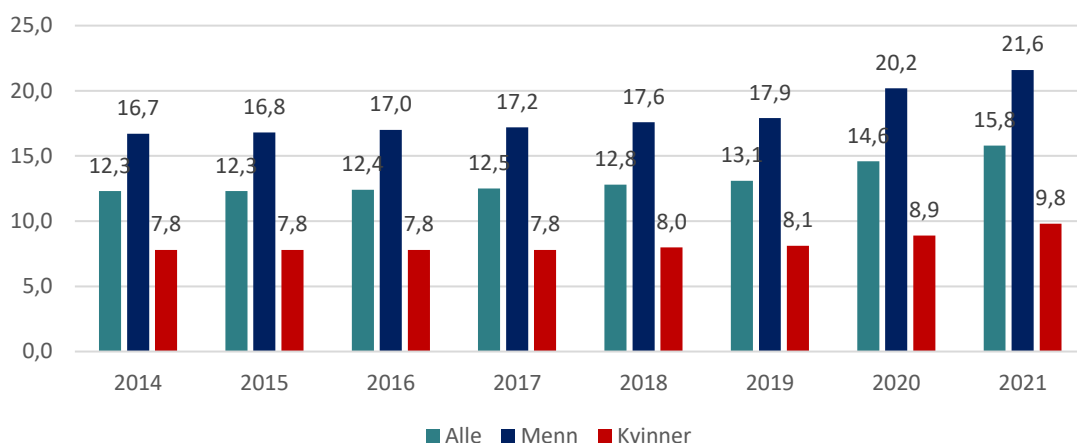
Figur 5.1 Utvikling i antall menn og kvinner som eier aksjer (basert på tall fra SSB, 2022).

Kilde: <https://www.ssb.no/statbank/table/11290/>

Den mest sannsynlige årsaken til denne økningen, er det lave rentenivået i Norge i perioden mellom målingene. Sparing på bankkonto har for de fleste gitt negativ realavkastning. Figur 5.1 er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) og viser utviklingen i antall nordmenn som

eide aksjer i perioden 2014-2021 i tillegg til å vise samme tall for henholdsvis menn og kvinner. I perioden 2014-2019 økte antall aksjeeiere med knappe 68 000, mens økningen fra 2019-2021 var på nesten 156 000.

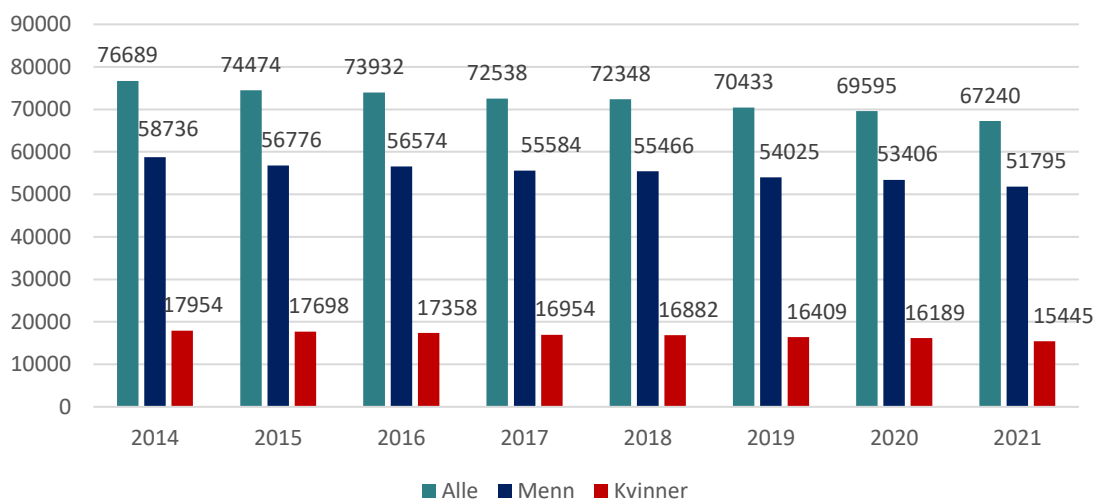
Tabell 5.6 viser også at det har vært en større økning blant kvinner enn menn i andelen som ser på aksjer og aksjefond som relevante, og kjønnsforskjellen i interessen for disse investeringsalternativene er reduserte i perioden. Dette gjenspeiles imidlertid ikke i faktisk eierskap av aksjer. Figur 5.1 viser at fra 2014 til 2021 økte antall menn som sto som eier av aksjer med i underkant av 160 000, og det meste av økningen (120 000 personer) kom i perioden 2018-2021. For kvinner var tilsvarende tall 65 000 for hele perioden, mens økningen i antall aksjeeiere var på i overkant av 54000 for perioden 2018-2021. Det er altså en markant økning i antall kvinner som eier aksjer, men økningen i antall nye aksjeinvestorer er likevel større blant mennene. Figur 5.2 viser den samme utviklingen der antall aksjeeiere er uttrykt som prosentandel av befolkningen. Andelen kvinnelige aksjeeiere økte med to prosentpoeng mens andelen mannlige aksjeeiere økte med 4,9 prosentpoeng i perioden 2014-2021.

Figur 5.2 Utvikling i prosentandel av befolkningen som eide aksjer (basert på tall fra SSB, 2022). Kilde: <https://www.ssb.no/statbank/table/11290/>

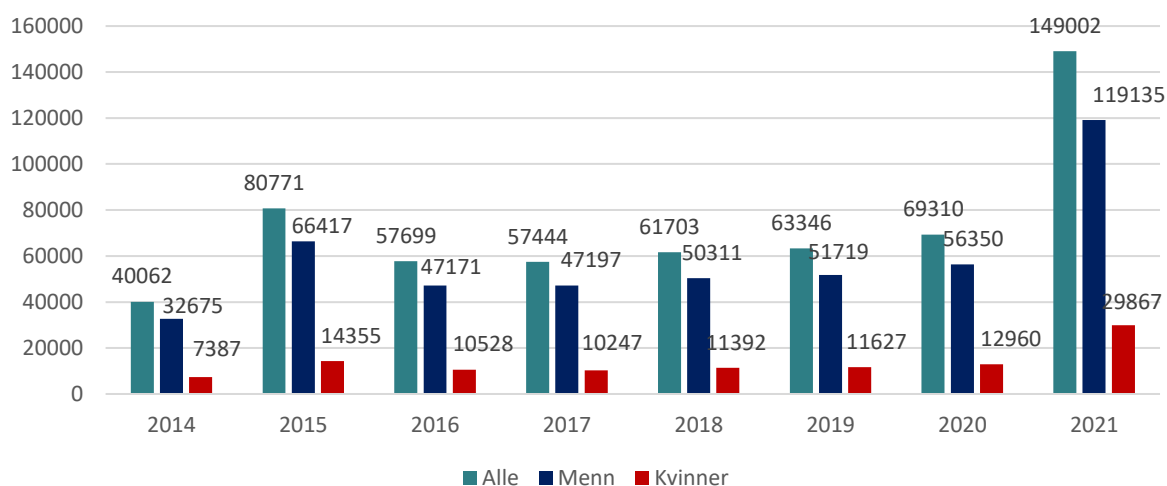
På tross av egne kampanjer rettet mot kvinner for å oppmuntre til investering i aksjemarkedet de siste årene¹², har kjønnsforskjellen mellom kvinner og menn når det gjelder eierskap i aksjer økt. Det er flere kvinner som eier aksjer nå en tidligere, men veksten har vært større blant menn. Konsekvensene av dette ser vi i figurene 5.3 og 5.4. Figur 5.3 viser utvikling i pålydende verdi av aksjene, og menns formue i aksjer er mer enn tre ganger større enn kvinners aksjeformue.

¹² Se for eksempel DnBs kampanje huninvesterer: <https://huninvesterer.no/> eller AksjeNorges facebookgruppe AksjeJentene

Figur 5.3 Utvikling av pålydende verdi av aksjer eid av personer i Norge (tall i tusen) Kilde: <https://www.ssb.no/statbank/table/11290/>

Figur 5.4 viser store forskjeller i utbetalt utbytte til henholdsvis menn og kvinner, som er en av flere årsaker til kjønnsforskjeller i gjennomsnittsinntekt i Norge. Kvinners lavere gjennomsnittlig inntekt skyldes delvis at de har lavere finansinntekter enn menn.

Figur 5.4 Utvikling i utbetalt utbytte av aksjer eid av personer i Norge (tall i tusen) Kilde: <https://www.ssb.no/statbank/table/11290/>

Kunnskap om aksjer og aksjefond

I 2022-undersøkelsen ble det stilt mange spørsmål om kunnskap om aksjer og aksjefond¹³ og om årsaker til en ikke har investert i aksjer og fond og hva som eventuelt skal til for at det skal bli aktuelt. I utvalget oppgir 46,8 prosent at de eier aksjefondsandeler, 51,4 prosent av mennene og 42,1 prosent av kvinnene. Denne kjønnsforskjellen i eierskap er i tråd med svarene på spørsmålet om aksjefond er en aktuelt investeringsalternativ (se tabell 6.1). Det er flere menn enn kvinner som både ser på kjøp av aksjefond som aktuelt (65,1 prosent av mennene og 54,8 prosent av kvinnene) og som faktisk har kjøpt andeler (51,4 prosent av mennene og 42,1 prosent av kvinnene). Det samme mønsteret finner vi for aksjer. 36 prosent av mennene oppgir at de eier aksjer, mens kun 18,3 prosent av kvinnene gjør det¹⁴. 37,1 prosent av mennene og 58,7 prosent av kvinnene oppgir at de aldri har eid aksjer i et børsnotert selskap.

Aksjefond

Hele utvalget ble spurt om hvor god kunnskap de selv vurderer de har om ulike sider ved kjøp og eierskap av aksjefond. Svarene ble gitt ved bruk av en 5-punkts skala der 1= liten kjennskap og 5=god kjennskap. I tabell 5.7 oppgis gjennomsnittlig score for henholdsvis menn og kvinner. For alle spørsmålene vurderte kvinnene sin kunnskap som signifikant lavere enn det mennene gjorde.

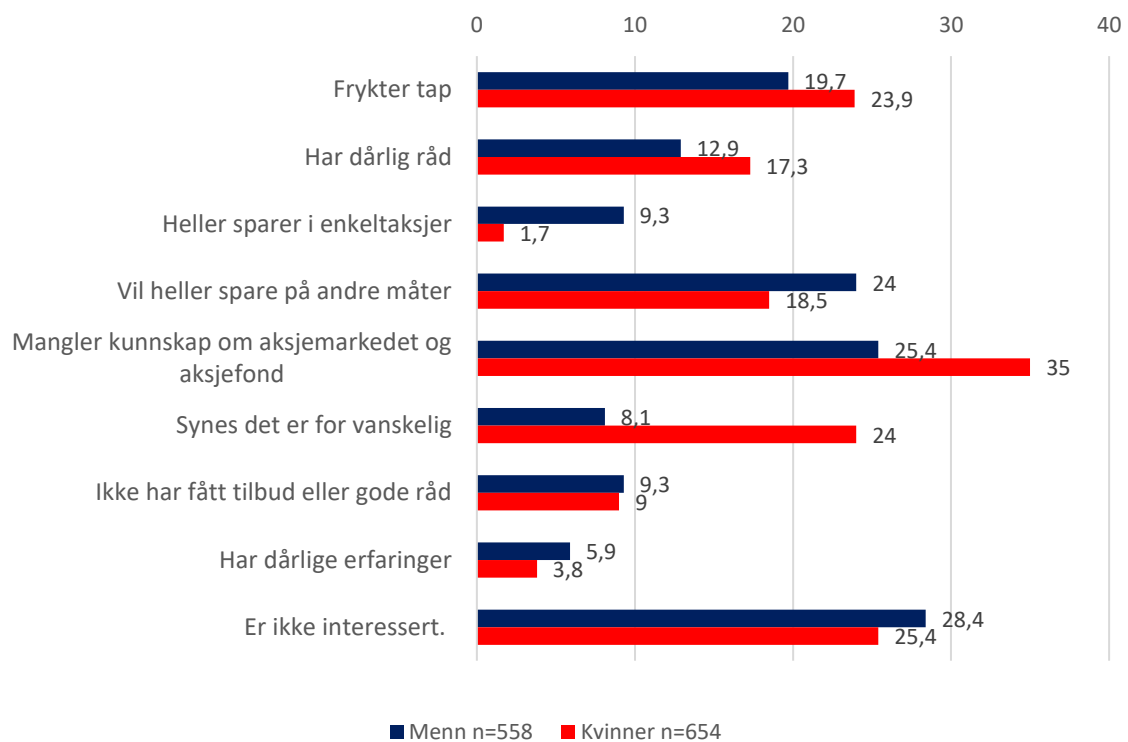
Hvor god kjennskap har du til følgende faktorer knyttet til aksjefond?		
	Menn	Kvinner
Hvordan man handler aksjefond	3,02	2,22
Hva som påvirker pris på aksjefond	2,75	1,95
Hvor du kan få relevant og pålitelig informasjon	2,74	2,14
Risiko forbundet med aksjefond	2,95	2,17
Avkastning på aksjefond	2,85	2,07
Meglere som tilbyr handel i aksjefond i Norge	2,58	1,84

Tabell 5.7: Gjennomsnittlig score for kjennskap til ulike faktorer knyttet til aksjefondsinvesteringer for henholdsvis menn og kvinner (2022-undersøkelsen)

¹³ Spørsmålene om aksjer ble opprinnelig utviklet av AksjeNorge og brukt i deres undersøkelser om kunnskap om aksjer. Spørsmålene var også med i kartleggingen av finansiell kompetanse i Norge i 2015 (se <https://aksjenorge.no/wp-content/uploads/2016/04/Rapport-Resultater-fra-OECDs-kartlegging-av-Finansiell-Kompetanse-i-Norge-ved-AksjeNorge.pdf>). I denne undersøkelsen er disse spørsmålene om kunnskap om aksjeinvesteringer tatt med, i tillegg til at lignende spørsmål om aksjefond er inkludert.

¹⁴ Disse tallene for andel aksjeeiere avviker fra figur 5.2 fordi alle aldersgrupper er med i SSB sine tall, mens denne undersøkelsen er begrenset til personer over 18 år.

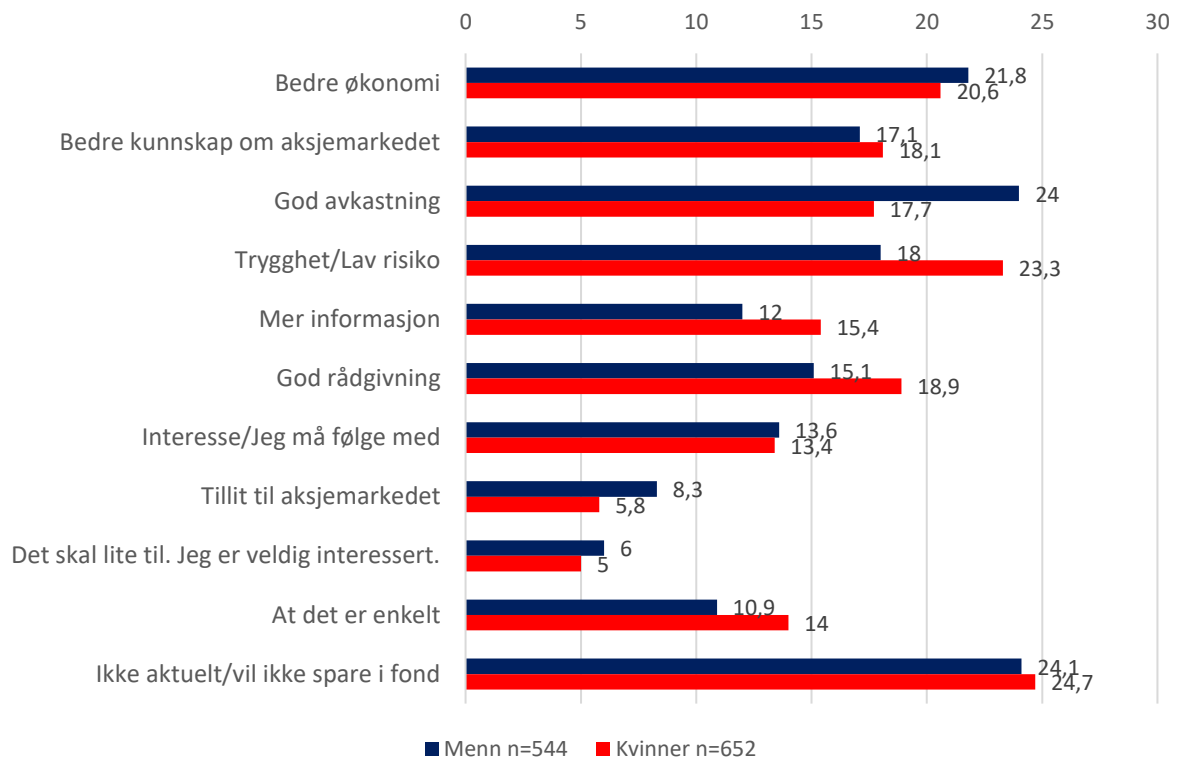
De respondentene som ikke eide aksjefond ble spurt om de viktigste årsakene til at de ikke eier aksjefondsandeler. Resultatene er oppsummert i figur 5.5. En viktig årsak for omtrent en fjerdedel av de som ikke har aksjefond, er at de ikke er interesserte. Noen få respondenter har oppgitt andre grunner enn de som ble nevnt som svaralternativer, og de kan muligens forklare hvorfor mange sier de ikke er interesserte. Her går høy alder og kort tidshorisont for investeringer igjen som forklaring. Andre oppgir at de synes gebyrer forbundet med fondsforvaltning er for høye og uttrykker mistillit til meglere og banker. Noen sier også at de ikke har penger til overs som kan brukes til investeringer. Ellers er manglende kunnskap om aksjemarkedet og aksjefond viktige årsaker både blant menn og kvinner, og dette er den viktigste årsaken blant kvinner. Blant kvinner er det også flere som svarer at de synes det er for vanskelig og at de frykter tap. Relativt mange menn svarer også at de frykter tap, men blant menn er det mer vanlig å oppgi at de heller vil spare på andre måter eller at de heller sparer i enkeltaksjer.

Figur 5.5 Viktigste årsaker til ikke å eie aksjefondsandeler (prosentvis andel blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eier andeler)

De som ikke eide aksjefond, ble også spurt om hva som skal til for at de skal spare i aksjefond. Respondentene kunne velge opp til tre alternativer. Figur 5.6 viser hvor stor andel av henholdsvis menn og kvinner som ikke eide aksjefond i 2022, som valgte de ulike svaralternativene. Nesten en fjerdedel av de som ikke eier aksjefond i dag, sier det ikke er aktuelt, og at de ikke ønsker å spare i fond. Blant kvinner er bedre økonomi og lavere risiko faktorer som kan gjøre dem interessert i å kjøpe aksjefond. Relativt mange oppgir også bedre kunnskap, mer informasjon og god rådgivning som faktorer som kan øke interessen. Blant menn er det bedre økonomi og god avkastning som er de viktigste faktorene som kan øke

interessen for å kjøpe fond. Også blant menn er bedre kunnskap og lav risiko viktige faktorer. Kjønnsforskjellene er størst når det gjelder å oppgi lav risiko og god avkastning som faktorer som vil øke interessen for å eie aksjefond. Flere kvinner enn menn oppga lavere risiko som en faktor som kan bidra til at de vil investere i aksjefond, mens god avkastning oftere ble oppgitt som en faktor blant menn. Blant de som oppga en grunn i kommentarfeltet, var lavere forvaltningshonorarer en gjenganger.

Figur 5.6: Forhold som kan øke sannsynlighet for investering i aksjefond. Andel svar blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eide aksjefond (2022-undersøkelsen).

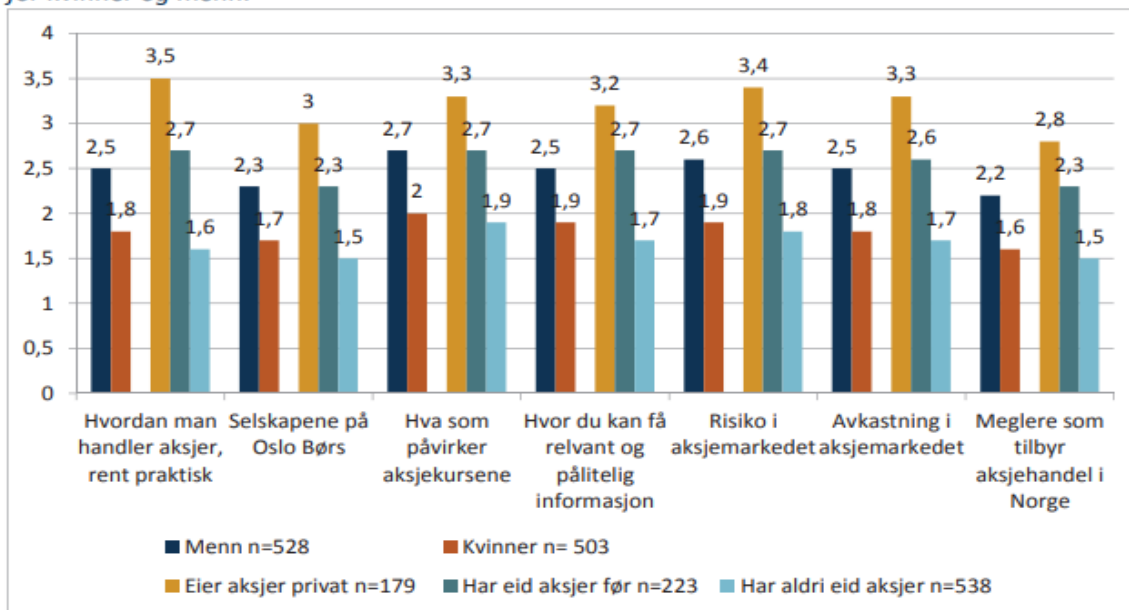
Aksjer

Spørsmålene om kunnskap om investering i aksjer ble også stilt i en undersøkelse gjennomført av AksjeNorge i 2015 (AksjeNorge, 2015). Den undersøkelsen omfattet 1031 respondenter og ble også samlet inn fra et representativt utvalg av den norske voksne befolkning av TNS Gallup. Figur 5.7 er hentet fra rapporten til AksjeNorge fra 2015 (2015, side 15). Den viser at menn rangerte egen kunnskap høyere enn kvinner, noe som er naturlig ettersom flere menn investerer i aksjer. Det er de som eier aksjer som har høyest kunnskap, mens de som aldri har eid aksjer har lavest.

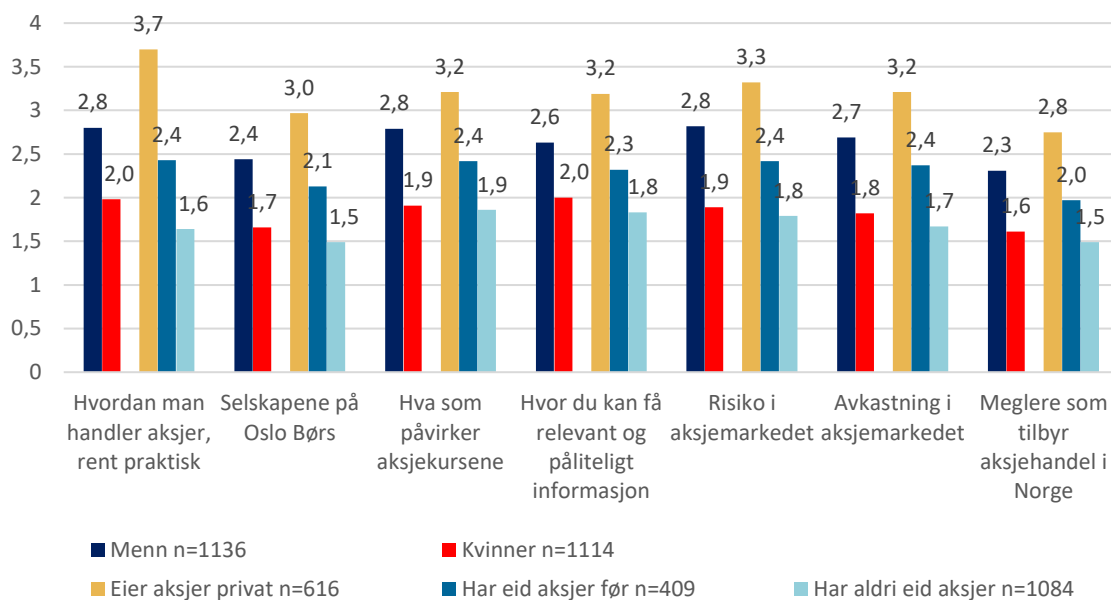
Dersom vi sammenligner resultatene fra 2015 med svarene på de samme spørsmålene i 2022 (Figur 5.8), er mønsteret likt. Menn rangerer egen kunnskap høyere enn kvinner, og de som faktisk eier aksjer har høyest kunnskap, mens de som ikke eier aksjer har lavest. En sammenligning av figurene 5.7 og 5.8 viser at til tross for at andelen i befolkning som eier

aksjer har gått opp mellom 2015 og 2022, har ikke kunnskapsnivået om aksjer økt mye. Den største økningen finner vi for kunnskap om hvordan man handler aksjer rent praktisk

Egnevaluering av kunnskap om aksjer og aksjemarkedet, for de som eier/har eid aksjer, og for kvinner og menn.

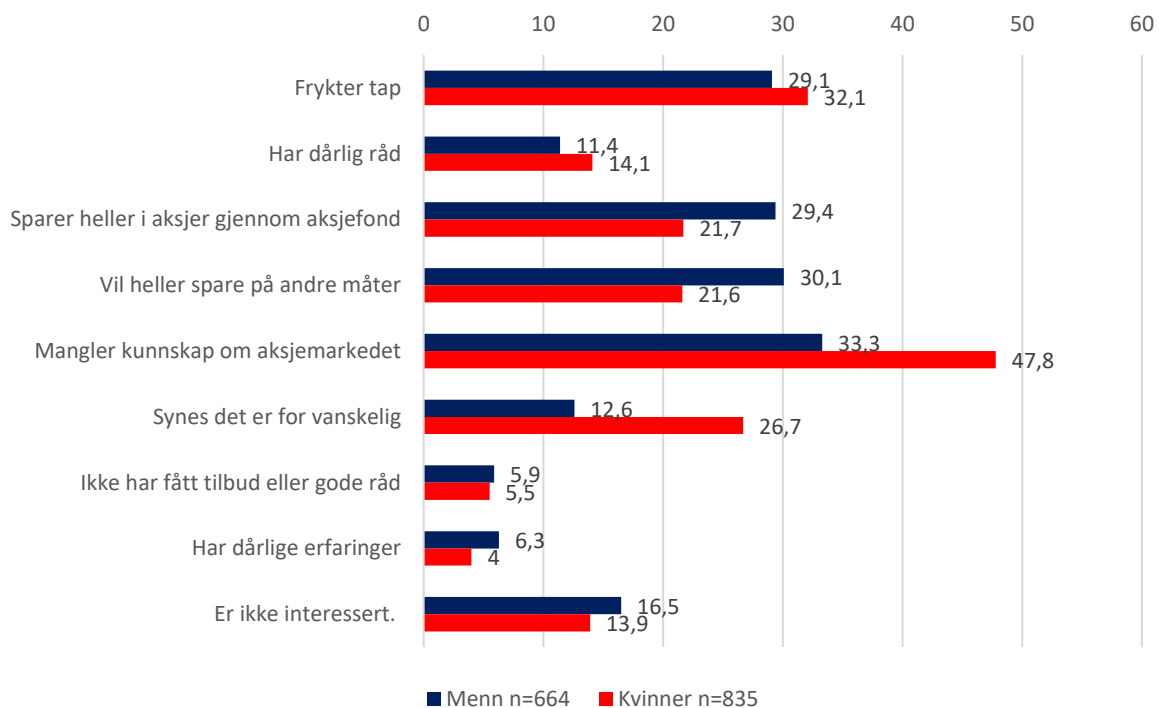
Figur 5.7 Gjennomsnittlig score for kjennskap til ulike faktorer knyttet til aksjainvesteringer i 2015

Figur 5.8 Gjennomsnittlig score for kjennskap til ulike faktorer knyttet til aksjainvesteringer i 2022

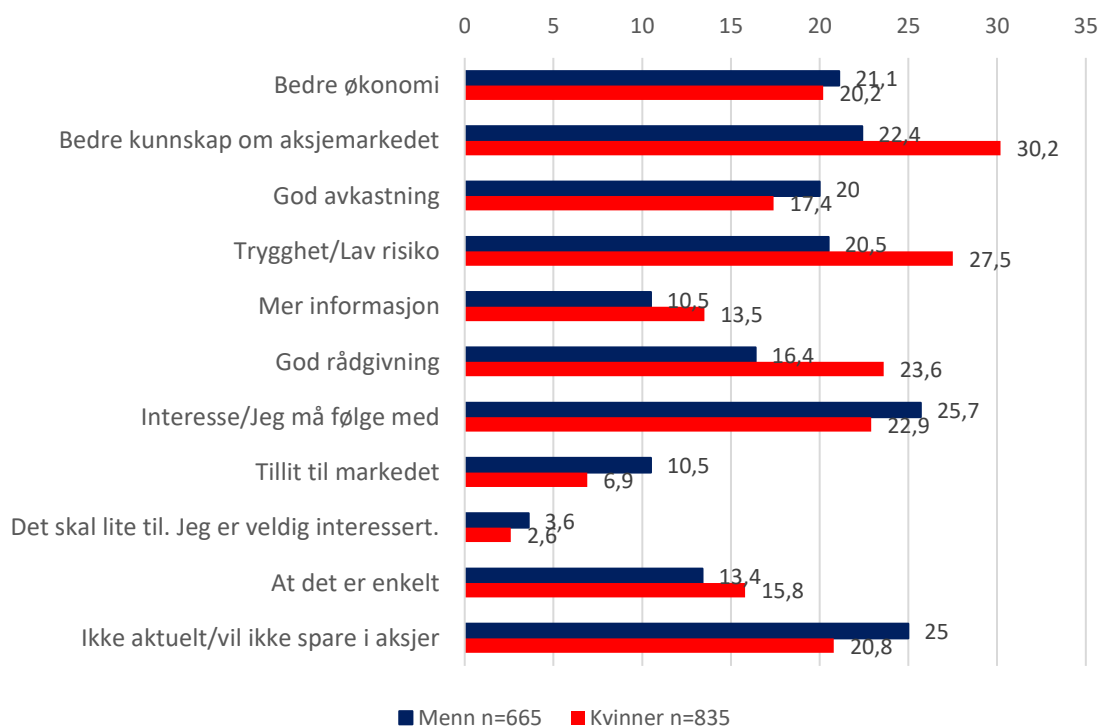
Blant de som sier at de har eid aksjer tidligere (men ikke eier i dag), er egevalueringen av egen kunnskap lavere for all spørsmålene. For de som eier aksjer, er det også tilnærmet like resultater i 2015 og 2022, bortsett fra en liten økning for kunnskap om hvordan man handler aksjer rent praktisk. Kvinnens score for de ulike kunnskapsspørsmålene er like i de to målingene, med unntak av en liten økning i kunnskap i hvordan man handler aksjer. Menn oppgir litt høyere kunnskap om hvordan man handler aksjer og om risiko og avkastning i aksjemarkedet i 2022 sammenlignet med 2018. Endringene er imidlertid svært små, med en økning på kun 0,2 på skalaen fra 1-5.

I 2022 svarte 36 prosent av mennene og 18,3 prosent av kvinnene at de eide aksjer som privatpersoner. I tillegg oppgir 3,7 prosent av mennene og 2,9 prosent av kvinnene at de eier aksjer gjennom et AS eller eget selskap. 37,1 prosent av mennene og 58,7 prosent av kvinnene sier at de aldri har eid aksjer. De som ikke eier aksjer privat eller gjennom eget selskap, ble spurt om hvorfor de ikke gjør det og kunne velge opptil tre av de oppgitte svaralternativene. Figur 5.9 viser hva henholdsvis kvinner og menn oppga som de viktigste årsakene. Blant kvinnene oppgir nesten halvparten at de mangler kunnskap om aksjemarkedet. Kvinner oppgir også at de frykter tap og at de synes det er for vanskelig som viktige årsaker til at de ikke eier aksjer. Dette er også viktige årsaker blant menn, men det er relativt store kjønnsforskjeller både i andelen som sier de mangler kunnskap og de som synes det er for vanskelig. Menn oppgir oftere enn kvinner at de heller investerer på andre måter.

Figur 5.9: Viktigste årsaker til ikke å eie aksjer (prosentvis andel blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eier andeler)

Figur 5.10 viser svar på spørsmålet «Hva skal til for at du skal kjøpe eller spare i aksjer» av henholdsvis menn og kvinner som ikke eide aksjer da de svare på undersøkelsen. Hver respondent kunne velge opp til tre viktige grunner. Svarene er relativt like svarene som ble gitt til samme spørsmål om aksjefond. Omtrent 25 prosent av mennene og 20 prosent av kvinnene oppgir at det ikke er aktuelt og at de ikke vil spare i aksjer. Rundt 20 prosent av både kvinner og menn sier de trenger en bedre økonomi før aksjekjøp vil være aktuelt. De viktigste faktorene som vil kunne bidra til kjøp av aksjer er mer kunnskap om aksjemarkedet, lavere risiko, større interesse og god rådgivning. De største kjønnsforskjellene blant de ulike alternative svarene finner vi for bedre kunnskap, lavere risiko og god rådgivning. Akkurat som for aksjefond, oppgis dette som viktige forutsetninger blant flere kvinner enn menn.

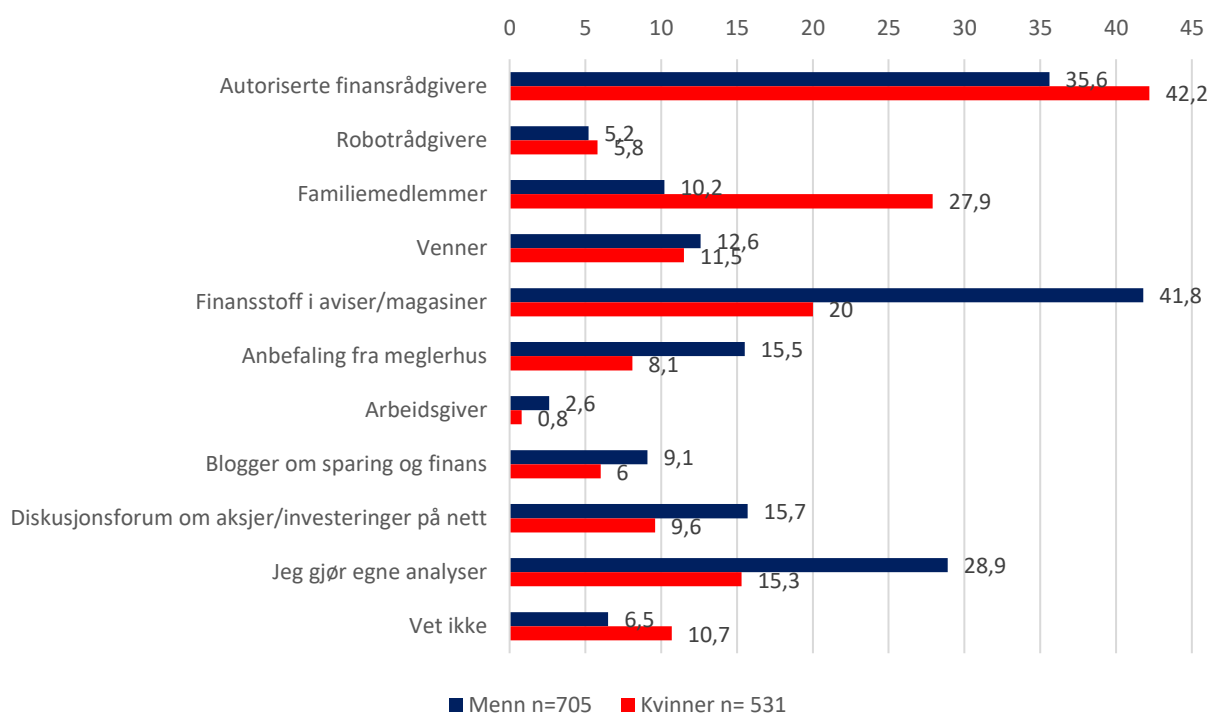

Figur 5.10: Forhold som kan øke sannsynlighet for investering i aksjer. Andel svar blant henholdsvis menn og kvinner som ikke eier aksjer i dag.

Informasjonskilder

De som oppga at de eide aksjer eller aksjefond da undersøkelsen ble gjennomført, ble spurt om hva deres viktigste informasjonskilder er når de investerer i aksjer eller aksjefond (flere svar var mulig). Figur 5.11 viser hvilke kilder mannlige og kvinnelige investorer sier er viktigst for dem. Resultatene viser relativt store forskjeller mellom kvinnelige og mannlige investorer. Mens autoriserte finansrådgivere var viktigste informasjonskilde for kvinner, er finansstoff i aviser og magasiner den viktigste for menn. Autoriserte finansrådgivere var også viktig for menn, men ikke like viktig som å lese finansstoff i massemedia. Kvinner oppgir

familiemedlemmer som sin nest viktigste informasjonskilde. En typisk trend i kildene som henholdsvis menn og kvinner oppgir er at kvinner i større grad henter informasjon fra rådgivere eller venner, mens menn i større grad bruker skriftlige kilder som finansstoff i aviser/magasiner, anbefalinger fra meglerhus og diskusjonsfora og blogger på internett. Nesten dobbelt så mange menn som kvinner oppgir at de gjør egne analyser. Disse kjønnsforskjellene i informasjonskilder kan være et resultat av kjønnsforskjeller i finansiell kunnskap. Det er naturlig at lavere kunnskap om finans øker behovet for rådgivning.

Figur 5.11: Viktigste informasjonskilde ved investering i aksjer eller aksjefond. Andel svar blant henholdsvis menn og kvinner som eier aksjer eller fond

Finansiell kunnskap og investeringsatferd

Figurene 5.7 og 5.8 viser at de som eier aksjer vet mer om aksjemarkedet enn de som ikke eier aksjer. I dette avsnittet vil sammenhengen mellom kunnskap og investeringsatferd bli ytterligere belyst. I tabell 5.8 sammenlignes score for ulike mål på finansiell kunnskap for de som eier aksjer og aksjefond og de som ikke gjør det. Tabellen viser gjennomsnittlig antall rette svar for alle de 25 spørsmålene som var med i 2022-undersøkelsen og for hvert av de seks finansielle temaene som inngikk i undersøkelsen (se kapittel 4 for spørsmålene som ble brukt for hvert tema). Gjennomsnitt er oppgitt for de to delutvalgene (Gruppe1 og Gruppe 2) hver for seg, og tallene viser som tidligere at vi får en høyere kunnskapsscore når muligheten til å svare «vet-ikke» tas bort.

Tabellen viser at kunnskapsnivået er relativt likt blant de som oppgir å ha aksjer og de som oppgir å eie aksjefond. Generelt var kunnskapen for alle finansielle temaer høyere blant de som eide aksjer eller fond enn de som ikke har slike eiendeler. Kjønnforskjellene i finansiell kunnskap, som ble dokumentert i kapittel 4, vises her, men tabellen viser også at forskjellen i kunnskap mellom de som eier og de som ikke eier aksjer og aksjefond, er større blant kvinner enn for menn. Dette gjelder særlig for investeringskunnskap. Dette samsvarer med svarene som ble rapportert over, der flere kvinner enn menn sier de har behov for mer kunnskap før det er aktuelt å investere i aksjer eller aksjefond.

	Har aksjer		Har ikke aksjer		Har aksjefond		Har ikke aksjefond	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Score for 25 spørsmål med «vet ikke» uten «vet ikke»	19,0 19,8	17,0 18,5	16,9 18,2	13,5 16,5	18,8 19,5	16,6 18,3	16,4 18,0	12,5 15,9
Rentekunnskap med «vet ikke» uten «vet ikke»	2,7 2,8	2,4 2,5	2,4 2,5	1,9 2,2	2,7 2,8	2,3 2,5	2,4 2,5	1,9 2,2
Investeringskunnskap med «vet ikke» uten «vet ikke»	3,4 3,6	3,1 3,2	2,9 3,2	2,1 2,7	3,4 3,6	3,0 3,2	2,8 3,1	1,7 2,4
Inflasjonskunnskap med «vet ikke» uten «vet ikke»	3,3 3,5	3,0 3,4	3,1 3,3	2,4 3,1	3,4 3,5	3,0 3,3	3,0 3,3	2,2 3,0
Boliglånskunnskap med «vet ikke» uten «vet ikke»	4,1 4,2	3,7 3,9	3,7 3,9	3,1 3,7	4,1 4,1	3,7 4,0	3,6 4,0	2,9 3,6
Kredittkunnskap med «vet ikke» uten «vet ikke»	3,8 4,0	3,5 3,7	3,5 3,6	3,0 3,4	3,8 3,9	3,4 3,6	3,4 3,6	2,9 3,3
Pensjonskunnskap med «vet ikke» uten «vet ikke»	1,3 1,5	1,2 1,4	1,2 1,4	1,0 1,3	1,3 1,5	1,2 1,4	1,1 1,3	0,9 1,2

Tabell 5.8: Kjønnforskjeller i gjennomsnittlig antall riktige svar på finanskunnskapsspørsmål for henholdsvis for eiere/ikke eiere av aksjer og aksjefond

Det er generelt lavere kjønnsforskjell i kunnskap blant aksjeeiere og aksjefondseiere enn blant de som ikke eier aksjer eller aksjefond. Dette kan skyldes at det er en større tendens til å svare «vet ikke» blant de som ikke eier aksjer/aksjefond (i gruppen som kunne svare «vet ikke»). Blant aksjeeiere var gjennomsnittlig antall vet-ikke svar 1,8, mens snittet var 4,3 blant de som ikke eier aksjer. Blant de som eide aksjefond var antall vet-ikke svar i gjennomsnitt 2,2, mens det var 4,7 blant dem som ikke eide aksjefond.

Dette er resultater fra en tverrsnittsundersøkelse, og de gir dermed ikke grunnlag for å si noe om årsak og effekt. Vi kan ikke si at mer høyere finansiell kunnskap vil føre til at flere investerer i aksjer eller aksjefond selv om det er en positiv samvariasjon mellom disse. Det er jo også tenkelig at en person som ønsker å investere, tilegner seg høyere kunnskap når en kjøper og eier aksjer eller fondsandeler.

Tabell 5.9 viser resultater fra flere regresjonsanalyser som er utført for å teste om finansiell kunnskap er assosiert med sparing- og investeringsatferd. Her er spørsmålene om aksjer og aksjefond er relevante investeringsalternativer og noen spørsmål om pensjonssparing valgt som avhengige variabler. Vi bruker de samme kontrollvariablene som analysene rapportert i tabellene 5.4. og 5.5, i tillegg til risikovillighet. Risikovillighet ble målt med spørsmålet «Når du tenker på din egen sparing/dine investeringer, hvor villig er du til å ta risiko?» Svar ble gitt ved hjelp av en 7-punkts skala der 1 = Veldig lite villig og 7=Veldig villig.

	Aktuelt med aksjer (Ja=1)	Aktuelt med aksjefond (Ja=1)	Sparer til pensjon selv (Ja=1)	Har undersøkt pensjonssparing (Ja=1)
	B	B	B	B
Kjønn Mann=1	,276*	-,219	,041	-,519**
Alder (i forhold til 18-30)				
30-44	-0,72	-0,26	,487**	-,211
45-59	-,299	-,084	,686**	-,193
60+	-,036	-,316		
Utdanning (i forhold til kun grunnskole)				
Videregående utd./fagutd.	,116	,232	,182	-,339
UoH utdanning1-3 år	,288	,392	-,012	-,015
UoH utdanning	,391	,361	-,124	-,142
Inntekt	,112**	,107**	,170**	,152**
Risikotaking	,663**	,604**	,296**	,183**
Finansiell kunnskap	,063**	,090**	-,006	,034**
Konstant	-5,542**	-5,290**	-2,328**	-1,970**
Nagelkerke R²	0,373	,379	,148	,109
N	2016	2016	1249	1215

Tabell 5.9: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap og ulike typer investeringsatferd (2018-undersøkelsen)

Tabell 5.10 viser tilsvarende analyser med data samlet inn i 2022, men med noen forskjeller. I stedet for svarene på spørsmålene om aksjefond eller aksjer er relevante plasseringsalternativer, er svarene på spørsmålene om respondenten eier aksjer eller aksjefond brukt som avhengige variabler. I disse analysene er finansiell mestringstro tatt med som forklaringsvariabel, og tilhørighet i enten Gruppe1 eller Gruppe 2 tatt med som en kontrollvariabel for å fange opp eventuelle forskjeller mellom de to gruppene.

	Eier aksjer (Ja=1)	Eier aksjefond (Ja=1)	Sparer til pensjon selv (Ja=1)	Har undersøkt pensjons- sparing (Ja=1)
	B	B	B	B
Kjønn Mann=1	,367**	-,324**	-,360*	-,257
Alder (i forhold til 18-30)				
30-44	-,627**	-,195	1,015**	,369*
45-59	-,699**	-,296	,944**	,178
60+	-,459*	-,353*		
Utdanning (i forhold til kun grunnskole)				
Videregående utd./fagutd.	-,098	,288	-,092	,265
UoH utdanning1-3 år	-,131	,259	-,140	,286
UoH utdanning 4-> år	-,189	,489	,050	,218
Inntekt	,099**	,040	,101**	,165**
Risikotaking	,594**	,603**	,465**	,279**
Finansiell kunnskap	,412**	,509**	-,108	,178*
Finansiell mestringstro	,176*	,040	,109	,077
Gruppe1=1	-,059	-,072	,186	,199
Konstant	-3,965**	-,2455**	-3,632**	-2,618**
R2	,307	,291	,199	,148
N	1803	1803	1183	1192

Tabell 5.10: Resultat av analyse av sammenheng mellom finansiell kunnskap, finansiell mestringstro og ulike typer investeringsatferd (2022-undersøkelsen)

Kolonne 2 i tabell 5.9 viser resultater av en binomial logistisk regresjon med sannsynlighet for at en respondent sier det er aktuelt for hen å investere i aksjer som avhengig variabel (aksjer =1). Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(10) = 615,829$, $p < ,001$) og den forklarer 37,3 prosent (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å vurdere aksjer som et aktuelt investeringsalternativ. 610 av 2016 respondenter svarte at aksjer er aktuelt for dem, og modellen klassifiserte 316 (51,8 %) av disse korrekt. Det er fire variabler som er signifikante: kjønn, inntekt, risikovillighet og finansiell kunnskap. Sannsynligheten for å se aksjer som en aktuell investeringsform er høyere blant menn, blant de med høyere inntekt og blant dem med høyere risikovillighet og finansiell kunnskap.

Kolonne 2 i tabell 5.10 viser resultatene av en logistisk regresjon der sannsynlighet for eierskap av aksjer er avhengig variabel. Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(12) =$

446,147, $p < ,001$) og den forklarer 30,7 prosent (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å eie aksjer. 587 av 1803 respondenter svarte at aksjer er aktuelt for dem, og modellen klassifiserte 291 (49,6 %) av disse korrekt. Det er seks variabler som er signifikante prediktorer av aksjeeierskap: Eierskap er mer sannsynlig blant menn og blant de med høyere inntekt. Det er også mer sannsynlig at de som tar høyere risiko, har høyere finansiell kunnskap og har høyere finansiell mestringstro, eier aksjer. Resultatene viser i tillegg at i dette utvalget er sannsynlighet for aksjeeierskap lavere i alle aldersgrupper enn aldersgruppen 18-30. Dette resultatet reflekterer at andelen aksjeeierskap innen de fire aldersgruppene i dette utvalget er henholdsvis 33,1 prosent (18-30 år), 31,4 prosent (30-44 år), 29,7 prosent (45-59 år) og 29,5 prosent (60+ år). I denne analysen er finansiell mestringstro positivt assosiert med aksjeeierskap, men inkludering av denne variabelen fører ikke til samme store økning i forklart varians som for analysene av finansiell sårbarhet.

Kolonne 3 i tabell 5.9 viser resultater av en binomial logistisk regresjon med sannsynlighet for at en respondent sier det er aktuelt for hen å investere i aksjefond (aksjefond =1) som avhengig variabel. Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(10) = 666,799$, $p < ,001$) og den forklarer 37,9 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å se på aksjefond som et aktuelt investeringsalternativ. 847 av 2016 respondenter sa at aksjefond er aktuelt for dem, og modellen klassifiserte 555 (65,5 %) av disse korrekt. Resultatene viser at det er de samme faktorene som predikerer relevansen av aksjefond som av aksjer, bortsett fra at kjønn ikke er en signifikant faktor. Her er det tre faktorer som er signifikante: jo høyere inntekt, risikovillighet og finansiell kunnskap, jo høyere sannsynlighet for å vurdere aksjefond som relevant.

Kolonne 3 i tabell 5.10 viser tilsvarende resultater av en regresjon med sannsynlighet for å eie aksjefond som avhengig variabel. Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(12) = 442,534$, $p < ,001$) og den forklarer 29,1 prosent (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å eie aksjefond.. 901 av 1803 respondenter sa at de eier aksjefond, og modellen klassifiserte 638 (70,8 %) av disse korrekt. Mens kjønn ikke var en signifikant prediktor for å si at aksjefond er en aktuell investeringsform, viser analysen av eierskap av aksjefond at det er høyere sannsynlighet for å eie aksjefond blant kvinner, når en kontrollerer for de andre variablene som er med i modellen. Dette til tross for at det er 42,1 prosent av kvinnene og 51,4 prosent av mennene i utvalget som sier de eier aksjefond. For aksjefond var det kun aldersgruppen 60+ som hadde signifikant lavere sannsynlighet for å eie aksjefond enn aldersgruppen 18-30. I denne analysen var ikke inntekt en signifikant prediktor, men høyere vilje til å ta finansiell risiko og høyere finansiell kunnskap er assosiert med høyere sannsynlighet for å eie aksjefond.

I kolonne 4 i tabell 5.9 vises resultater av en logistisk regresjon med «sparer til pensjon selv» som avhengig variabel. Denne analysen inkluderte ikke aldersgruppen over 60, siden flertallet av disse allerede er pensjonister. Spørsmålet var: «Sparer du til pensjon etter eget initiativ (for eksempel gjennom ordning med Individuell Pensjonssparing, frivillig innskuddspensjon o.l.)?» Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(10) = 170,406$, $p < ,001$) og den forklarer 14,8 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å spare til pensjon selv. 578 av 1249 respondenter sa at de sparer til pensjon selv, og modellen klassifiserte 242 (41,8 %) av disse korrekt. For denne type sparing er alder en signifikant prediktor: aldersgruppene over 30 år har høyere sannsynlighet for å spare selv til pensjonsalderen enn aldersgruppen 18-30. I

tillegg var høyere inntekt og høyere risikovillighet assosiert med en høyere sannsynlighet for å spare til pensjon selv, men finansiell kunnskap var ikke en signifikant prediktor for denne typen sparing.

Kolonne 4 i tabell 5.10 viser resultater av en tilsvarende analyse av sannsynlighet for å spare til pensjon på eget initiativ med bruk av data fra 2022. Regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(11) = 198,489$, $p < ,001$) og den forklarer 19,9 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å spare til pensjon selv. 544 av 1183 respondenter sa at de sparer til pensjon selv, og modellen klassifiserte 315 (57,9 %) av disse korrekt. Resultatene er like resultatene fra 2018, men noen unntak. Den samme positive relasjonen mellom alder, inntekt og risikovillighet ble funnet i 2022. I tillegg fant vi at sannsynligheten for å spare til egen pensjon er høyere for kvinner, når de andre variablene holdes konstant. Dette til tross for at andelen kvinner og menn som sier de sparer til egen pensjon er relativt lik. 39,4 prosent av kvinnene oppgir at de sparer til pensjon selv, mens 42,5% av mennene gjør det samme. Finansiell kunnskap og finansiell mestringstro ble ikke funnet relatert til egen pensjonssparing.

I den siste kolonnen i tabell 5.9 finnes resultater av en analyse av svar på spørsmålet «Har du noen gang forsøkt å finne ut hvor mye du bør spare til pensjonsalderen?» Den logistiske regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(10) = 120,407$, $p < ,001$) og den forklarer 10,9 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å ha sjekket hvor mye en bør spare. 581 respondenter sa de hadde undersøkt hvor mye de måtte spare, og modellen klassifiserte 224 av disse korrekt. Sannsynligheten for å ha sjekket er høyere for kvinner, for de med høyere inntekt og risikovillighet og blant de med høyere finansiell kunnskap.

I den siste kolonnen i tabell 5.10 rapporteres resultatene fra analyse av det samme spørsmålet om pensjonssparing basert på data fra 2022. Den logistiske regresjonsmodellen var statistisk signifikant ($\chi^2(10) = 120,407$, $p < ,001$) og den forklarer 14,8 % (Nagelkerke R^2) av variansen i sannsynlighet for å ha sjekket hvor mye en bør spare. Resultatene er, med noen få unntak, like de fra 2018: Sannsynligheten for å ha sjekket er høyere for de med høyere inntekt og risikovillighet og blant de med høyere finansiell kunnskap. I dette utvalget er det imidlertid ikke en signifikant sammenheng med kjønn, mens vi finner at det er høyere sannsynlighet for at de i aldersgruppen 30-44 har undersøkt hvor mye de bør spare til pensjon sammenlignet med aldersgruppen 18-30.

Oppsummering

I dette kapitlet har sammenheng mellom finansiell kunnskap og økonomisk atferd blitt undersøkt. Analysene er basert på to tverrsnittsundersøkelser, og det er derfor ikke grunnlag for å trekke konklusjoner om årsak og virkning. Det er likevel interessant å se at finansiell kunnskap er relatert til mange typer positiv finansiell atferd, både atferd som kan gjøre husholdninger mindre finansielt sårbare og investeringsatferd. I tillegg er det av betydning å finne at finansiell mestringstro er assosiert med noen typer positiv finansiell atferd, også når en kontrollerer for effekten av finansiell kunnskap. Dette viser at opplæringsprogram for å heve kompetansenivået i personlig økonomi ikke kun bør handle om læring av finansielle

begreper. Det er også viktig å utvikle den enkeltes tro på at en kan bruke kunnskapen i praksis.

Finansiell sårbarhet er målt med ulike spørsmål som kan gi indikasjoner på at en respondent har en sårbar økonomi. En indikator på sårbarhet er om en respondent oppgir å ha en sparebuffer som er mindre enn det som er nødvendig for å dekke tre måneders utgifter ved sykdom eller arbeidsledighet. Andre indikatorer er forholdet mellom total sparing og inntekt og en egen vurdering av egen økonomi på en skala fra 1-10. Respondentene ble også spurt om bruk av forbrukslån til betaling av forbrugsgoder, størrelsen på rentebærende forbrugsgjeld og størrelsen på boliglån i forhold til brutto årsinntekt.

Resultatene fra 2022 viser at det var en relativt stor gruppe på 20 prosent som oppgir at de ikke har en buffer som tilsvarer minst tre måneders utgifter. Det var også i overkant av 20 prosent som sa de hadde mindre enn tre ganger sin månedslønn i oppsparte midler. Omtrent 15 prosent oppga at de har brukt kreditt eller forbrukslån til å kjøpe forbrugsgoder de siste fem år. Under 10 prosent av utvalget hadde rentebærende kredittkortgjeld på tidspunktet da undersøkelsen ble gjennomført, og for de fleste av disse utgjorde denne gjelden mindre enn tre ganger månedlig nettoinntekt. Andelen som sa de hadde fire eller fem ganger årsinntekten i boliglån, var på ca 10 prosent. I overkant av fem prosent sa det vanskelig eller veldig vanskelig å betale regninger og nødvendige utgifter i en vanlig måned. På egnevalueringen av egen økonomi svarte omtrent ni prosent 1,2 eller 3 på en ti punkts skala der 1 betydde «det er grunn til å bekymre seg» og 10 stod for «Jeg er fornøyd. Svarene på disse indikatorene tyder på at en del husholdninger er finansielt sårbare og vil ha begrenset evne til å håndtere uventede negative økonomiske hendelser som store utgiftsøkninger eller inntektsreduksjon.

Det ble brukt regresjonsanalyser for å teste om det er sammenheng mellom finansiell kunnskap og finansiell sårbarhet. Disse viser at finansiell kunnskap er assosiert med positiv økonomisk atferd. Høyere finansiell kunnskap øker sannsynligheten for å ha en buffer som er større enn tre måneders utgifter. Høyere finansiell kunnskap reduserer også sannsynligheten for betalingsproblemer. Vi fant en positiv sammenheng mellom finansiell kunnskap og tilfredshet med egen økonomiske situasjon, men denne sammenhengen fant vi kun i analysen av data fra 2018. I 2022 inkluderte vi finansiell mestringstro i analysene, og vi fant at høyere finansiell mestringstro er positivt relatert til å ha en buffer som er større enn det som trengs for å dekke utgifter i tre måneder og negativt relatert til betalingsproblemer. I tillegg fant vi at finansiell mestringstro er positivt assosiert med tilfredshet med egen økonomisk situasjon.

Undersøkelsene av investeringsatferd viser at det er store variasjoner i interessen for investeringsprodukter som innebærer risiko. Flertallet er positive til å sette penger på sparekonto/høyrentekonto, mens interessen for investeringsprodukter faller med økende risiko. Det er lavest interesse for investeringsalternativer som kryptovaluta og folkefinansiering. En sammenligning av resultater fra henholdsvis 2018 og 2022 viser en relativt stor økning i interesse for å investere i aksjer og aksjefond, og tall fra SSB viser antall personer som faktisk eier aksjer i Norge har økt betydelig i perioden mellom målingene. En sammenligning av målinger av kunnskap viser imidlertid ingen sporbar økning i finansiell

kompetanse i samme periode. Det gjennomsnittlige kunnskapsnivået i befolkningen er stabilt, både når det gjelder kunnskap om aksjemarkedet og mer generell finansiell kunnskap.

En analyse av sammenhengen mellom investeringsatferd og finansiell kunnskap viser at de som eier aksjer eller aksjefond har høyere finansiell kunnskap enn andre. Flere regresjonsanalyser viser også at finansiell kunnskap er positivt relatert både til å synes aksjer og aksjefond er relevante investeringsalternativer og til eierskap av aksjer og aksjefond. Finansiell kunnskap er positivt relatert til å ha undersøkt hvor mye en bør spare til egen pensjon, men det ble ikke funnet en signifikant relasjon med sannsynligheten for å spare til pensjon selv. Finansiell mestringstro var positivt relatert til sannsynligheten for å eie aksjer, men denne variabelen var ikke relatert til eierskap av aksjefond, egensparing til pensjon eller undersøkelse av hvor mye en bør spare til pensjonsalderen. Finansiell mestringstro ser ut til å være viktigere for styring av egen økonomi slik at en unngår økonomiske problemer enn investeringsatferd.

Referanser

Agnew, J. R., Bateman, H., & Thorp, S. (2012). Financial literacy and retirement planning in Australia. *UNSW Australian School of Business Research Paper*, (2012ACTL16).

AksjeNorge (2015). Nasjonal kartlegging av finansiell kompetanse – På bakgrunn av OECDs internasjonale undersøkelse. <https://aksjenorge.no/wp-content/uploads/2016/04/Rapport-Resultater-fra-OECDs-kartlegging-av-Finansiell-Kompetanse-i-Norge-ved-AksjeNorge.pdf>

AksjeNorge (2022). Nordmenn og aksjer. Andre kvartal 2022. Rapport. AksjeNorge. https://aksjenorge.no/wp-content/uploads/2022/07/AksjeNorge_stat-2kv-2022_final.pdf

Almenberg, J., & Säve-Söderbergh, J. (2011). Financial literacy and retirement planning in Sweden. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 585-598.

Balducci, M. (2023). Linking gender differences with gender equality: A systematic-narrative literature review of basic skills and personality. *Frontiers in Psychology*, 14, 1105234.

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122–147. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122>

Boisclair, D., Lusardi, A., & Michaud, P. C. (2017). Financial literacy and retirement planning in Canada. *Journal of Pension Economics & Finance*, 16(3), 277–296.

Bucher-Koenen, T., Alessie, R. J., Lusardi, A., & Van Rooij, M. (2021). *Fearless woman: Financial literacy and stock market participation* (No. w28723). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w28723>

Bucher-Koenen, T., & Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 565-584.

Crossan, D., Feslier, D., & Hurnard, R. (2011). Financial literacy and retirement planning in New Zealand. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 619-635.

DnB Eiendom (2019) Altfor mange kvinner blir sittende igjen med smuler når forholdet tar slutt. <https://dnbeiendom.no/altombolig/kjop-og-salg/boligokonomi/parokonomi/kvinner-gar-i-boligfella>

Farrell, L., Fry, T. R., & Risse, L. (2016). The significance of financial self-efficacy in explaining women's personal finance behaviour. *Journal of Economic Psychology*, 54, 85-99.

Finanstilsynet (2022a) Finansielt utsyn – desember 2022. Oslo. https://www.finanstilsynet.no/contentassets/bcbe6306758f41ce933a2f9d9e35de9e/finansielt_utsyn_desember_2022.pdf

- Finanstilsynet (2022b) Utviklingen i forbruksgjeld oktober 2022. <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/e238d68d2f0d4cfb8e412683307ec20f/utvikling-en-i-forbruksgjeld-oktober-2022.pdf>
- Furrebøe, E. F., & Nyhus, E. K. (2022). Financial self-efficacy, financial literacy, and gender: A review. *Journal of Consumer Affairs*, 56(2), 743–765. <https://doi.org/10.1111/joca.12436>
- Grosman, A. (2016). The gender gap in financial literacy. *DIW Economic Bulletin* 46+47, 531-537. https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.547366.de/diw_econ_bull_2016-46-1.pdf
- Hosmer, D. W., & Lemeshow, S. (1980). Goodness of fit tests for the multiple logistic regression model. *Communications in statistics-Theory and Methods*, 9(10), 1043-1069.
- Hsu, J. W. (2011). Aging and strategic learning: The impact of spousal incentives on financial literacy. *Networks Financial Institute Working Paper*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1824581>
- Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316.
- IEA (2015). Trends in Mathematics Achievement by Gender, 8th grade. TIMSS & PIRLS. <http://timss2015.org/timss-2015/mathematics/student-achievement/trends-in-mathematics-achievement-by-gender>
- Kalmi, P., & Ruuskanen, O. P. (2017). Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics & Finance*, 17(3), 1–28.
- Klapper, L., Lusardi, A., & Van Oudheusden, P. (2015). *Financial literacy around the world. Standard & Poor's ratings services global financial literacy survey*. https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf?x22667
- Lown, J. M. (2011). Development and validation of a financial self-efficacy scale [SSRN Scholarly Paper]. <https://papers.ssrn.com/abstract=2006665>
- Lusardi, A., and Mitchell, O.S. (2008). Planning and Financial Literacy: How Do Women Fare? *American Economic Review*, 98 (2): 413-17.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy and retirement planning in the United States. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 509-525.
- Nicolini, G. (2019). *Financial Literacy in Europe: Assessment Methodologies and Evidence from European Countries*. Routledge International Studies in Money and Banking. Abingdon, Oxon: Routledge.

Norges Bank (2022). Vurdering av utlånsforskriften. Norges Banks brev av 30. juni 2022 til Finanstilsynet. <https://www.norges-bank.no/aktuelt/nyheter-og-hendelser/Brev-og-uttalelser/2022/2022-10-03-brev/>

OECD (2016a) *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. OECD, Paris. www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf

OECD (2016b). *G20/OECD INFE Core Competencies framework on Financial Literacy for Adults*. <http://www.oecd.org/finance/Core-Competencies-Framework-Adults.pdf>

OECD (2017). *G20/OECD INFE report on adult financial literacy in G20 countries*. OECD, Paris. <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries.pdf>

Poppe, Ch. & Kempson, E. (2022). Dyretid under oppseiling II. Husholdenes økonomiske trygghet i 2022. *Sifo Rapport 8-2022*. Oslo Met. Oslo.

Rothwell, D. W., & Wu, S. (2019). Exploring the relationship between financial education and financial knowledge and efficacy: Evidence from the canadian financial capability survey. *Journal of Consumer Affairs*, 53(4), 1725–1747. <https://doi.org/10.1111/joca.12259>

Sekita, S. (2011). Financial literacy and retirement planning in Japan. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 637-656.

SSB (2021) Endret spareatferd under pandemien. Lastet ned 21.11.2022: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/finansregnskap/artikler/endret-sporeadferd-under-pandemien>

Skagerlund, K., Lind, T., Strömbäck, C., Tinghög, G., & Västfjäll, D. (2018). Financial literacy and the role of numeracy. How individuals' attitude and affinity with numbers influence financial literacy. *Journal of behavioral and experimental economics*, 74, 18-25.

Utdanningsdirektoratet (2016). *Hovedresultater fra PISA 2015*. <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2016/hovedresultater-fra-pisa-2015.pdf>

Van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101(2), 449-472.

World Economic Forum (2016). *The Global Gender Gap Report 2016*. http://www3.weforum.org/docs/GGGR16/WEF_Global_Gender_Gap_Report_2016.pdf

Xu, L., & Zia, B. (2012). Financial literacy around the world: an overview of the evidence with practical suggestions for the way forward. *World Bank Policy Research Working Paper, (6107)*.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2094887

Appendix: Oversikt over andel «vet ikke» og gale svar.

Tabell A1: Oversikt over andel gale svar og «vet ikke»-svar for henholdsvis menn og kvinner i 2018.

Spørsmål	Andel som ga gale svar		Andel som svarte «vet ikke»	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Rente 1	3,7	4,8	2,5	6,0
Rente 2	9,9	11,6	3,4	8,6
Rente 3	14,5	23,5	3,8	8,3
Rente 4	14,8	30,8	3,5	7,8
Rente 5	80,3	73,1	6,4	19,6
Inflasjon 1	4,0	7,6	6,3	22,0
Inflasjon 2	6,2	10,5	5,2	20,0
Inflasjon 3	7,0	11,4	7,9	25,3
Inflasjon 4	13,5	11,4	9,9	28,0
Inflasjon 5	24,8	27,7	7,2	22,7
Boliglån 1	12,2	11,0	9,6	22,4
Boliglån 2	4,3	6,0	7,1	16,4
Boliglån 3	20,9	20,2	16,2	32,0
Boliglån 4	48,3	42,7	16,8	32,5
Boliglån 5	22,3	25,9	14,2	29,7
Investering 1	7,2	10,5	17,2	40,9
Investering 2	11,4	14,7	12,9	36,1
Investering 3	28,2	26,6	13,7	34,7
Investering 4	26,9	24,3	21,5	48,0
Investering 5	4,9	4,6	11,4	33,6
Obligasjoner 1	28,9	16,6	37,0	58,1
Obligasjoner 2	34,3	22,6	44,5	65,1
Obligasjoner 3	32,0	21,0	43,4	62,6
Obligasjoner 4	31,5	27,0	43,9	62,5
Obligasjoner 5	10,9	5,2	68,0	85,1
Bankkonti 1	3,3	1,9	3,7	4,1
Bankkonti 2	3,3	2,8	3,2	3,2
Bankkonti 3	4,7	4,9	12,0	14,6
Bankkonti 4	15,1	14,4	11,1	17,2
Bankkonti 5	13,7	12,6	30,4	32,3
Betaling 1	1,7	1,5	2,7	2,6
Betaling 2	20,3	16,6	13,4	20,0
Betaling 3	7,3	8,4	8,0	14,1
Betaling 4	8,0	10,2	7,0	9,6
Betaling 5	12,0	14,6	8,3	11,8
Sparing og investering 1	10,5	9,6	38,1	66,3
Sparing og investering 2	14,5	22,0	16,7	28,2
Sparing og investering 3	9,6	8,4	63,5	83,2
Sparing og investering 4	26,9	11,5	48,7	73,6
Sparing og investering 5	23,0	21,7	26,4	49,2
Lån og gjeld 1	26,8	23,3	5,3	6,4
Lån og gjeld 2	7,7	11,9	5,9	16,1
Lån og gjeld 3	57,0	62,3	10,0	21,1
Lån og gjeld 4	23,7	28,9	8,4	18,4
Lån og gjeld 5	13,7	11,4	14,7	35,3
Pensjon og planlegging 1	16,4	21,1	12,5	17,2
Pensjon og planlegging 2	37,8	32,7	20,4	26,1
Pensjon og planlegging 3	7,1	7,1	28,1	56,0
Pensjon og planlegging 4	44,5	35,3	23,4	44,7
Pensjon og planlegging 5	34,9	27,5	36,1	49,8

Tabell A2: Oversikt over andel gale svar og «vet ikke»-svar for hhv menn

Spørsmål	Gruppe 1				Gruppe 2	
	Andel som ga gale svar		Andel som svarte «vet ikke»		Andel som ga gale svar (uten mulighet til å svare vet-ikke)	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Rente 1	5,1	8,4	3,7	8,9	7,5	11,6
Rente 2	16,7	24,3	3,4	11,0	19,3	23,8
Rente 3*						
Rente 4	19,6	34,1	2,9	7,2	21,6	37,9
Rente 5	81,4	74,6	4,9	17,0	88,3	91,0
Inflasjon 1	7,3	9,0	4,9	17,7	10,2	15,7
Inflasjon 2	14,6	16,6	5,2	17,6	16,5	18,6
Inflasjon 3	9,6	14,7	9,4	22,8	13,7	25,9
Inflasjon 4	19,4	10,2	9,0	35,1	17,0	17,1
Inflasjon 5*						
Boliglån 1	10,6	13,3	9,0	21,1	15,8	15,9
Boliglån 2	5,5	8,9	4,9	12,4	8,1	12,8
Boliglån 3*						
Boliglån 4*						
Boliglån 5	17,2	18,6	11,0	24,7	24,1	27,2
Investering 1	7,3	9,1	10,0	28,8	8,7	16,2
Investering 2	11,4	13,3	7,1	22,9	16,3	24,9
Investering 3*						
Investering 4	17,6	26,1	15,6	35,0	27,4	51,3
Investering 5	8,3	6,7	8,9	23,9	8,8	15,5
Obligasjoner 1	44,4	34,4	35,7	55,2	69,7	73,6
Obligasjoner 2*						
Obligasjoner 3*						
Obligasjoner 4*						
Obligasjoner 5*						
Bankkonti 1*						
Bankkonti 2*						
Bankkonti 3*						
Bankkonti 4*						
Bankkonti 5*						
Betaling 1	4,0	1,4	1,7	3,1	2,9	3,4
Betaling 2*						
Betaling 3*						
Betaling 4	8,7	9,0	6,2	8,9	11,8	14,5
Betaling 5	14,2	19,0	11,7	17,0	18,9	25,8
Sparing og investering 1*						
Sparing og investering 2*						
Sparing og investering 3*						
Sparing og investering 4*						
Sparing og investering 5*						
Lån og gjeld 1*						
Lån og gjeld 2	10,9	13,5	5,7	13,0	13,3	17,4
Lån og gjeld 3	57,5	61,3	7,5	16,2	68,9	76,9
Lån og gjeld 4	29,3	35,6	9,0	15,6	35,1	42,5
Lån og gjeld 5	17,7	16,2	9,4	23,3	21,0	31,3
Pensjon og planlegging 1*						
Pensjon og planlegging 2	33,8	28,8	19,6	23,3	45,8	42,2
Pensjon og planlegging 3	6,9	7,8	17,9	40,1	13,3	21,5
Pensjon og planlegging 4*						
Pensjon og planlegging 5*						

